



ISSN 0023-2394
ISSN 1450-6114
UDC 657

M52 Часопис националног
значаја за теорију и њену
операционализацију

РАЧУНОВОДСТВО

IFAC

International
Federation of
Accountants



Federation of
European Accountants
Federation des Experts
comptables Européens



International
Accounting
Standards
Board

FCM

Fédération des
Experts Comptables
Méditerranéens



South-East
Europe Federation
of Professional
Accountants

ЧАСОПИС ЗА РАЧУНОВОДСТВО, РЕВИЗИЈУ И ПОСЛОВНЕ ФИНАНСИЈЕ

◆ др Драган МИКЕРЕВИЋ
ДИЗАЈНИРАЊЕ ИЗВЕШТАЈА МЕНАЏМЕНТА
У СВРХУ КОНТИНУИРАНОГ ИНФОРМИСАЊА
ВЛАСНИКА КАПИТАЛА

◆ др Мирко АНДРИЋ
ПАТОЛОГИЈА РАЧУНОВОДСТВЕНЕ ПРОФЕСИЈЕ У СРБИЈИ

◆ др Гордана ВУКЕЛИЋ
◆ др Гроздана БЕЛОПАВЛОВИЋ
◆ мр Славица СТЕВАНОВИЋ
ПРОЦЕНА СТАЛНЕ ИМОВИНЕ
КАО ДЕТЕРМИНАНТА КВАЛИТЕТА ДОБИТКА

7-8

Година LVIII

www.srrs.rs

Београд, јул-август 2014.

РАЧУНОВОДСТВО

ЧАСОПИС ЗА РАЧУНОВОДСТВО, РЕВИЗИЈУ И ПОСЛОВНЕ ФИНАНСИЈЕ
ГОДИНА LVIII * Бр. 7-8 * Београд, јул-август 2014.

Издавач:
"РАЧУНОВОДСТВО" д.о.о.

Суиздавач:
Савез рачуновођа и
ревизора Србије

Генерални секретар
и главни и одговорни уредник
др Перо Шкобић

Његошева 19, Београд, п. фак. 403
info@srrs.org.rs

Одговорни уредник
"Рачуноводства"
мр Рада Стојановић

Лектор
мр Ана Бојановић,

Технички уредник
Витомир Савић

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР
Андрић др Мирко, Алексић Богољуб,
Вукелић др Гордана, Иванишевић др
Милорад, Малешевић др Ђоко,
Малинић др Слободан, Милићевић др
Весна, Новићевић др Благоје,
Раичевић др Божидар,
Стојановић мр Рада,
Секуловић др Богдан,
Шкарић Јовановић др Ката

ИЗ ИНОСТРАНСТВА
Prof. Alexander Russell, Scotland
Prof. Mięczyślav Dobija, Poland
Prof. Frants Butynets, Ukraine
Prof. Metka Tekavcic, Slovenia
Prof. Robert W. McGee, US
Prof. Serdar Ozkan, Turkey
Prof. Željko Sević, Scotland

Телефони:

Ген. секретар 3239-444
Одговорни уредник 3344-883, 3344-887
Уредништво 3241-948
Саветници 3233-077, 3344-549
3345-043, 3345-329, 3345-429
Курсеви 33-43-140, 33-43-215, 3231-549
Маркетинг 3233-088
Ел. водич кроз посл. 3344-949, 3344-922
Претплата 3233-088, 3238-611
Рачуноводство 3344-405
Слободна телефонска линија (сугестије,
рекламације, коментари...) 33-45-001
Телефакс (011) 3231-220, 3345-527
E-mail: casopis@srrs.rs
Војвођанска банка А.Д. 355-1040232-19
Центробанка А.Д. 145-3232-76

Copyright © 1956, Савез РР Србије
Прештапавање објављених текстова није
дозвољено без одобрења издавача и
навођења извора.
Текст не може бити репродукован
снимањем, фотокопирањем, електронски
или на други начин, без претходне
сагласности издавача

Штампа: Космос, Београд, Светог Саве 16-18

Садржај

ИЗ РАДА ПРОФЕСИОНАЛНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Извештај о раду IASB јул 2014..... 3

ФИНАНСИЈСКО РАЧУНОВОДСТВО

др Мирко АНДРИЋ
Патологија рачуноводствене професије у Србији 17

др Гордана ВУКЕЛИЋ
др Гроздана БЕЛОПАВЛОВИЋ
мр Славица СТЕВАНОВИЋ
Процена сталне имовине
као детерминанта квалитета добитка 27

мр Даница ЈОВИЋ
Утицај рачуноводствене основе на квалитет
финансијског извештавања у јавном сектору 37

др Јелена ПОЉАШЕВИЋ
Финансијско извештавање у функцији
емитовања муниципалних обвезница. 50

мр Владан МАРТИЋ
XBRL као претпоставка унапређења
квалитета финансијског извештавања 67

УПРАВЉАЧКО РАЧУНОВОДСТВО

др Драган МИКЕРЕВИЋ
Дизајнирање извештаја менаџмента
у сврху континуираног информисања
власника капитала. 83

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
657

РАЧУНОВОДСТВО : часопис за
рачуноводство, ревизију и пословне финансије
/главни и одговорни уредник др Перо Шкобић;
одговорни уредник мр Рада Стојановић. – Год.43,
бр. 1 (јануар 1998)–. – Београд : Рачуноводство:
Савез рачуновођа и ревизора Србије, 1998 –
(Београд : Космос). – 29 цм
Месечно. - Је наставак: Књиговодство
(ћирилично изд.)=ISSN 0023-2394
ISSN 1450-6114 = Рачуноводство
COBISS.SR-ID 139739399

Contents

ACTIVITIES OF PROFESSIONAL ORGANIZATIONS

IASB Activities July 2014.....	3
---------------------------------------	----------

FINANCIAL ACCOUNTING

Mirko ANDRIC, PhD

Pathology of the Accounting Profession in Serbia	17
---	-----------

Gordana VUKELIC, PhD

Grozdana BELOPAVLOVIC, PhD

Slavica STEVANOVIC, Msc

Evaluation of fixed assets as a determinant of earnings quality	27
--	-----------

M.Sc., Danica JOVIC

Basis of accounting and its impact on the quality of financial reporting in the public sector	37
--	-----------

PhD, Jelena POLJASEVIC

Financial reporting in assessing municipal bonds	50
---	-----------

M.Sc., Vladan MARTIC

XBRL as a presumption for the improvement of financial reporting quality.....	67
--	-----------

MANAGEMENT ACCOUNTING

Dragan MIKEREVIC, Ph.D.

Designing the report of management for the purpose of continuous informing of the owners of capital.....	83
---	-----------

Извештај о раду IASB-а јул 2014.

Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB) одржао је јавну седницу од 22 до 24. јула 2014. у седишту IASB у Лондону, Велика Британија.

На дневном реду биле су следеће теме:

- **Иницијатива за обелодањивање**
- **Уговори о осигурању**
- **Годишња побољшања IFRS циклус 2012–2014.**
(Документација о плану рада 12А)
- **Годишња побољшања IFRS циклус 2014–2016.**
(Документација о плану рада 12В)
- **Питања која је поставио Одбор за тумачење IFRS-а** (Документација о плану рада 12С)
- **Концептуални оквир**
- **Лизинг**
- **Истраживачки програм**
- **Активности везане за прописивање цена**

Иницијатива за обелодањивање (Документација о плану рада 11)

IASB је одржао састанак 22. јула ради наставка расправе о Иницијативи за обелодањивање. Конкретно, IASB је дискутовао о томе да ли да оснује консултативну групу, о изменама стандарда IAS 7 - *Извештаји о токовима готовине*, укључујући обелодањивања о променама обавеза из активности финансирања, затим о пројекту Принципи обелодањивања и презентовања финансијских извештаја.

Иницијатива за обелодањивање — уопштено

*Оснивање консултативне групе
(Документација о плану рада 11А)*

IASB је одлучио да не оснива консултативну групу за Иницијативу за обелодањивање, будући да су теме у Иницијативи за обелодањивање универзалне по природи, то јест не односе се на одређену стручну рачуноводствену тему (област). IASB ће наставити да се консултује са низом различитих тела, укључујући постојеће консултативне групе IASB.

Сви чланови IASB су се сложили.

Измене стандарда IAS 7

IASB је дискутовао о усаглашавању обавеза повезаних са активностима финансирања и обелодањивањем ограничења готовине и еквивалентна готовине.

Усаглашавање обавеза које су повезане са активностима финансирања—Резиме повратних информација (Документација о плану рада 11В)

IASB је разматрао добијене повратне информације о илустративним примерима које планира да укључи у предлог захтева за усаглашавањем обавеза повезаних са активностима финансирања.

IASB је оквирно одлучио да укључи елементе у предложеном ажурирану Категоризацију IFRS

само за ставке укључене у текст предложене измене стандарда IAS 7, укључујући илустративни пример.

Једанаест чланова IASB подржало је овај приступ.

*Обелодањивања о ограничењма готовине и еквивалента готовине
(Документација о плану рада 11C)*

IASB је тражио од особља да спроведу додатне активности сарадње ради истраживања да ли је могуће унапредити обелодањивање о готовини и готовинским еквивалентима кратком року, или да одговоре на тему у оквиру Принципа истраживачког пројекта о обелодањивањима.

*Резиме процеса рада
(Документација о плану рада 11D)*

IASB је одложио дискутовање о овом плану рада док даље не размотри могућност краткорочних побољшања обелодањивања о готовини и еквивалентима готовине.

Следећи кораци

IASB ће наставити дискусије на састанку у септембру 2014. разматрањем краткорочних побољшања обелодањивања готовине и еквивалента готовине.

Принципи обелодањивања

*Унакрсне референце
(Документација о плану рада 11E)*

IASB је тражио од особља да истраже да ли може да се развије додатно упутство о употреби унакрсних референци за интегрисање обелодањивања у финансијске извештаје, које би чинило општи принцип. Нарочито, IASB је захтевао од особља да размотри ограничавање примене унакрсних референци на информације обелодањене у коментарима руководства и на околности у којима изолована природа и важност обелодањивања оправдавају употребу унакрсних референци.

IASB је напоменуо да ће се примена унакрсних референци дискутовати у Документу за дискусију за принципе обелодањивања, а не у изменама ограниченог обима IAS 1.

Следећи кораци

На неком од будућих састанака IASB ће размотрити да ли ревидирани принципи за интегрисање обелодањивања у финансијске извештаје путем унакрсних референци треба да буду применљиви на нивоу IFRS или треба да их примењује искључиво IASB за утврђивање да ли је унакрсно референцирање применљиво у одређеним стандардима.

Презентација финансијских извештаја

*Истраживачки програм - Презентација финансијских извештаја
(Документација о плану рада 11F)*

IASB је оквирно одлучио да дода пројекат свом Истраживачком пројекту о извештавању о перформансама.

Осам чланова IASB подржало је овај предлог.

Следећи кораци

Особље ће развити детаљнији план за израду пројекта *Извештавања о перформансама*, са нарочитим нагласком на описивању начина на који је овакав пројекат повезан са Иницијативом за обелодањивање, пројектом Концептуалног оквира и претходним пројектом Презентације финансијских извештаја, који је заустављен 2010. године.

**Уговори о осигурању
(Документација о плану рада 3)**

IASB је одржао састанак 22. јула 2014. како би се наставила расправа о уговорима о осигурању. Конкретно, IASB је размотрио други приступ одређивању расхода камате у билансу успеха за уговоре са учешћем, помоћу стопе која се користи за повећање камате и израчунавање садашње вредности токова готовине са којима се пребија маржа уговорних услуга, као и ограничења у променама рачуноводствене политике која се односе на презентацију ефекта промена у дисконтним стопама.

(Едукативна сесија IASB)

Механизми осталог укупног резултата (OCI - Other comprehensive income) за уговоре са одлика у учешћа (Документација о плану рада 2A)

Особље планира да затражи од IASB да размотри да ли ентитету треба да буде допуштено или од њега треба да се захтева да презентује ефекте промена дисконтних стопа у осталом укупном резултату (OCI) за уговоре о осигурању са одликама учешћа. IASB је усмерио особље да размотри приступ према којем:

- a. дисконтна стопа за презентацију расхода камате у билансу успеха треба да буде поново утврђена за све токове готовине у уговору где постоје промене у проценама повраћаја инвестиција које резултирају променама у износима који се плаћају имаоцима полисе (то јест, токове готовине који се разликују по повраћајима основних ставки). Овај приступ би се вероватно примењивао када токови готовине који се разликују по повраћају основних ставки представљају значајан део укупних користи за имаоца полисе током трајања уговора. Поновно утврђивање дисконтне стопе за све токове готовине заменило би предлог у Нацрту за излагање из 2013 - *Уговори о осигурању* (2013 ED) за презентацију расхода камате у билансу успеха, што би од ентитета захтевало да раздвоји токове готовине и примени важеће дисконтне стопе на те токове готовине; и
- b. дисконтна стопа која се користи за презентацију расхода камате у билансу успеха треба да се утврди помоћу приступа који је сличан методу ефективне камате. Овај метод би заменио предлог из 2013. године „замрзавања“ криве приноса.

Приступ под (а) и (б) би се разматрао заједно са приступом књиговодственог приноса. Овај приступ би могао да се примењује на све уговоре са одликама учешћа, ако постоји приступ књиговодственог приноса, на уговоре који не испуњавају назначене критеријуме за примену приступа књиговодственог приступа.

Није донета ниједна одлука.

(Сесија доношења одлука IASB)

Стопа која се користи за увећање камате и израчунавање садашње вредности токова готовине који се пребијају маржом уговорних услуга (Документација о плану рада 2B)

IASB је оквирно потврдио предлог у Нацрту за излагање из 2013. да, за уговоре без одлика учешћа, ентитет треба да користи „замрзнуту“ стопу на почетку уговора за увећање камате и за утврђивање промене садашње вредности очекиваних токова готовине који се пребијају маржом уговорних услуга.

Десет чланова IASB сложило се са овом одлуком, а четири члана IASB се није сложило.

*Промене рачуноводствене политике
(Документација о плану рада 2C)*

IASB је оквирно одлучио да ентитет треба да примењује захтеве из стандарда IAS 8 - *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке* на промене рачуноводствене политике које се односе на презентацију ефекта промена у дисконтним стопама.

Десет чланова IASB се сложило са овом одлуком, а два члана IASB се нису сложила. Два члана IASB била су одсутна.

Следећи кораци

IASB ће наставити разматрања пројекта Уговора о осигурању на састанку у септембру 2014.

**Годишња побољшања IFRS циклус 2012–2014.
(Документација о плану рада 12A)**

IASB се састао 23. јула, ради прегледа корака процеса рада који су до тада предузети, и одлучивања да ли особље треба да започне процес гласања како би се довршило пет предложених измена укључених као део *Годишњих побољшања IFRS, циклус 2013-2014*. Ове измене су:

- a. IFRS 5 *Стална средства која се држе за продају и престанак пословања*—промене у начинима отуђења;
- b. IFRS 7 *Финансијски инструменти: обелодањивања*—услужни уговори;
- c. IFRS 7 *Финансијски инструменти: обелодањивања*—применљивост измена у IFRS 7 на сажете периодичне финансијске извештаје;
- d. IAS 19 *Примања запослених* - дисконтна стопа: питање регионалног тржишта; и
- e. IAS 34 *Периодично финансијско извештавање* - обелодањивање информација „на неком другом месту у периодичном финансијском извештају.

Сви чланови IASB су потврдили да:

- a. су задовољни што је IASB завршио све неопходне кораке у процесу рада до тада;
- b. се слажу да обавезни датум ступања на снагу буде 1. јануар 2016; и
- c. не намеравају да изразе неслагање са објављивањем *Годишњих побољшања IFRS, циклус 2012-2014*.

Стога су усмерили особље да започне процес гласања за ове измене.

Следећи кораци

IASB очекује да ће финализовати *Годишња побољшања IFRS, циклус 2012–2014. у трећем кварталу 2014.*

Годишња побољшања IFRS, циклус 2014–2016. (Документација о плану рада 12B)

IASB је 23. јула одлучио да:

- a. прекине *Годишња побољшања IFRS, циклус 2013-2015*, зато што би у супротном укључивала само предложену измену брисања краткорочних изузимања из IFRS 1 - *Прва примена Међународних стандарда финансијског извештавања*. Ова предложена измена одобрена је у децембру 2013;
- b. започне нови циклус (то јест, *Годишња побољшања IFRS, циклус 2014-2016*); и
- c. пренесе предложену измену у стандард IFRS 1 и укључи је у *Годишња побољшања IFRS, циклус 2014-2016*.

Сви чланови IASB сложили су се са овим одлукама.

Следећи кораци

IASB очекује да ће Нацрт за излагање за *Годишња побољшања IFRS, циклус 2014–2016*. бити објављен 2015. године.

Питања која је поставио Комитет за тумачење IFRS (Документација о плану рада 12C)

Рачуноводствено обухватање структуре којој наизглед недостају физичке карактеристике зграде

IASB је разматрао питање о којем је претходно дискутовао Комитет за тумачење IFRS. Питање је било да ли ентитет треба да примењује IAS 40 *Инвестиционе некретнине* за рачуноводствено обухватање структуре којој недостају физичке карактеристике зграде, као што је телекомуникациони торањ, ако ентитет издаје просторе на торњу закупцима у циљу зараде од изнајмљивања.

Комитет за тумачење IFRS поставио је питање да ли се такав торањ квалификује као „зграда“, будући да му недостају карактеристике обично повезане са зградом, као што су зидови, подови и кров. Међутим, Комитет за тумачење IFRS изразио је општу подршку за ширење делокруга

стандарда IAS 40 како би укључивао и структуру као што је телекомуникациони торањ, али је био забринут да би то такође могло да отвори питање у вези са другим структурама, као што су резервоари за складиштење нафте или рекламни билборди.

IASB је усмерио особље да предузму прелиминарно истраживање овог питања, нарочито делокруга, како би помогли IASB да одлучи како да поступи.

Сви чланови IASB су се сложили са овом одлуком.

Следећи кораци

IASB ће дискутовати о исходу прелиминарног истраживања на неком будућем састанку.

Концептуални оквир (Документација о плану рада 10)

IASB је 23. јула започео дискусију о одмеравању. Конкретно, IASB је дискутовао о циљу одмеравања и ефекту квалитативних карактеристика на одмеравање и категорије одмеравања.

Одмеравање - Циљ и ефекат квалитативних карактеристика (Документација о плану рада 10J)

IASB је дискутовао о циљу одмеравања и оквирно је одлучио да Нацрт за излагање:

- a. *не треба* да дефинише циљ засебног одмеравања; и
- b. треба да опише на следећи начин како одмеравање доприноси општем циљу финансијског извештавања:

“Одмеравање је процес квантификовања у новчаном износу информација о ресурсима ентитета, обавезама ентитета и промена у тим ресурсима. Овакве информације помажу у корисницима да процене изгледе ентитета за будуће токове готовине и да оцене управљање ресурсима ентитета од стране руководства”.

Четрнаест чланова IASB се сложило са овим одлукама.

IASB је такође дискутовао о импликацијама квалитативних карактеристика корисних финансијски информација за одмеравање и оквирно је одлучио да Нацрт за излагање треба да:

- a. назначи да приликом одабира основе за одмеравање, IASB треба да размотри природу

и значај резултирајућих информација које су креиране у извештају о финансијској позицији и извештају (извештајима) о билансу успеха и осталом укупном резултату (OCI). Четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком;

b. наводи да:

- i. је ниво непоузданости повезан са одмеравањем ставке један од фактора које треба размотрити приликом одабира основе одмеравања: и
- ii. ако је одмеравање подложно одређеном степену непоузданости одмеравања, та чињеница, сама по себи, не значи да одмеравање не обезбеђује релевантне информације;

Дванаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

- c. не треба експлицитно да примењује израз 'поузданост' при описивању нивоа непоузданости одмеравања који је повезан са одмеравањем ставке. Тринаест чланова IASB се сложило са овом одлуком;
- d. треба да задржи дискусију о верном приказу која је садржана у Документу за дискусију. Десет чланова IASB се сложило са овом одлуком;
- e. треба да дискутује у одељку о одмеравању о томе да верни приказ сам по себи не резултира нужно корисним информацијама. Информације које обезбеђује приказ такође морају бити релевантне. Четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком;
- f. треба да објасни потребу пондерисања користи од увођења нове или другачије основе одмеравања у односу на веће трошкове или комплексност. Ово би заменило изјаву у Документу за дискусију да број основа за одмеравање треба да буде најмањи неопходан број за обезбеђивање релевантних информација. Девет чланова IASB се сложило са овом одлуком;
- g. треба да задржи дискусију о неопходним и непотребним променама основа за одмеравање које су садржане у Документу за дискусију. Четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.
- h. треба да задржи дискусију о другим појачавајућим квалитативним карактеристикама које су садржане у Документу за дискусију. Четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком;
- i. треба експлицитно да назначи у одељку о одмеравању да је ограничење исплативости један од фактора које IASB треба да размотри приликом одабира начина одмеравања. Девет чланова IASB се сложило са овом одлуком.

Одмеравање - Категорије одмеравања (Документација о плану рада 10K)

IASB је дискутовао о почетном радном нацрту описа и о дискусији о основама за одмеравање за Нацрт за излагање. IASB је усмерио особље да на неки од будућих састанака донесу документ у којем се:

- a. основе одмеравања групишу у мали број категорија (на пример, претходна и тренутна одмеравања); и
- b. смањује број описаних основа за одмеравање (на пример, комбиновањем сличних основа за одмеравање и уклањањем описа основа за одмеравање које се мало користе).

IASB је 24. јула наставио разматрања о *Концептуалном оквиру*. IASB је дискутовао о:

- одмеравању;
- билансу успеха и осталом укупном резултату;
- додатном упутству о дефиницији обавезе;
- контроли;
- престанку признавања;
- елементима за извештај о токовима готовине и извештају о променама у капиталу;
- пословном моделу;
- презентацији и обелодањивању и
- прелазним одредбама и датуму ступања на снагу.

Одмеравања на бази токова готовине (Документација о плану рада 10L)

IASB је оквирно одлучио да је сврха техника за одмеравање на бази токова готовине обично имплементација једне од основа за одмеравање које ће бити описане у *Концептуалном оквиру*. Међутим, ако IASB одлучи у одређеном стандарду да користи технику одмеравања на бази токова готовине у циљу имплементације основе за одмеравање која није међу онима које су описане у *Концептуалном оквиру*, Основа за закључивање датог стандарда треба да објасни зашто је то тако. Дванаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

IASB је такође оквирно одлучио да Нацрт за излагање треба да садржи додатно упутство о:

- a. различитим приступима решавању питања неизвесних токова готовине;
- b. примени дисконтних стопа. У овом упутству би, између осталог, било наведено да уколико ентитет одмерава одређену ставку помоћу технике одмеравања засноване на токовима готовине, а ефекат временске вредности новца је значајан за токове готовине повезане са

том ставком, ентитет треба да дисконтује те токове готовине као одраз временске вредности новца; и

- c. томе коју одлуку ће донети када одмеравање обавезе треба да садржи ефекат кредитне способности извештајног ентитета.

Тринаест чланова IASB сложило се са овим одлукама.

*Биланс успеха и остали укупни резултат (OCI)
- разјашњавање предложеног приступа
(Документација о плану рада 10B)*

IASB је разматрао зашто је биланс успеха основни извор информација о перформансама ентитета за одређени период.

IASB је оквирно одлучио да Нацрт за излагање треба да:

- a. предложи да претпоставка за укључивање ставки прихода и расхода у биланс успеха не може да се оповргне за ставке прихода и расхода које настају када се одмеравања на бази трошкова користе за средства и обавезе;
- b. предложи да претпоставка за укључивање ставки прихода и расхода у билансу успеха може да се оповргне само за промене у тренутним одмеравањима средстава и обавеза, и само ако укључивање ових промена – или компонената ових промена - у OCI повећава релевантност биланса успеха као основног извора информација о перформансама ентитета за дати период; и
- c. нагласи да укључивање ставки прихода и расхода које су резултат промена у тренутним одмеравањима средстава и обавеза – или компонената ових промена – у остали укупан резултат представља принцип класификације, обједињавања и рашчлањавања за презентацију и обелодањивање (о којем је дискутовано у Документацији о плану рада 10F), који је осмишљен за обезбеђивање ефективног саопштавања финансијских информација и како би те информације биле разумљивије.

Девет чланова IASB се сложило са овим одлукама.

*Дефиниција обавезе - садашња обавеза
(Документација о плану рада 10C)*

IASB је оквирно закључио да ентитет има садашњу обавезу преноса економског ресурса као резултат претходних догађаја ако:

- a. ентитет нема практичну могућност да избегне пренос; и

- b. се износ преноса одређује позивањем на користи које је ентитет остварио, или активности које је спровео, у прошлости.

Четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

IASB је напоменуо да треба да размотри шта „одсуство практичне могућности“ значи за трансакције у оквиру делокруга одређених стандарда које развија или мења. Међутим, *Концептуални оквир* треба да разјасни да чињеница да ентитет намерава да изврши пренос или да је пренос изван, није довољна за закључивање да ентитет нема практичну могућност да избегне пренос. IASB је оквирно одлучио да Концептуални оквир треба да обухвата следеће опште упутство:

- a. Већина обавеза проистиче из уговора, законодавства или неке друге законске активности. У одсуству законске правоснажности, ентитет нема практичну могућност избегавања преноса економског ресурса ако његове уобичајене праксе, објављене политике или специфични извештаји креирају оправдано очекивање друге стране да ће ентитет пренети ресурсе на ту другу страну (или у њену корист). У оваквим случајевима, ентитет има изведену обавезу да пренесе ресурсе;
- b. У неким случајевима, од ентитета се може захтевати да пренесе економске ресурсе ако у будућности предузме одређени правац деловања, као што је спровођење одређених активности које би захтевале пренос, а други критеријум је такође испуњен (износ преноса се одређује позивањем на користи које је ентитет добио, или активности које је спровео, у прошлости), ентитет има садашњу обавезу;
- c. Случајеви у којима ентитет нема практичну могућност да избегне одређени правац деловања обухватају оне у којима би сви правци деловања који избегавају пренос узроковали значајни прекид или би имали економске последице значајно штетније од самог преноса;
- d. Ентитет који саставља финансијске извештаје на основу сталности пословања нема практичну могућност да избегне пренос који би могао да се избегне само ликвидацијом ентитета или престанком пословања.

Четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

Поред тога, IASB је оквирно одлучио да у *Концептуалном оквиру* није потребно никакво упутство о улози ограниченог дискреционог права у идентификацији средстава. Четрнаест чланова IASB сложило се са овом одлуком.

*Дефиниција средстава: контрола
(Документација о плану рада 10D)*

IASB је оквирно одлучио:

- a. да не пребаци захтев за контролу из дефиниције средстава у критеријуме признавања средстава;
- b. да дефиниција средстава треба и даље да захтева да економски ресурс „контролише“ ентитет. Дефиниција не треба да се мења да би уместо (или поред) тога захтевала од ентитета да има изложеност или права на значајне ризике и користи од власништва над ресурсом;
- c. да помоћно упутство треба да идентификује изложеност значајним ризицима и користи од власништва као показатељ контроле (али да објасни да је то једини фактор за разматрање у укупној процени);
- d. терминологија која се односи на контролу треба да буде у складу са терминологијом из IFRS 10 - *Консолидовани финансијски извештаји*. Уместо употребе израза „ризичи и користи од власништва“ *Концептуални оквир* треба да користи терминологију која објашњава значење тог израза, то јест „изложеност или права на различите користи“; и
- e. *Концептуални оквир* треба да наводи да ентитет контролише економски ресурс ако има садашњу способност усмеравања употребе економског ресурса и добијања економских користи које из њега проистичу.

Четрнаест чланова IASB сложило се са овим одлукама.

Поред тога, IASB је оквирно одлучио да *Концептуални оквир* треба да обухвата помоћно упутство о значењу контроле, на основу упутства предложеног у параграфима 3.26-3.32 Документа за дискусију, али:

- a. уз објашњење да је компонента контроле способност спречавања других страна да усмеравају употребу и стицање користи од економског ресурса; и
- b. уз брисање неких примера који су били укључени у Документ за дискусију.

Четрнаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

*Престанак признавања
(Документација о плану рада 10E)*

IASB је оквирно одлучио да *Концептуални оквир* треба да описује доступне приступе и да дискутује о факторима које треба разматрати, приликом одлучивања на нивоу стандарда:

- a. који је најбољи начин за приказивање промена које су проистекле из трансакција у којима ентитет задржава само компоненту средства или обавезе било путем:
 - i. потпуног престанка признавања—то јест, престаје са признавањем првобитног средства (или обавезе) у целини и признаје задржано право или (обавезу) као ново средство (или обавезу);
 - ii. делимичног престанка признавања—то јест, наставља да признаје компоненту првобитног средства (или обавезе) која је задржана и престаје са признавањем компоненте која није задржана; или
 - iii. континуираног признавања—то јест, наставља признавање првобитног средства (или обавезе), а добијене или плаћене приходе за трансфер третира као добијени (или одобрени) зајам; и
- b. како да рачуноводствено обухватају модификације уговора.

Четрнаест чланова IASB се сложило са овим одлукама.

Презентација и обелодањивање – делокруг и садржај (Документација о плану рада 10F)

IASB је оквирно одлучио да Нацрт за излагање:

- a. не *треба да* уводи концепт ‘основних финансијских извештаја’ који је предложен у Документу за дискусију. Дванаест чланова IASB се сложило са овом одлуком;
- b. треба да наводи да је циљ финансијских извештаја обезбеђивање информација о средствима, обавезама, капиталу, приходима и расходима ентитета које су корисне за кориснике финансијских извештаја при процени изгледа будућих прилива нето токова готовине у ентитет и при процени управљања ресурсима од стране руководства ентитета. Као резултат тога, финансијски извештаји обезбеђују информације о финансијској позицији, финансијским перформансама о токовима готовине ентитета. Девет чланова IASB сложило се са овом одлуком. Један члан IASB био је одсутан;
- c. треба да дискутује о обелодањивањима која би IASB обично разматрао да захтева при постављању стандарда (али не треба да обезбеђује примере различитих врста обелодањивања). Тринаест чланова IASB се сложило са овом одлуком;
- d. треба да задржи дискусију о обелодањивању ризика и информацијама које се односе на будућност и које су предложене у Документу за дискусију. Конкретно:
 - i. IASB би обично разматрао захтевање обелодањивања о природи и обиму ризика

који проистичу из средстава и обавеза ентитета; и

- ii. IASB треба да захтева да информације које се односе на будућност буду укључене у финансијске извештаје само ако обезбеђују релевантне информације о средствима и обавезама који су постојали на крају, или током, извештајног периода;

Тринаест чланова IASB се сложило са овом одлуком.

- e. треба да задржи упутство о класификацији и обједињавању, пребијању и упоредним информацијама, које је предложено у Документу за дискусију; конкретно, да:

- i. у циљу презентовања информација које су разумљиве, ентитет треба да класификује, обједињује и рашчлањује информације о признатим елементима на начин који одражава сличности у својствима информација;
- ii. пребијање ставки различите природе генерално не обезбеђује корисне информације; и
- iii. упоредне информације чине саставни део финансијских извештаја ентитета за текући период, зато што обезбеђују релевантне информације о трендовима.

Четрнаест чланова IASB сложило се са овом одлуком.

Остали елементи

(Документација о плану рада 10G)

IASB је оквирно одлучио да *Концептуални оквир* треба да дефинише елементе за извештај о променама у капиталу и за извештај о токовима готовине. Једанаест чланова IASB се сложило са овом одлуком. Стога, једини елементи би и даље били средства, обавезе и капитал и приходи и расходи.

Модел пословања

(Документација о плану рада 10H)

IASB је оквирно одлучио да Нацрт за излагање не треба да обезбеђује јединствени свеобухватан опис начина на који би пословне активности ентитета утицале на постављање стандарда. Уместо тога, IASB треба да описује, за сваку погођену област, како би разматрање пословних активности ентитета утицало на постављање стандарда. IASB је такође указао на то да природа пословних активности ентитета има вероватноћу утицања на одмеравање, обрачунску јединицу, разлику између биланса успеха и осталог укупног резултата и презентацију и обелодањивање.

Мања је вероватноћа да ће утицати на области обухваћене *Концептуалним оквиром*.

Четрнаест чланова IASB сложило се са овом одлуком.

Прелазне одредбе и датум ступања на снагу (Документација о плану рада 10I)

IASB је оквирно одлучио да:

- a. IASB и Комитет за тумачење IFRS треба да примењују ревидирани *Концептуални оквир* одмах по његовом објављивању;
- b. треба да буде дозвољен прелазни период од најмање 18 месеци за ентитете који користе *Концептуални оквир*
- c. то развије и примењује рачуноводствене политике за трансакцију, други догађај или стање на које се не примењује нарочито ниједан IFRS. Ранија примена треба да буде дозвољена; и
- d. не треба обезбеђивати додатно упутство о прелазним одредбама у ревидираном *Концептуалном оквиру*. Сходно томе, од ентитета би се захтевало да примењују одредбе IAS-а 8 *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке* на било које промене у рачуноводственој политици које произилазе из примене ревидираног *Концептуалног оквира*.

Четрнаест чланова IASB сложило се са овом одлуком.

Следећи кораци

На састанку у септембру IASB планира да дискутује о:

- разлици између обавеза и капитала;
- преосталим аспектима одмеравања;
- импликацијама дугорочне инвестиције;
- могућим изменама Поглавља 1 и 3; и
- последичним изменама.

Лизинг (Документација о плану рада 3)

FASB и IASB (одбори) наставили су разматрања о предлозима у Нацрту за излагање из маја 2013. Лизинг, нарочито дискутујући о следећим темама:

- 1. трансакције продаје и повратног лизинга (Документација о плану рада 3A/FASB Мемо 290); и
- 2. захтеви за обелодањивања даваоца лизинга (Документација о плану рада 3B/FASB Мемо 291).

*Трансакције продаје и повратног лизинга
(Документација о плану рада ЗА/FASB
Мемо 290)*

Утврђивање да ли је дошло да продаје

Одбори су оквирно одлучили да задрже упутство у Нацрту за излагање из 2013. према којем да би се продаја одиграла у контексту трансакције продаје и повратног лизинга, продаја мора да испуни захтеве за продају у скоро објављеном Стандарду о признавању прихода. Одбори су поново потврдили да присуство повратног лизинга, самостално, не спречава корисника лизинга-продавца да закључи да је продао основно средство даваоцу лизинга-купцу. Сви чланови FASB и IASB су се сложили.

FASB је оквирно одлучио да ако корисник лизинга-продавац утврди да је повратни лизинг Типа А, процењено из перспективе корисника лизинга-продавца, онда се продаја није одиграла. Сви чланови FASB су се сложили.

FASB је оквирно одлучио да додатно процени: (i) да ли да укључи додатно упутство за примену у коначни Стандард о лизингу у смислу одређивања продаје и (ii) утицај опција поновне куповине код трансакција продаје и повратног лизинга, нарочито куповних опција које се могу извршити по фер вредности.

IASB је оквирно одлучио да не укључује додатно упутство за примену у коначни Стандард о лизингу у смислу одређивања продаје. IASB је разјаснио, међутим, да ако корисник лизинга - продавац има суштинску опцију поновне куповине основног средства, онда се продаја није одиграла. Дванаест чланова IASB се сложило.

*Рачуноводствено обухватање
продаје/куповине*

Одбори су оквирно одлучили да задрже упутство у Нацрту за излагање из 2013. да давалац лизинга - купац треба рачуноводствено да обухвата куповину основног средства у складу са упутством које би се примењивало на било коју другу куповину нефинансијског средства (односно, без присуства повратног лизинга). Сви чланови FASB и IASB су се сложили.

Одбори су оквирно одлучили да задрже упутство у Нацрту за излагање из 2013. да корисник лизинга - продавац треба рачуноводствено да обухвата сваки губитак по завршеној продаји у трансакцији продаје и повратног лизинга у складу са упутством које би се примењивало на било коју другу сличну продају. Сви чланови FASB и IASB су се сложили.

FASB је оквирно одлучио да задржи упутство у нацрту за излагање из 2013. да корисник лизинга - продавац треба рачуноводствено да обухвата сваку добит од завршене продаје у трансакцији продаје и повратног лизинга у складу са упутством које би се примењивало на било коју другу сличну продају. Сви чланови IASB су се сложили.

IASB је оквирно одлучио да добит коју признаје корисник лизинга - продавац по завршеној продаји у трансакцији продаје и повратног лизинга треба да буде ограничена на износ резидуалне камате основног средства на крају повратног лизинга. Сви чланови IASB су се сложили.

*Рачуноводствено обухватање
повратног лизинга*

Одбори су оквирно одлучили да задрже упутство у Нацрту за излагање из 2013. да ако је продаја завршена, корисник лизинга-продавац и давалац лизинга-купац треба рачуноводствено да обухватају повратни лизинг на исти начин као и било који други лизинг. Сви чланови FASB и IASB су се сложили.

*Рачуноводствено обухватање
„вантржишних“ услова*

Одбори су оквирно одлучили да ентитет треба да одреди потенцијал „вантржишног“ кориговања основе разлике било између (a) продајне цене и фер вредности основног средства или (b) садашње вредности уговорних плаћања по основу лизинга и садашње вредности фер тржишне вредности плаћања по основу лизинга, односно оне која се лакше може утврдити.

За трансакције продаје и повратног лизинга које су ушле у „вантржишне“ услове, одбори су оквирно одлучили да ентитет треба рачуноводствено да обухвата:

- a. сваки мањак на исти начин као плаћање закупа унапред; и
- b. сваки вишак као додатно финансирање које давалац лизинга - купац обезбеђује кориснику лизинга - продавцу.

Сви чланови FASB и IASB су се сложили.

*Рачуноводствено обухватање неуспелих
трансакција продаје и повратног лизинга*

FASB је одлучио да спроведе додатну анализу о рачуноводству које треба да се примењује на

„неуспеле“ трансакције продаје и повратног лизинга.

IASB је оквирно одлучио да задржи упутство предложено у Нацрту за излагање из 2013. да и корисник лизинга-продавац и давалац лизинга-купац рачуноводствено обухватају „неуспелу“ трансакцију продаје и повратног лизинга као трансакцију финансирања. Сви чланови IASB су се сложили.

*Захтеви за обелодањивањем даваоца лизинга
(Документација о плану рада ЗВ/FASB
Мемо 291)*

Одбори су оквирно одлучили да од даваоца лизинга треба да се захтева да обелодани:

- a. информације о природи његових лизинга, као и информације о значајним претпоставкама и просуђивањима донетим приликом примене ових захтева у погледу лизинга;
- b. табелу прихода по основу лизинга током извештајног периода; и
- c. информације о начину на који давалац лизинга управља својим ризиком повезаним са резидуалном вредношћу његових средстава под лизингом.

Сви чланови FASB и дванаест чланова IASB су се сложили.

Одбори су оквирно одлучили да давалац лизинга треба да третира средства подложна лизингу Типа Б као класу некретнина, постројења и опреме (IFRS) или главну класу амортизованих средстава (US GAAP), што се додатно разликује према значајној класи основног средства. Сходно томе, давалац лизинга треба да обезбеди тражена обелодањивања о некретнинама, постројењима и опреми за средства подложна лизингу Типа Б одвојено од средстава која давалац лизинга држи у власништву и користи. Сви чланови FASB и дванаест чланова IASB су се сложили.

Одбори су такође оквирно одлучили да од даваоца лизинга треба да се захтева да обелодани следеће:

- a. за лизинге Типа А, анализу доспећа необелодањених токова готовине који чине потраживања даваоца лизинга за сваку од првих пет година након датума извештавања и укупан износ за преостале године након тога. Давалац лизинга треба да усагласи анализу доспећа са билансом потраживања по основу лизинга, презентованим одвојено у билансу стања или обелодањеним одвојено у напоменама; и
- b. за лизинге Типа Б, анализу доспећа недисконтованих будућих плаћања по основу лизинга

које треба да добије за сваку од првих пет година након датума извештавања и укупан износ за преостале године након тога.

Пет чланова FASB и осам чланова IASB су се сложили.

FASB је оквирно одлучио да од даваоца лизинга треба да се захтева да обезбеди објашњење значајних промена у компонентама нето инвестиције у лизингу Типа А, изузев потраживања по основу лизинга током извештајног периода. FASB ће размотрити обелодањивања која се односе на потраживања по основу лизинга Типа А када буде дискутовао о обелодањивањима у свом пројекту о рачуноводственом обухватању финансијских инструмената – кредитно умањење вредности. Сви чланови FASB су се сложили.

IASB је оквирно одлучио да од даваоца лизинга треба да се захтева да обезбеди квалитативно и квантитативно објашњење значајних промена у нето инвестицији лизинга Типа А током извештајног периода. Сви чланови IASB су се сложили.

Следећи кораци

Одбори ће наставити своја разматрања на неком од будућих састанака.

Истраживачки програм (Документација о плану рада 8)

Особље је представило процену начина на који IASB треба да одреди приоритете пројеката у свом истраживачком програму, путем потраживања, потенцијалног утицаја и благовремености као основних детерминишућих фактора, уз узимање у обзир ресурса као ограничења. Чланови IASB у начелу су подржали приступ и препоруке, иако су неки чланови IASB изразили забринутост да је истраживачки пројекат можда преамбициозан.

Особље ће ажурирати странице о пројекту, уз истицање главних питања која се разматрају и следеће прекретнице за сваки пројекат. Такође, у уводном одељку Истраживачког програма на вебсајту ће додати одељак о приоритетима пројеката.

Активности везане за прописивање цена: Истраживачки пројекат (Документација о плану рада 9)

Процес рада и дозвола за гласање

IASB је извршио преглед корака у процесу рада који су предузети до тада за припрему објављивања Документа за дискусију о *Извештавању о финансијским ефектима прописивања цена*.

Тринаест чланова IASB је потврдило да су задовољни што је IASB испунио све неопходне кораке у процесу рада до тада и стога су дали упутство особљу да започну са процесом гласања. Поред тога, IASB је оквирно одлучио да треба да

период за коментаре за Документ за дискусију треба да буде 120 дана. Сви чланови IASB су се сложили са овом одлуком.

Следећи кораци

Особље ће почети процес гласања о предложеном изменама. IASB планира да објави Документ за дискусију у септембру 2014.

План рада—пројектовани циљеви на дан 30. јула 2014.*

Главни пројекти				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2014. Квартал 3	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2
Предстојећи стандарди				
Уговори о осигурању	Поновна разматрања			
Лизинг	Поновна разматрања			
IFRS за СМЕ		Поновна разматрања		
Предстојећи нацрти за излагање				
Концептуални оквир			Циљни ED	
Објављени документи за дискусију				
Рачуноводствено обухватање управљања динамичним ризиком: Приступ ревалуације портфолија макро хеџингу [рок за слање коментара је 17. октобар 2014.]	Јавне консултације			
Предстојећи документи за дискусију				
Активности везане за прописивање цена	Циљни DP			
Иницијатива за обелодањивање				
Принципи обелодањивања	Дискусија одбора			
Имплементација				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
Измене ограниченог обима	2014. Квартал 3	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2
Годишња побољшања 2012–2014.	Циљни IFRS			
Годишња побољшања 2014–2016.				Циљни ED
Разјашњавање класификације и одмеравања трансакција плаћања акцијама (Предложена измена стандарда IFRS 2)		Циљни ED		
Класификација обавеза (Предложене измене стандарда IAS 1)		Циљни ED		

*) Извор: <http://media.ifrs.org/2014/IASB/Update-July-2014.html>

Иницијатива за обелодањивање				
Измене IAS 1 (Иницијатива за обелодањивање)	Поновна разматрања			
Усаглашавање обавеза из финансијских активности		Циљни ED		
Елиминација добитака или губитака који настају из трансакција између ентитета и његовог придруженог ентитета или заједничког подухвата (Предложене измене Стандарда IAS 28)		Циљни ED		
Метод удела у појединачним финансијским извештајима (Предложене измене стандарда IAS 27)	Циљни IFRS			
Одмеравање фер вредности: Обрачунска јединица	Циљни ЕД			
Инвестициони ентитети: Примена изузећа од консолидовања (Предложене измене Стандарда IFRS 10 и IAS 28)		Поновна разматрања		
Признавање одложених пореских средстава за не-реализоване губитке (Предлог измена стандарда IAS 12)	Циљни ЕД			
Продаја или улагање средстава између инвеститора и придруженог ентитета или заједничког подухвата (Предлог измена стандарда IFRS 10 и IAS 28)	Циљни IFRS			
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
Прегледи после имплементације	2014. Квартал 3	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2
IFRS 3 Пословне комбинације	Разматрања			
Истраживачки пројекти				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2014. Квартал 3	2014. Квартал 4	2015. Квартал 1	2015. Квартал 2
Краткорочни и средњорочни пројекти:				
Пословне комбинације под заједничком контролом	Дискусије Одбора			
Иницијатива за обелодањивање				
Општи преглед обелодањивања	Треба да буде одређен			
Материјалност (материјални значај)	Дискусија Одбора			
Принципи обелодањивања	Дискусија Одбора			
Дисконтне стопе		Дискусија Одбора		
Схеме за трговину емисијама гасова	Треба да буде одређен			
Рачуноводствени метод удела	Дискусија Одбора			
Финансијски инструменти са карактеристикама капитала	У припреми разрада пројекта <i>Концептуалног оквира</i>			
Превођење/инфлација стране валуте		Дискусија Одбора		
Обавезе – измена Стандарда IAS 37	У припреми разрада пројекта <i>Концептуалног оквира</i>			
Активности везане за прописивање цена	Циљни DP			
Дугорочнији пројекти:				
Екстрактивне активности/нематеријална средства/активности истраживања и развоја				
Порез на добитак				

Примања по престанку запослења (укључујући пензије)				
Плаћања акцијама				
Комплетирани IFRS				
Главни пројекти	Датум објављивања	Ступа на снагу	Година очекиваног почетка примене*	
IFRS 9 Финансијски инструменти	јул 2014.	1. јануар 2018.	Није одлучено	
IFRS 14 Регулаторни одложени рачуни	јануар 2014.	1. јануар 2016.	Није одлучено	
IFRS 15 Приходи од уговора са клијентима	мај 2014.	1. јануар 2017.	Није одлучено	
*Преглед после имплементације обично почиње након што су нови захтеви две године примењивани на међународном нивоу, што је обично око 30–36 месеци после датума ступања на снагу.				
Измене ограниченог обима	Датум објављивања	Ступа на снагу		
IAS 32: Финансијски инструменти: Презентација – пребијање финансијских средстава и финансијских обавеза (Измене стандарда IAS 32)	децембар 2011.	1. јануар 2014.		
Инвестициони ентитети (Измене Стандарда IFRS 10, IFRS 12 и IAS 27)	октобар 2012.	1. јануар 2014.		
Обелодањивање надокнадивог износа за нефинансијска средства (Измене стандарда IAS 36)	мај 2013.	1. јануар 2014.		
Замена старих деривата новим и наставак рачуноводства хеџинга (Измене IAS 39)	јун 2013.	1. јануар 2014.		
Планови дефинисаних примања: Примања запослених (Измене стандарда IAS 19)	новембар 2013.	1. јул 2014.		
Годишња побољшања 2010–2012. <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 2 Плаћања акцијама <ul style="list-style-type: none"> ▪ Дефиниција услова стицања • IFRS 3 Пословне комбинације <ul style="list-style-type: none"> ▪ Рачуноводствено обухватање потенцијалне накнаде у пословној комбинацији • IFRS 8 Сегменти пословања <ul style="list-style-type: none"> ▪ Обједињавање сегмената пословања ▪ Усаглашавање салда имовине извештајних сегмената пословања са салдом имовине ентитета • IFRS 13 Одмеравање фер вредности <ul style="list-style-type: none"> ▪ Краткорочна потраживања и обавезе • IAS 16 Некретнине, постројења и опрема <ul style="list-style-type: none"> ▪ Метод ревалоризације—пропорционално преправљање акумулиране амортизације • IAS 24 Обелодањивања повезаних страна <ul style="list-style-type: none"> ▪ Услуге кључног руководства ентитета • IAS 38 Нематеријална имовина <ul style="list-style-type: none"> ▪ Метод ревалоризације—пропорционално преправљање акумулиране амортизације 	децембар 2013.	1. јул 2014.		

<p>Годишња побољшања 2011–2013.</p> <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 1 <i>Прва примена Међународних стандарда финансијског извештавања</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Значење 'ефективних IFRS' • IFRS 3 <i>Пословне комбинације</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Изузеци делокруга за заједничке подухвате • IFRS 13 <i>Одмеравање фер вредности</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Делокруг параграфа 52 (изузетак у вези портфолија) • IAS 40 <i>Инвестиционе некретнине</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Разјашњење међусобне везе између стандарда IFRS 3 и IAS 40 приликом класификације некретнине као инвестиционе некретнине или некретнине у којој борави власник 	децембар 2013.	1. јул 2014.	
<p>Рачуноводствено обухватање стицања учешћа у заједничким пословањима (Измене стандарда IFRS 11)</p>	мај 2014.	1. јануар 2016.	
<p>Разјашњавање прихватљивих метода депрецијације и амортизације (Измене стандарда IAS 16 и IAS 38)</p>	мај 2014.	1. јануар 2016.	
<p>Пољопривреда: Вишегодишње пољопривредне културе (Измене IAS 16 и IAS 41)</p>	јун 2014.	1. јануар 2016.	
<p style="text-align: center;">Тумачења</p>	<p style="text-align: center;">Датум објављивања</p>	<p style="text-align: center;">Ступа на снагу</p>	
<p>IFRIC 21 Дажбине</p>	мај 2013.	1. јануар 2014.	
Консултације о плану рада			
<p>IASB је посвећен спровођењу редовних јавних консултација о плану рада у циљу тражења формалног инпута о стратешком правцу и укупног баланса програма рада. Повратне информације са наших првих формалних консултација објављене су у децембру 2012.</p>			
Следећа прекретница у реализацији пројекта			
	2014.	2015.	2016.
<p>Јавне консултације на трогодишњем нивоу [Извештај о повратним информацијама објављен 18. децембра 2012.] [Следеће консултације заказане за 2015.]</p>		<p><i>Иницирање других јавних консултација на трогодишњем нивоу</i></p>	

Превела Маја Старчевић Јанковски

др Мирко
АНДРИЋ*

Патологија рачуноводствене професије у Србији

„Пас лаје, каравани пролазе“
- народна пословица-

Резиме

Овај рад је професионално размишљање о рачуноводственој професији у Србији, односно о регулисању (нерегулисању) рачуноводствене професије. Основно питање је да ли држава Србија хоће да има квалитетне финансијске извештаје? Уколико то хоће, мора имати уређену рачуноводствену професију која подразумева професионалне рачуновође и ревизоре. У вези са тим држава треба да има свој властити интерес, односно треба да се ослободи различитих утицаја присутних у регулисању рачуноводствене професије. Овим радом изложено је стање у рачуноводственој професији и дате су назнаке трагања за одговором како би ово стање било унапређено и побољшан квалитет финансијског извештавања које је основ за доношење пословних одлука, затим основ за састављање пореских биланса и законске ревизије.

Кључне речи: рачуноводство, ревизија, финансијски извештаји, рачуноводствена професија, рачуновође, ревизори, квалитет, истинитост и објективност.

Увод

Читалац је сигурно изненађен насловом овог рада. Свако на први поглед зна да је патологија наука о болестима. Овај термин (патологија) у социолошком и друштвеном контексту означава стање у коме се друштво или институције налазе односно одступају од нормалне структуре

или функције. У том смислу је овде употребљен термин „патологија“.

Рачуноводство и рачуноводствено извештавање су научне дисциплине у економији које се баве записивањем свих трансакција које се догоде у неком привредном субјекту. У рачуноводству се на основу докумената који недвосмислено показују да су се трансакције догодиле записују (књиже)

* Редовни професор Економски факултет Суботица

подаци који имају вредносни исказ. Резултат тих евидентирања најмање на крају године се обелодањује у облику рачуноводственог извештаја (исказа) или како га данас називамо финансијског извештаја. Финансијски извештај, како каже проф. др Никола Стевановић, „представља рачуноводствену, пословно-финансијску, статистичку, економску и друштвену појаву.“

Значај рачуноводства и финансијског извештаја у уређеним државама одавно потврђују да су се стекли услови и формирала потреба за занимањем – звањем професионалца – рачуновође. Време и услови привређивања још почетком прошлог века захтевали су од рачуновођа поштење, неутралност и истинитост. Зато почетком двадесетог века у европским државама имамо рачуновође који су под заклетвом, па су и називани „заклете рачуновође“. Данас је претежније звање „овлашћени рачуновођа“ а понегде их називају и јавне рачуновође.

Друштвено-економски услови у Србији утицали су на развој рачуноводства. Оно је пре свега било под утицајем европског приступа који је долазио са Универзитета у Аустрији и Француској. Наши услови (друштвено-економски), какви год да су били, омогућили су развој рачуноводства у теоријском и практичном облику на високом нивоу. Читаоце подсећамо да је на Универзитету у Београду пре тридесетак година било више еминентних и у свету признатих професора и истраживача из области рачуноводства него што их данас има у Србији. Они су рачуноводству дали огроман допринос; и не само рачуноводству. Подсећамо и на чињеницу да су они били главни носиоци израде Југословенских рачуноводствених стандарда у оквиру Савеза рачуноводствених и финансијских радника у другој половини осамдесетих година прошлог века (неки од тих стандарда, иако су заборављени, нису превазиђени). Све је то допринело да Србија односно Савез буде носилац развоја и организације рачуноводствене професије.

У овом раду имам намеру да изложим властито размишљање о актуелном стању у рачуноводственој професији, посматрано са аспекта рачуноводства и аспекта ревизије, опет напомињући да су рачуновође и ревизори нераздвојни чланови исте професије. Уз то, тврдим да је рачуноводство *conditio sine qua non* ревизије, иако савремена пракса настоји да ме демантује, усмеравајући пажњу у процесу ревизије на процену ризика.

Рачуновође и професија

Свако организовано привредно друштво у уређеном пословном свету обавезно је да евидентира све пословне трансакције како би на крају одређеног временског периода могло да састави коначан извештај о ефектима трансакција и види резултат односно свој имовински, приносни и финансијски положај.

То евидентирање изводи се вековима у складу са правилима и начелима које је успоставило рачуноводство. Због значаја евидентирања и извештавања развијена је посебна вештина вођења пословних књига и начела коју треба поштовати како би на крају информација о пословању била истинита, објективна, разумљива, правремена и конзистентна.

Форма пословних књига због значаја за власнике друштва и државу у европским земљама прописана је у основном облику. За квалитетно вођење пословних књига рачуноводства образовале су се одувек рачуновође које су временом због бројности и значаја постале професија. Кад лица која обављају одређену врсту посла испуњавају услове да буду професија на глобалном нивоу, онда то само по себи говори о значају који им окружење даје. Услови за професионално организовање рачуновођа су следећи: професионално понашање (етика), знање (струка), а на основу тога за квалитет испољавања претходна два услова треба преузимати одговорност.

Професионална организација у Србији формирана је сада већ давне 1955. године, данас под називом Савез рачуновођа и ревизора Србије (у наставку текста: Савез). Савез се декларише као невладина, непрофитна организација која окупља рачуновође и ревизоре, активно ради на развоју рачуноводствене професије, едукацији чланова и хармонизацији професионалне регулативе са најбољим искуствима развијених земаља.

Професионална рачуноводствена звања у Србији инаугурисана су Законом о рачуноводству из 1989. године кад је Савез био овлашћен да утврди рачуноводствена начела и кодекс етике рачуновођа. Након тога, Законом о рачуноводству из 1993. године Савез је овлашћен да едукује рачуновође према стандарду ЈРС 31, а законом из 1996. године потврђена су и професионална звања у рачуноводственој професији. Године 2002. Законом о рачуноводству и ревизији искључује се Савез као носилац професионалне регулативе. Коначно, Законом о рачуноводству и ревизији из 2006. године о професији се брине Комора овлашћених ревизора.

Савез постоји (делује) и данас а на његовом сајту стоји да његово чланство чине: 43 овлашћена ревизора, 7.361 овлашћени рачуновођа, 7.551 самостални рачуновођа, 14.249 рачуновођа и преко 5.000 кандидата за стицање професионалних звања. Дакле, ради се о цифри која премашује 34.000 чланова. За Србију, то је импозантна бројка.

Каква је корист од тога за истинитост и објективност финансијских извештаја привредних субјеката кад Закон о рачуноводству и Закон о ревизији који су сад на снази не познају рачуноводствена звања, обавезе рачуновођа и кад финансијски извештај може да сачињава ко хоће, без икаквог звања и одговорности (зашто је допуштено овакво решење аутору овог рада је познато, али није за јавно излагање).

Не треба ићи далеко да би се уверили како је у другим земљама. Земље у окружењу некада су се угледале на начин на који је све у Србији организовано па су оне слично поступале и временом професију у складу са глобалним процесима хармонизовале и унапредиле. Ради поређења, читаоцу препоручујемо да види како је професија рачуновођа уређена у Републици Српској или у Словенији, па ће му бити све много јасније или транспарентно.

Савез је, дакле, изван регулаторног оквира рачуноводствене професије. Можда је парадокс и то што је Савез активни и признати члан међународних утицајних асоцијација:

1. пуноправни члан Међународне федерације рачуновођа (IFAC),
2. члан Европске федерације рачуновођа (FEE),
3. члан Партнерства за развој рачуноводства у Југоисточној Европи и
4. стални сарадник Одбора за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB).

Савез обавља своје активности на основу Статута Савеза рачуновођа и ревизора Србије, у складу са регистрованом делатношћу. Једна од значајних активности Савеза је организовање испита за стицање и едукација за одржавање рачуноводствених звања. Едукација је веома прецизно дефинисана Рачуноводственим образовним стандардом РС 31. Стандард је потпуно усклађен са важећим IFAC-овим Међународним стандардима едукације за професионалне рачуновође.

Професионална рачуноводствена звања према овом стандарду су:

1. рачуновођа
2. овлашћени рачуновођа и
3. овлашћени јавни рачуновођа.

Није прилика да расправљамо и тумачимо стандарде о едукацији, али јесте важно напоменути да професионална рачуноводствена звања како државна регулаторна тела, тако ниједан закон или подзаконски акт који регулише ову важну област, нигде не спомињу. Тако онда за вођење пословних књига нису обавезна професионална звања. Запослени у рачуноводству могу да се едукују само ради себе и одржавања властите компетентности или да имају сертификат.

Какав закључак извести на основу претходно наведеног: Савез се представља као професионална организација рачуновођа која по много чему има та обележја, нарочито по пуноправном чланству у IFAC-у које му даје одређена права и обавезе у едукацији чланова професије и стицању звања. Упитан је његов третман од стране Министарства финансија које представља државу. Гледано историјски, сарадња Министарства финансија и Савеза кретала се од респектабилне до непостојеће. Колико то доприноси квалитету финансијских извештаја?

Држави су потребни истинити и објективни финансијски извештаји. Она би морала то да подстиче. Један од ефикасних начина подстицања је законско инаугурисање рачуноводствених звања, уважавање професије и наглашавање обавезе професионалних рачуновођа да раде у складу са професионалном и законском регулативом. Професију треба признати па онда од њених чланова тражити одговорност.

Професионалној организацији тада би се могла дати овлаштења или учинити је одговорном да издаје мишљења односно тумачења стандарда под одређеним условима са циљем стварања добре праксе уместо садашњих мишљења Министарства финансија. Наравно, пре тога место, улогу, задатке и овлашћења треба утврдити законом. Мој приступ овом питању никако не значи да је садашња организација Савеза добра.

Шта се захтева од рачуновођа

Шта се данас захтева од рачуновође у привредним друштвима? Списак захтева је доста дугачак, а овде ћу изнети оне уобичајене:

1. да проучавају Међународне рачуноводствене стандарде - зато што немамо професионално тело на нивоу државе или професије које би ту сувише сложено и тешко написану материју тумачило;
2. да проучавају како се књиже пословне трансакције према стандардима или према контном оквиру који је прописало Министарство финансија;

3. да прате и муче се при тумачењу како књижити трансакције у складу са Мишљењима Министарства финансија којих, успут речено, има толико да им се броја не зна, а кад дође до суђења, меродавнија су од параграфа закона или стандарда;
4. да сачињавају пореске пријаве везане за обрачун, плаћање или повраћај ПДВ;
5. да контрола државних органа увек представља контролу рачуновођа;
6. да сачињавају све врсте интерних пословних извештаја;
7. да моле службе набавке и продаје у предузећу да им ажурно достављају документацију;
8. да креаторима рачуноводствених софтвера дају упутства како треба пројектовати информациони систем;
9. да уче како се прилагодити моћним рачуноводственим софтверима који не респектују рачуноводствена начела;
10. да сачињавају финансијске извештаје - појединачне;
11. да сачињавају порески биланс;
12. да сачињавају консолидовање финансијске извештаје;
13. да дају податке и документа ревизорима и итд.

Листа послова и очекивања овим није исцрпљена. Наводимо један који је посебно важан за предузећа и лица које пружају рачуноводствене услуге, а који је одредила Агенција за спречавање прања новца и финансирање тероризма, а то је информисање надлежних институција о прању новца. Неко од запослених треба да стекне лиценцу за ове послове. Извршење овог задатка од тих организација илузорно је очекивати.

Од рачуновођа се захтева између осталог да у предузећу воде бригу о свим захтевима које се успостављају разним правилницима које доноси Министарство финансија, на пример, правилником о трансферним ценама и методама које се по принципу „ван дохвата руке“ примењују приликом утврђивања цена трансакција између повезаних лица.

Рачуновође имају обавезу да познају 14 актуелних контних оквира и да у поступку сачињавања финансијског извештаја знају све што се у току године изменило по основу различитих правних аката, тумачења, мишљења, пореских прописа. Свака од тих измена може утицати на

истинитост и објективности финансијског извештаја и ако он (извештај) није такав, за интерне и за екстерне контролоре је одговоран (крив) рачуновођа. Других одговорних скоро да и нема, а при том актуелна законска регулатива не помиње рачуновође.

Додајмо још да у складу са одредбама Закона о рачуноводству које се односе на разврставање правних лица по величини привредна друштва примењују следећу професионалну и законску регулативу: Закон о рачуноводству, Правилник о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за привредна друштва, задруге и предузетнике, па МРС и МСФИ, Стандард за мале и средње ентитете, и Правилник за микро предузећа. Све је то вероватно „у реду“. Само питам се на шта ли ће личити на нивоу државе неки показатељи који се изводе из финансијских извештаја. Привредна друштва су обавезна да до 28.02. текуће године држави достављају део финансијског извештаја претходне године у статистичке сврхе. Ваљда ће се нека статистика радити.

Коначне финансијске извештаје друштва су дужна да усвоје и доставе држави (пун сет) до краја јуна заједно са Извештајем независног ревизора. Узимајући у обзир нашу праксу, питање је на основу чега ће и када ревизори дати мишљење о истинитости и објективности.

Како сачинити финансијски извештај за привредна друштва за 2014. годину кад је на основу важећег Закона о рачуноводству Министарство финансија донело Правилник о Контном оквиру и садржини рачуна Контног оквира за привредна друштва, задруге и предузетнике. Правилник је објављен 5. септембра 2014. године. Немам намеру да сагледавам добре или лоше стране Правилника него чињеницу да књижења обављена до његовог ступања на снагу треба превести на нови контни оквир. Аутоматизам који је у њему сугерисан није сасвим применљив. Успут напомињем да је у току године два пута мењан и два пута допуњаван. Овом приликом није прикладно да анализирам његове недостатке, а они ће се тек испољити крајем фебруара 2015. године.

Следеће питање је форма и садржина финансијског извештаја. Ваља напоменути да су форма и садржина финансијског извештаја објављене пре ове верзије имала суштинске и материјалне грешке које је доносилац након указивања на њих правдао као штампарске грешке. Да ли је то нормално? Све је могуће.

Према садржини, биланс стања и биланс успеха садрже упоредне податке за три године. Начела упоредивости у билансу и начело идентитета подразумевају претходни период, а не исто-

рију биланса. Ваљда сви знамо да су пословне књиге претходних година закључене. Колико посла је потребно за поновни извештај?! Уз све то треба имати у виду да контни оквир претходних година и текуће није исти. Хоће ли рачуновође вршити неко „виртуално“ прекњижавање затворених књига?

Биланс стања у активи садржи 72 билансне позиције, а у пасиви 65. Биланс успеха садржи 69 билансних позиција. Рачуноводствено гледано, ови биланси представљају синтетички закључни лист. Повећава ли се информативна моћ биланса оваквом садржином и да ли он одговара Међународним рачуноводственим стандардима? Тешко је дати потврдан одговор.

Детаљност и обимност Извештаја о променама на капиталу, према мом мишљењу, не чине га прегледнијим и разумљивијим; напротив. На страну то што га треба урадити ручно.

Оваква форма и садржина финансијског извештаја неких учесника у његовој изради правдају се славим обелодањивањем уз финансијске извештаје презентованим у Напоменама уз финансијске извештаје које су сачињавала привредна друштва по свом нахођењу.

Потребу за обелодањивањем процењују менаџменти привредних друштава, а у складу са Међународним рачуноводственим стандардима.

Кад се осврнемо на све послове које раде рачуновође, на честу измену стандарда, непостојање тумачења са једног компетентног места, комплексност стандарда, нејасно преведене стандарде, обавезност закона и подзаконских акта, непризнатог професионалних звања, шта друго се може очекивати.

Помаже ли ико рачуновођама да тумачења силних и преобимних стандарда, закона и подзаконских прописа сведу на оперативан ниво? На основу досадашње праксе, помоћ Министарства финансија путем издавања мишљења није значајна. Више помоћи пружа неколико месечних часописа које објављују друштва ограничене одговорности из области рачуноводствених услуга, финансијског и рачуноводственог консалтинга, као што су: „Рачуноводствена пракса“ „Привредни саветник“; или „ИРС“. Њихов допринос доброј пракси и примени прописа и стандарда није мали нити се може спорити. Они су пре свега профитно оријентисана друштва. Профитне организације које су поменуте имају своје изграђено место на тржишту. Професионална организација ни у ком случају не би могла да угрози њихову позицију него би се држава растеретила непотребних послова који су често

непрофесионално урађени, а професију би држала одговорнијом.

Нешто мало о ревизији

Теоријско објашњење о потребама услуга ревизије у савременим условима пословања заснивају се на агенцијској теорији или теорији менаџмента која потребу ревизије објашњава преко принципал-агент односа. Ради се о односу власника који именује управу (агента) и преноси му овлашћења за доношење пословних одлука верујући да ће они радити у њиховом најбољем интересу. То поверење наравно не може бити безграничног због тога што су мотиви менаџмента често другачији од мотива власника. Менаџмент често има инспирације као што су новчана награда (бонус), пословне везе које нису директно везане за власнике, властити рејтинг кроз приказивање да је резултат пословања бољи него што стварно јесте. Да би се ослободили ризика од погрешних финансијских извештаја, власници сnose трошак независних компетентних ревизорских друштава да својим мишљењем отклоне потенцијалне сумње у истинитост и објективност финансијских извештаја.

Власници нису једини заинтересовани за истинит и објективан финансијски извештај; ту су и пословни партнери, кредитори, инвеститори и држава. Ти интереси навели су државе да пропишу обавезу ревизије финансијских извештаја (законска ревизија). У земљама у транзицији, каква је наша, нема много привредних субјеката типа корпорације у којима је изражен однос принципал-агент. Власници друштава углавном су ангажовани као менаџери или ако нису то, онда су „сива еминенција“ тј. за све се питају, а нису одговорна лица. У таквим условима њима ревизија представља терет не толико по финансијском издатку, колико по томе да их неко независан контролише. За економије у транзицији држава би имала интереса да сва друштва ограничине одговорности и акционарска друштва буду обвезници ревизије. Ми смо Законом о рачуноводству усвојили европске критеријуме за разврставање предузећа на микро, мала, средња и велика. Према тим критеријумима, већина предузећа спада у микро и мала правна лица што сигурно није проблем; ту им је и место. Питање је зашто смо се определили да је ревизија обавезна само за средња и велика правна лица. У условима кад немамо развијену свест о потреби за истинитим и објективним финансијским извештајем, па и правилним обрачуном пореза, зашто нисмо подржали законску ревизију за мала предузећа? То би дало подстицај квалитету ревизије, исти-

нитости и објективности финансијских извештаја и добрим делом било препрека за „креиране финансијске извештаје“ са становишта пореза.

Ревизор се јавља, како неки теоретичари рекоше, у улози „пса чувара“. Управо такав приступ био би допринос квалитету финансијског извештавања. Да се законске ревизије односе на сва друштва, онда би и дефиниција професора Н. Стевановића имала поред теоријског и пуни практични смисао. Надаље, обелодањивање ревизорских извештаја о истинитости и објективности у чему се даје и оцена going concern-а допринели би информационој снази финансијских извештаја за све његове кориснике. Сигурно би тада у пракси било мање стечаја и банкротстава друштава, који се јављају као последица банкротства пословних партнера. Ови и стога што се код нас друштва ограничене одговорности оснивају са оснивачким капиталом од 100 динара. Информација о угроженом наставку пословања која се закључује на основу показатеља финансијске стабилности многе би опоменула. У нашим условима оснивања друштава с ограниченом одговорношћу поменути износ капитала одступа се од правила које заступа проф. др Јован Родић: „капитал гарантна сума за повериоце“.

Ревизију финансијских извештаја и све остале послове ревизије и услове на тржишту ревизорских услуга олигополски диктира „Велика четворка“. Пре једне деценије то је била „велика шесторка“ који су ревизију претворили пре свега у бизнис. У вези са таквим приступом проф. Б. Портер у књизи „Естерна ревизија“ између осталог формулисала је дефиницију: „Ревизија је велики бизнис“.

Већина корисника ревизорских услуга због недовољно информација чланице „велике четворке“ држи на пиједесталу. Да ли је тако? Ево неких примера. Улога и понашање ревизорских фирми у текућој глобалној финансијској кризи су контроверзни по два основа: прво, што су пропустили, и, друго, шта се од њих очекује. Глобална финансијска криза, као и слом „Енрона“ и једне од водећих ревизорских фирми „Артур Андерсен“ нису изоловани случајеви. Ревизорске фирме су тиме појачале кризу поверења, посебно у САД, па је реаговао и Конгрес усвајањем Sarbanes-Oxley закона. Ревизорске фирме нису генерисале кризу, али су због изражених позитивних мишљења за велике компаније које су после тога пропале ставиле себе у позицију да се на њих прво „пуца“. Неки примери великих компанија које су после добијеног позитивног мишљења ревизора претрпеле огромне губитке су: *Lehman Brothers, AIG, Wash Mutual, New Century,*

Citygroup, а ревизорске извештаје са позитивним мишљењем су им потписивали *Ernst&Young, KMPG, Deloitte, PricewaterhouseCoopers*.

Ревизија као професија са становишта организације у Србији као да почиње 2006. године. Наиме, те године у складу са одредбама Закона о рачуноводству и ревизији основана је Комора овлашћених ревизора. На сајту Коморе овлашћених ревизора наведено је да „...до сада рачуноводствена и ревизорска професија у Републици Србији није имала своју Комору као професионално организовање“.

Сигурно је једино да комора до тада није постојала, што се не може рећи и за професионално организовање рачуновођа. Организовање рачуновођа као професије је постојало. Како смо већ навели, стицана су професионална звања рачуновођа и ревизора. То се уосталом види и у Закону о рачуноводству и ревизији – члан 21 дефинише рачуноводствена звања лица која могу водити пословне књиге, састављати и презентовати финансијске извештаје, а у члану 32. стручна звања у ревизији.

Главни задатак Коморе овлашћених ревизора је да „континуирано унапређује делатност рачуноводства и ревизије, у складу са Законом о рачуноводству и међународним стандардима.

Ако даље погледамо на истој страници сајта Коморе које послове Комора превасходно обавља, не може се извести закључак да се бави унапређењем рачуноводства. Ко су чланови Коморе овлашћених ревизора у Србији? Према важећој регулативи, чланови су овлашћени ревизори који су запослени у предузећу за ревизију, овлашћени интерни ревизори и друштва за ревизију. Према доступним подацима: број овлашћених ревизора је 255, број интерних ревизора је 107, а друштва за ревизију 64.

Можда је интересантно да се у актима Коморе ни у каквом својству не помињу експерти из блиских области, професори универзитета или научних институција. Ако је констатација провокативна, погледајте звања светски познатих аутора из ове области, као што су Arenns, Lebeke, Mesijer, Lee, Soltani и др. Ако је у рачуноводственој професији, како смо већ навели, ангажовано преко 34.000 лица, питање је могу ли овлашћени ревизори и интерни ревизори бити прави представници рачуноводствене професије.

Надаље, ако прелистамо све активности Коморе овлашћених ревизора, тешко се може приметити нешто што је присно рачуноводственом обухвату трансакција, примени МРС и МСФИ или форми и садржини финансијских извештаја у Србији.

Ове године сведоци смо измене контног оквира за предузећа и задруге издвајања посебног контног оквира за друга правна лица као и форме и садржине финансијског извештаја и посебних образаца за друга правна лица. Измене су кориговане ништа мање него четири пута. Како је могуће да тако важна институција у држави као што је Министарство финансија то ради са почетничким грешкама и без осећаја за добру праксу. Питање је да ли се представник професије рачуновођа и ревизора на било који начин укључивао ради унапређења финансијског извештавања.

Садржина и форма финансијског извештаја за 2014. годину морају бити јасни и у разумној мери информативни. Било је у току године објављено и неколико критичких мишљења и предлога како треба радити, а то изгледа запослени код регулатора нису имали када да прочитају. Да су прочитали можда би нешто и узели у обзир. Нисам приметио до сада да се оглашавала Комора у циљу едукације и помоћи рачуновођама и ревизорима.

Улога Коморе кроз чланарине и накнаде

Комора треба да подстиче развој професије која се судећи по њеним актима добрим делом своди на едукацију и контролу квалитета друштва за ревизију. За своју делатност Комора је утврдила цене члановима и накнаде, а све то је одобрило Министарство финансија. Судећи по томе шта све према Закону о ревизији треба да одобри Министарство финансија, може се стећи утисак да је Комора више продужена рука тог министарства, а мање орган њених чланова.

Сви који раде у ревизији или интерној ревизији, где је звање прописано законом, морају бити чланови Коморе. Чланство у Комори се плаћа: индивидуални чланови, лиценцирани овлашћени ревизори, 50 евра годишње, док друштва за ревизију плаћају 1.350 евра фиксно плус 0,3% на пословни приход од услуга ревизије за претходну годину.

За послове из надлежности Коморе наплаћује се накнада:

- за континуирану едукацију чланова – 50 евра
- полагање испита за звање (по испиту) – 100 евра
- за обраду захтева за полагање испита – 50 евра
- консултације за припрему испита – 30 евра
- за разматрање приговора на испит – 20 евра
- за разматрање захтева за ослобађање од полагања испита (по испиту) – 100 евра
- за упис у регистар Коморе:

- за правна лице – 500 евра
- за упис физичког лица – 100 евра
- издавање сертификата о стеченом професионалном звању – 100 евра
- за нострификовање звања овлашћеног ревизора – 100 евра
- за нострификацију звања интерног ревизора – 500 евра
- за обављање контроле квалитета 0,3% од пословног прихода за услуге ревизије.

Вредност чланарина и накнада одређена је у еврима и на дан уплате прерачунава се по курсу у динарску вредност. Заштита од валутног ризика је потпуна.

Није ми намера да истражујем оправданост висине чланарина и накнада, али неке од њих не могу да не прокоментаришем. Накнада је везана за полагање испита за професионална звања. Само да се пријавите, морате платити. Зар није доста што се плаћа полагање испита? Ако упућујете приговор на резултат испита, платите. На шта то личи?

У Закону о ревизији за стицање професионалних звања добрим делом преузет је програм потребних знања за ревизију из Осме директиве ЕУ. Тај програм је структуриран по испитима. Програм Осме директиве препоручује знања која су потребна ревизорима и омогућава да се признају знања стечена у току универзитетског образовања. Комора треба да ослободи полагања испита лица која су те садржаје положила у току универзитетског образовања. Логично би било да органи Коморе прво сагледају у целини садржаје предмета који се изучавају на економским факултетима у Србији па онда донесу одлуку које испите признају из универзитетског образовања и да тачно утврди који испити се обавезно полагају. На тај начин се једино може остати принципијелан. Постојеће решење у вези са признавањем испита препуштено је процени или вољи појединца јер неки испит може бити признат у целини или делимично. Појединачно ослобађање од полагања испита може бити под сумњом. Знајући какви смо може лако доћи до омаловажавања знања стечених на факултетима или до прејудуцирања неких. Судећи по литератури за полагање испита мало тога што је положено на државним факултетима може бити признато. Овако сваки кандидат плаћа 100 евра по предмету за захтев за ослобађање од полагања. То је исти износ као за полагање. Са становишта прихода, Комори је исплативије да кандидате ослободи полагања. Да ли се путем наплата доприноси квалитету професије? Нажалост, не може се потврдно одговорити.

Транспарентност и обелодањивање информација садржаних у финансијском извештају предуслов су за поверење у истинитост и објективност. Причу о претходним износима чланарина и накнада покушао сам да представим и кроз неколико информација из финансијског извештаја Коморе за 2013. годину. Нисам успео ни где да пронађем обелодањене информације. Да ли су удружења обавезна да обелодане финансијске извештаје? Уколико нису, било би лепо кад би били доступни јавности, а посебно садашњим и будућим члановима. Међународна федерација рачуновођа на свом сајту обелодањује своје финансијске извештаје.

Други задаци и улога Коморе

Један од задатака Коморе дефинисаних у њеном Статуту је утврђивање критеријума за образовање цена услуга предузећа за ревизију. Како по том питању стојимо у Србији. Предузећа за ревизију су дужна да корисницима услуга ревизије презентују број сати рада и квалификације за вршење услуга ревизије. Колика је цена радног сата једног овлашћеног ревизора? Колико ревизора може радити на пружању услуге за клијента? Јесу ли сви овлашћени ревизори истог квалитета или су запослени код „велике четворке“ квалитетнији? Скупљи јесу, сигурно.

Услуга ревизије се нуди на тржишту. Пошто је већина корисника сматра нужним злом, онда што јефтиније то боље. Али није све тако. Истраживања др Звонка Гобелића о оствареним приходима која су објављена у часопису *Ревизор* показују да 80% прихода на тржишту услуга које нуде ревизорске фирме остварује „велика четворка“, а преосталих 20% сви остали. Кад већ говоримо о приходима, онда очекујете да је и добит тако дистрибуирана. Према подацима које је истражио проф. др Дејан Јакшић, „велика четворка“ једва да остварује неки динар добити.

Питам се где је ту допринос Коморе и њени критеријуми. Тржиште услуга ревизије је под снажним утицајем „велике четворке“ захваљујући њиховом рејтингу у свету, али и многим другим везама и утицајима на домаћој сцени.

Како се бира ревизор илустроваћу једним примером. Једно јавно предузеће из Београда које је по својој делатности локалног карактера у јавном огласу о прикупљању понуда за ревизију финансијских извештаја навело је и ове услуге за понуђача:

- да има најмање 50 запослених,
- да има најмање 5 овлашћених ревизора,

- да је члан Форума фирми Међународног удружења рачуновођа (којег чине транснационалне ревизорске фирме),
- да је међународна ревизорска кућа,
- да јој се извештају признају код EBRD.

Колика ће бити цена услуге ревизије видећемо. У Србији ове критеријуме испуњава „велика четворка“. Шта ће нам ревизорске фирме које имају испод 50 запослених? Због плаћања чланарине.

Са друге стране, постоје предузећа за ревизију, наравно чланови Коморе, који услугу ревизије финансијских извештаја раде у вредности око 1.000 евра (у бесцење). Сви који иоле знају шта све ревизор финансијског извештаја треба да уради по Међународним стандардима ревизије, упитаће се да ли за такву цену могу покрити материјалне трошкове ако не врше ревизију у месту становања или све доказе добијају електронски? Ревизори сами нарушавају свој углед. Ипак, и они су прошли контролу квалитета од стране Коморе и усвојена им је методологија.

Да је Комора нешто учинила на критеријумима за образовање цена услуга не би данас цена ревизије финансијских извештаја била у вредности од око 1.500 евра. (Податке за израчунавање неко има, а ја их нисам могао пронаћи.) Да имамо бар неки прећутни критеријум за минималну цене услуге законске ревизије финансијских извештаја, не бисмо једни другима правили нелојалну конкуренцију. Не би нам се клијенти подсмевали како обарамо цену. Додуше, чланови коморе ћуте; плаше се картелског наступа. „Велику четворку“ то изгледа не интересује; они имају своје критеријуме. Олигопол (некако договорен) очито постоји.

Ревизорске фирме морају штошта пропусти због карактера ревизије која се базира на процени ризика и врши на бази узорка. Ревизорско мишљење уосталом је уверење о истинитости и објективности, а не апсолутна тврдња. За погрешна мишљења увек постоји неки скривени разлог који није ревизорске природе. Савремена ревизија финансијских извештаја толико је оптерећена различитим формалним процедурама које замагљују суштину. Заборавило се рачуноводствено начело да је суштина важнија од форме. Лакше је држати се латинске изреке по којој „форма главу чува“.

Шта се од ревизора очекује, поред мишљења о истинитости и објективности финансијског извештаја? Очекује се оцена способности клијента за наставак пословања (going concern). Ревизори уверење и мишљење о финансијским извештајима стичу на основу историјских подата-

ка (шта је било и како је било) и једино могу констатовати на основу изведених аналитичких показатеља у каквој је ситуацији клијент и у каквој ће бити ако тако настави. Шта ће бити у ближој и даљој будућности – давати прогнозе је превише. Шта ће се све променити у окружењу, ревизор не може знати. Улога ревизора није да предвиђа будућност већ да изрази мишљење о истинитости и објективности финансијског извештаја, мерено рачуноводственим стандардима и законом. Измене Директиве ЕУ која се односи на законске ревизије наглашавају да законска ревизија не гарантује одрживост клијента у будућности или ефикасност управљачких структура у будућем вођењу послова.

Професионална организација би требало да подстиче у окружењу дефинисану улогу законске ревизије и кад је већ организована професија, онда своје чланство треба адекватно и да заштити. У том односу исти су и велики и мали. У Србији постоји још једна обавеза ревизора коју је наметнула Агенција за борбу против прања новца и финансирања тероризма, а Комора је оберучке прихватила. Свака ревизорска фирма мора да испуњава упитнике на основу којих би требало закључити да ли постоји нека инкриминисана радња и да исту пријави Агенцији. Парадокс је обавеза да пре закључивања Уговора о ревизији ту потенцијалну радњу треба испитати. Није јасно како се то може урадити пре закључивања Уговора, кад ревизорска фирма нема апсолутно никаква јавна овлашћења. Чак и у поступку спровођења ревизије ревизори могу само имати индицију да се ради о инкриминисаном делу, они немају никаква средства, овлашћења и методе да то утврде, то је јасно свакоме ко било шта зна о природи кривичног дела. Уосталом, државе се са целокупним апаратом присиле боре против криминала па не могу да му стану на крај. Ми смо једноставним прихватањем ове обавезе довели у ситуацију ревизоре да осим што су „пси чувари“, буду и „гоничи“. То је превише.

Осигурање одговорности

Ревизорски извештај може нанети штету другим лицима или клијенту ревизије, уколико изражено мишљење није довољно документовано релевантним и поузданим информацијама. За штете које настају (у светској пракси) ревизорска друштва и клијенти обично траже епилог на суду. Решења спорова на суду у америчкој пракси описао је др Душан Милојевић у књизи „Ревизори у знаку јустисије“, Београд, 2000. година. Од тих познатих случајева у свету је уведена пракса осигурања за штете од ревизорског извештаја.

Законом о ревизији, члан 18, одређен је начин утврђивања најниже суме осигурања на основу које се плаћа премија осигурања. Осигурана сума утврђује се на два начина: највиша цена за услугу ревизије по појединачном уговору помножена са 15 или збир вредности свих уговора о ревизији, помножен са 2,5.

Све је јасно шта треба урадити. Само је намет осигурања велики. Ако имамо у виду да се ревизије спроводе за појединачне случајеве за око 1.000 евра, питање је одговорности за ту цену. Кад се ради за хиљаду евра, мишљење ревизора сигурно ће бити позитивно или највише позитивно мишљење са скретањем пажње. Клијент је задовољан двоструко, мали је трошак, а позитивно мишљење.

Да ли су остали корисници извештаја оштећени обелодањеним мишљењем? Ако имамо у виду податке колико је предузећа у стечају, блокираних рачуна, наплаћених обавеза, одговор би био потврдан. Уколико нисмо афирмисали ревизију као потребу за уверењем, онда је претходно описани приступ логичан. Инсистирати на осигурању треба, али онда професионална организација треба да се потруди да међу својим члановима развије и став да се не може вршити ревизија у бесцење. Мени се чини да Комора води рачуна најпре о својих приходима, а чланови ће се сами снаћи. Може и тако, само ако се број чланова смањи, али је питање да ли ће се надокнадити све потребне професионалне организације или ће послови ревизије због услова пословања постати споредна делатност.

Уместо закључка

Уместо закључка, на основу претходно наведеног, логичније је поставити питање:

Како даље?

Одговор на постављено питање захтева питање: шта држава хоће?

Ако је за државу постојеће стање у области рачуноводстава, финансијског извештавања, пореских биланса и законске ревизије задовољавајуће, онда не треба ништа мењати.

Ако је у интересу државе да сви привредни субјекти сачињавају истините и објективне финансијске извештаје у складу са МРС, МСФИ и Законом, да има релевантне и поуздане информације и да за то професију у целини учини одговорном, онда треба нешто учинити. Промене не подрзумевају ништа револуционарно, већ еволутивно и транспарентно.

Рачуноводство и ревизија чине део исте целине и теба их организовати као јединствену професију. Законом треба дефинисати начин организовања професије, задатке, овлашћења, професионална звања и одговорности.

Професионална организација као члан међународних институција и удружења треба да преузме обавезе и овлашћења која то чланство подразумева и имплементира их у домаће услове на адекватан начин (према принципу директива ЕУ).

Из професионалне организације обавезно треба искључити добитну (профитну) компоненту. Рачуноводствене агенције, консултантска друштва и ревизорска друштва морају мислити о добити.

Професионална организација не може бити под утицајима било које врсте (великих или малих чланова, политичких фактора, корпорација, финансијера). У професији се мора радити по правилима, а једини ауторитет је знање.

Професионалној организацији држава законом треба да дефинише овлашћење и наметне одговорност. Она своје чланове појединачне, колективне и придружене путем овлашћења које имају (на пример, овлашћени рачуновођа сачињава и потписује финансијски извештај, овлашћени ревизор одговоран је за мишљење у ревизорском извештају) треба да учини одговорним према професији и према држави.

Истовремено, професионална организација се мора појавити и као заштитник својих чланова у свакој ситуацији кад год су они под притиском због принципијелног и коректног обављања послова у складу са нормама које захтева одговарајуће професионално звање.

Направити иновације у организацији професије није ни тешко ни скупо, само треба одредити циљ.

Сигуран сам да воља код већине оних који раде у рачуноводству и ревизији постоји.

Ревизорске извештаје убудуће треба посматрати или подстицати као мишљење које ће служити заинтересованим корисницима и држави у истој мери као и власницима капитала.

Законска ревизија представља обавезу малих средњих и великих привредних друштава.

Над професионалном организацијом треба вршити јавни надзор, који мора бити транспарентан. За надзор законом треба одредити контролно тело и механизме чији чланови морају бити ауторитативни у области рачуноводства, ревизије, финансија, пореза и пословног права и нису чланови профитних делова професије. То

подразумева да у професији постоје и придружени и независни чланови.

Привредне субјекте који се разврставају у велика правна лица и сва друштва од јавног интереса обавезати да имају самостални одбор за ревизију. Чланови тог одбора по правилу нису запослени у друштву, али морају имати знања из области финансијског извештавања, ревизије и основна знања о области у којој субјект привређује. Чланови одбора треба да буду независни од субјекта ревизије и од ревизорског друштва.

Одбор за ревизију би обављао следеће задатке: оцењивао допринос законске ревизије истинитости и објективности финансијских извештаја, пратио процес финансијског извештавања, најближе сарађивао са овлашћеним рачуноводством, оцењивао ефикасност система интерних контрола на основу ревизорских процена и контролу управљања ризиком пословања, вршио мониторинг реализације препорука овлашћеног ревизора, оцењивао независност ревизора, предлагао управљачима избор ревизора, развијао приступ да најнижа и највиша цена ревизије нису прихватљиве и сл.

Регулаторна тела у Држави треба обавезати да пре промене регулативе у некој области обавезно прибављају мишљење професионалне рачуноводствене организације из два разлога: како би професионална организација изразила о томе мишљење са рачуноводственог аспекта и друго да благовремено својим члановима проследила информацију каква их промена чека и како ће је рачуноводствено процесирати.

Професионална звања подразумевају: право, обавезу и одговорност. Можда нам то треба.

Литература

1. Душан Милојевић, *Ревизори у знаку јустисије*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, 2000. година
2. Звонко Гобелић, „Ревизорска друштва у Србији 2013“, *Ревизор* бр. 66/2014, Институт за економику и финансије, Београд, 2014.
3. Јакшић Дејан, Мијић Кристина, Андрић Мирко, „Analysis of Variations in the Performance of Audit Firms in the Republic of Serbia“, *Economic Annals*, Vol. 57, No. 193, 2012. година
4. закони о рачуноводству и ревизији, како кад су се називали

др Гордана
ВУКЕЛИЋ*
др Гроздана
БЕЛОПАВЛОВИЋ**
мр Славица
СТЕВАНОВИЋ***

Процена сталне имовине као детерминанта квалитета добитка¹

Резиме

Финансијски извештаји генеришу информације о профитабилности, ефикасности управљања имовином, финансијско-структурној позицији и стабилности новчаних токова ентитета, које су потребне ширем кругу корисника за доношење одлука. Захтеви корисника финансијских информација су усмерени на веродостојну презентацију пословања, финансијско извештавање ослобођено пристрасности и висок квалитет обелодањених информација. Упркос томе, савременој пракси финансијског извештавања је неретко својствено одступање информација од економске реалности, услед постојања резерви и губитака скривених у билансима.

Циљ рада је анализа утицаја потцењивања и прецењивања позиција сталне имовине на висину периодичног резултата и сходно томе на квалитет презентованих финансијских информација. Уважавајући чињеницу да неодговарајућа рачуноводствена пракса носи висок ризик од доношења нерационалних економских одлука, у раду су анализирани често заступљени рачуноводствени поступци који нису у складу са смерницама законске и професионалне регулативе и који воде нереалном процењивању позиција дугорочне материјалне и нематеријалне имовине.

Кључне речи: процењивање, стална имовина, латентне резерве, скривени губици, квалитет добитка.

*) Београдска банкарска академија – Факултет за банкарство, осигурање и финансије, редовни професор

**) Београдска банкарска академија – Факултет за банкарство, осигурање и финансије, доцент

***) Институт економских наука Београд, истраживач сарадник

1) Радом се презентују резултати истраживачких пројеката под шифрама 47009 (Европске интеграције и друштвено-економске промене привреде Србије на путу ка ЕУ) и 179015 (Изазови и перспективе структурних промена у Србији: Стратешки правци економског развоја и усклађивање са захтевима ЕУ), финансираних од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Увод

Финансијски извештаји представљају основни инструмент за полагање рачуна о пословању ентитета пред власницима и осталим интересним групама и веома важан информациони ресурс за пословно одлучивање. С обзиром на њихову доминантну улогу у доношењу економских одлука, корисници постављају високе захтеве у вези са квалитетом презентованих информација како би обезбедили сигурност у пословању и смањили изложеност ризицима. У интересу корисника су непристрасне, поуздане, релевантне и благовремене информације. Међутим, савременој пракси финансијског извештавања неретко су својствена одступања финансијских информација од економске реалности, услед прецењивања или потцењивања одређених билансних позиција.

Због присутног ризика и чињенице да се будућност не може предвидети у потпуности, као и настојања да се одржи капитал, законодавна и професионална регулатива истичу значај фундаменталног рачуноводственог начела опрезности у процењивању вредности имовине. У основи начела је опрезно одмеравање периодичног резултата које се постиже процењивањем имовине наниже и обавеза навише, исказивањем тржишно потврђених добитака и приказивањем вероватних губитака без обзира на момент реализације. Прихваћен став да је резултат боље потценити него исказати у износу који превазилази реално остварење, у функцији је заштите интереса инвеститора капитала, како власничког тако и поверилачког, и настојања рачуноводствене професије да осигура њихове инвестиције.

Начело рачуноводствене опрезности и латентне резерве као његово исходиште доводе до временског померања периодичног резултата. У пракси финансијског извештавања су евидентне и скривене резерве чији настанак се везује за флексибилност професионалне регулативе, односно дату могућност избора између различитих рачуноводствених опција (Белопавловић, Лазаревић–Моравчевић, *Квалитет финансијског извештавања – оцена и могући правци развоја*, 2011, 17). Управо на овом подручју долази до изражаја способност менаџмента да, користећи флексибилност МРС/МСФИ, управља добитком на жељени начин. Корисност латентних резерви као управљачког инструмента проистиче из вештине менаџмента да у оквирима општеприхваћених рачуноводствених принципа и важећих законских прописа оствари премећање добитка из једног обрачунског периода у други са циљем

исказивања жељене профитабилности и финансијског положаја. Управљање добитком остварено на овај начин омогућава вођење политике уједначеног резултата у више узастопних година, што оставља утисак стабилног пословања и доприноси избегавању осцилација.

Процењивање активних билансних позиција наниже и прецењивање обавеза одражава се на увећање негативних рентабилитетних токова у текућој пословној години и пребацивање резултата за будуће обрачунске периоде. Могућност да се добитак редукује у добрим, профитабилним годинама и пребаци на лошије, када се остварују ниже реалне пословно-финансијске перформансе, потврда је корисности латентних резерви у исказивању уједначене успешности и реализацији пословно-политичких циљева дефинисаних од стране корпоративне управе. Ипак, треба имати у виду да „разумне, пословно промишљене и професионалном регулативом допустиве латентне резерве могу да буду корисне“ (Стевановић, Малинић, *Феноменологија биланса: информациона моћ, ризици и последице*, 2009, 82), као и да не постоји економско оправдање уколико су настале као продукт намерне погрешне интерпретације МРС/МСФИ или кршења рачуноводствених правила.

Субјективни суд процењивача, недовољно познавање правила билансирања и регулаторних оквира, а неретко и постојање намере да се створи привид снажније финансијске структуре и јаче приносне снаге у текућем обрачунском периоду, доприносе нереалним проценама одређених билансних ставки и формирању скривених губитака. Губици скривени у прецењеним активним и потцењеним пасивним билансним позицијама манифестују се кроз прецењени добитак или потцењени губитак текућег обрачунског периода (Родић и други, *Анализа финансијских извештаја*, 2011, 87). Улога скривених губитака огледа се у прикривању тренутног лошег пословања ентитета, у очекивању да ће године које долазе бити успешније и да ће моћи да апсорбују текуће губитке. Прикривање лоших финансијских перформанси представља штетну појаву са далекосежним негативним последицама по све интересне групе и друштво у целини. Управо поменуто је кључна разлика у односу на латентне резерве које могу бити користан управљачки инструмент ако је управљање поверено професионалном менаџменту који није склон друштвено неприхватљивом понашању.

По циљевима, начину настанка, објективирању и последицама, скривени губици су супротност латентним резервама (Стевановић, *Биланс*

сно-политичке импликације по квалитет добитка, 2009, 131). И за једне и за друге карактеристично је да се формирају поступком процењивања билансних позиција, али са супротним ефектима по периодични резултат и изглед финансијских извештаја. У наставку су приказани ефекти прецењивања и потцењивања изабраних билансних позиција на квалитет исказаног резултата и последично на квалитет обелодањених финансијских информација.

1. Процењивање некретнина, постројења и опреме – утицај на висину резултата

Некретнине, постројења и опрема стичу се куповином, разменом за друга материјална средства, изградњом или производњом у сопственој режији или кроз заједнички аранжман, као и у оквиру пословних комбинација. Реч је о имовини која је дужи временски период везана за пословање извештајног субјекта и која није изузета из праксе неадекватног билансирања. Без обзира да ли су погрешни рачуноводствени третмани настали ненамерно, услед недовољног познавања законодавне и професионалне регулативе или су резултат свесног прекорачења дозвољених рачуноводствених норми, потцењивање или прецењивање средстава удаљава финансијске извештаје од економске реалности. Неадекватно вредновање ових билансних позиција повећава информациони ризик и носи латентну опасност од доношења погрешних економских одлука (Стевановић, Белопавловић, *Институционалне и организационе детерминанте квалитета система финансијског извештавања*, 2012, 4). У наставку је дат преглед често заступљених рачуноводствених поступака који нису у складу са смерницама професионалне регулативе и воде нереалном процењивању некретнина, постројења и опреме.

Иницијално признавање. У складу са МРС 16 којим су прописане смернице за рачуноводствено обухватање некретнина, постројења и опреме, ова позиција се иницијално признаје по набавној вредности или цени коштања, у зависности од тога да ли су средства купљена или произведена у сопственој режији. Набавна вредност укључује фактурну цену, све трошкове који се непосредно приписују довођењу средства на локацију и стање функционисања, као и иницијалну процену трошкова монтаже, уклањања средства и уређења подручја након његовог коришћења (МРС 16, *Службени гласник РС*, бр. 77/2010, 37). Цена коштања средства изгра-

ђеног у сопственој режији утврђује се према истим принципима као и код купљеног средства.

Стандард прецизира и наводи трошкове који се директно могу приписати довођењу средства у стање функционалне приправности и који су саставни део набавне цене или цене коштања при почетном признавању. Међутим, управо у на пољу иницијалног признавања забележени различити примери капитализације трошкова за које не постоји економско оправдање или изостављања појединих трошкова из набавне цене/цене коштања, иако је у складу са стандардом потребна њихова капитализација. На тај начин створени скривени губици или латентне резерве доводе до прецењивања или потцењивања периодичног резултата и удаљавања финансијских извештаја од економске реалности. У одређеним ситуацијама, одмеравање некретнина, постројења и опреме које није у сагласности са смерницама стандарда резултат је недовољног познавања професионалне регулативе, али често и намере да се резултат свесно обликује на жељени начин.

Један од примера погрешног почетног признавања односи се на неоправдано признавање камате као компоненте књиговодствене вредности некретнина, постројења и опреме купљених или изграђених у сопственој Режији. Наиме, МРС 23 - *Трошкови позајмљивања* дозвољава капитализацију трошкова камата који су директно приписиви набавци, изградњи или производњи основног средства. Трошкови камата који нису непосредно повезани са средством признају се као расходи периода у коме су настали. Укључивање таквих трошкова у вредност имовине, без обзира да ли је то учињено са намером или не, доводи до оптерећености биланса скривеним губицима и прецењивања периодичног резултата.

Накнадни издаци односе се на текуће и инвестиционо одржавање средстава, улагање у њихову реконструкцију, санацију и модернизацију, набавку и уградњу резервних делова и сл. Рачуноводствени третман издатака који се јављају након почетног признавања некретнина, постројења и опреме зависи од тога да ли њихов настајак доприноси продужењу корисног века средства, повећању капацитета или бољем квалитету учинака. У складу са професионалном регулативом, велика обнављања и ремонти и сва накнадна улагања која повећавају стандардни учинак средства укључују се у књиговодствену вредност имовине, ако су испуњени услови за признавање. Супротно, за трошкове редовног одржавања није дозвољена капитализација, с обзиром да се од њих не очекује притицање

будућих економских користи. Такви трошкови се не одлажу за будуће обрачунске периоде, већ се третирају као расходи периода у коме су настали.

Свако неоправдано обухватање накнадних издатака у билансу успеха одражава се на формирање резерви скривених у потцењеној вредности имовине и презентовању нижег текућег периодичног резултата. Са друге стране, признавање накнадних трошкова у књиговодствену вредност имовине, иако њихова капитализација није допуштена стандардима, указује на присуство скривених губитака у билансима и исказивање прецењеног резултата.

Амортизација некретнина, постројења и опреме. Имовина која се користи у више пословних циклуса² постепено губи вредност услед трошења, утицаја природних услова и економског застаривања. Вредност некретнина, постројења и опреме која подлеже систематском отписивању под непосредним је утицајем одабраног метода амортизације, процењеног века трајања и претпоставке о резидуалној вредности. МРС 16 - *Некретнине, постројења и опрема* дозвољава могућност избора између линеарног, дегресивног или функционалног метода отписа. У циљу реалног исказивања резултата и фер презентације пословања потребно је одабрати метод који најверније одражава очекивану динамику трошења будућих економских користи садржаних у имовини. Истовремено, могућност избора између различитих метода амортизације оставља могућност менаџменту да управља резултатом уз помоћ латентних резерви. Опредељење корпоративне управе за дегресивно отписивање које се одликује високим стопама амортизације у првим годинама коришћења, у односу на пропорционални метод, доводи до потцењивања књиговодствене вредности имовине. Резерве настале као ефекат одлуке да се имовина убрзано амортизује воде потцењивању резултата у текућој години и пребацивању добитних остварења у будуће обрачунске периоде.

Процена века коришћења имовине. На основу процене корисног века трајања дугорочне материјалне имовине дефинишу се стопе амортизације које непосредно одређују висину трошкова отписа у билансу успеха и садашњу вредност некретнина, постројења и опреме у билансу стања. Очекивања корисника финансијских извештаја усмерена су ка разумним рачуноводственим проценама које доприносе реалном резултату и објективно одмереним вредности-

ма основних средстава. Међутим, услед чињенице да је рачуноводствена процена резултат субјективног просуђивања, повећава се ризик од рачуноводствених злоупотреба, нарочито ако менаџмент не поседује високе моралне вредности, не уважава етичке принципе и склон је мањим или већим малверзацијама. Уколико корисни век имовине није процењен на разумним основама, биланси ће бити оптерећени латентним резервама или скривеним губицима, што доводи у питање квалитет презентованих финансијских информација.

Процењени век трајања оправдано је кориговати ако се установи да постојећа процена не одговара тренутним околностима. У свим ситуацијама када су након почетног признавања извршена улагања којима се продужава век трајања имовине или ако су наступиле техничко-технолошке иновације које скраћују век употребе, неопходна је процена заснована на новим чињеницама. Међутим, промена корисног века унапред, срачуната на обликовање резултата и финансијске слике ентитета није допуштена, али је често заступљена корпоративна превара. Чињеница да измена века трајања представља промену рачуноводствене процене, а не рачуноводствене политике, даје додатни импулс неетичком понашању менаџмента, имајући у виду да није потребан поновни обрачун амортизације за претходне периоде у складу са измењеним околностима и амортизационим стопама.

Управо субјективност лица која процењују век трајања имовине је потенцијална опасност од дисторзије финансијских информација од економске стварности. Процена краћег од стварног века коришћења имовине доводи до убрзаног отписивања имовине и стварања резерви које су скривене у потцењеној садашњој вредности. Супротно, у околностима прецењеног корисног века трајања биланси су оптерећени губицима који за читаоца финансијских извештаја остају невидљиви. Због нижих амортизационих квота у билансу успеха фигурирају мањи негативни рентабилитетни токови, што се директно одражава на исказивање већег текућег резултата и бољих показатеља профитабилности.

Процена резидуалне вредности. Остатак вредности или износ који предузеће очекује да ће добити након истека века трајања, умањен за очекиване трошкове отуђења, предмет је процене у тренутку стицања имовине. Уколико се процени да преостала вредност није безначајна, аутоматски постаје релевантна за финансијске

2) Уз изузетке који су прописани у МРС/МСФИ.

перформансе и имовинско-структурну позицију ентитета, с обзиром да представља компоненту за обрачун трошкова амортизације. Чињеница да резидуална вредност подлеже процењивању, носи ризик од уношења субјективности и прилагођавања резултата тренутним околностима. Ако је циљ менаџмента већи добитак, прецењивањем резидуалне вредности смањују се основна за амортизацију и трошкови амортизације. Импликације процењивања остатка вредности на нижем нивоу од разумног су већи отписи имовине, мањи резултат и лошија профитабилност. У Табели 1 приказане су ситуације у којима може доћи до исказивања већег или мањег резултата од реалног, а као последица трансакција које се односе на некретнине, постројења и опрему.

Табела 1 - Утицај вредновања имовине на висину резултата

Вредновање	Потцењивање резултата	Прецењивање резултата
Иницијално признавање	Неоправдано третирање одређених трошкова као расхода периода	Неоправдана капитализација
Накнадни издаци	Неоправдано третирање одређених трошкова као расхода периода	Неоправдана капитализација
Век коришћења	Потцењени век	Прецењени век
Резидуална вредност	Потцењена вредност	Прецењена вредност
Обезвређење имовине	Обезвређење у вишим износима од реалних	Обезвређење у нижим износима од реалних

Извор: преуређено према Белопаловић, *Процена квалитета финансијског извештавања*, 2013.

Стална имовина намењена продаји. МСФИ 5 *Стална имовина која се држи за продају и престанак пословања* налаже рекласификацију дугорочне материјалне или нематеријалне имовине намењене продаји у обртну, уколико су испуњени услови који оправдавају такав рачуноводствени третман. Стандард прецизира услове за рекласификацију поменутих билансних позиција (МСФИ 5, Превод СРРС, 2009):

- имовина мора бити доступна за моменталну продају у тренутном стању;
- књиговодствена вредност имовине ће се повратити кроз продају, а не наставак коришћења;
- продаја мора бити врло вероватна у року од годину дана;

- потребно је саставити план продаје и програм за проналажење купца.

Поступак рекласификације доприноси процентуалном смањењу удела дугорочне имовине у билансној суми и повећању нивоа нето обртног капитала, што оставља утисак снажне финансијско-структурне позиције. Управо поменуто чест је мотив за намерно погрешно тумачење стандарда и признавање нематеријалне имовине, некретнина, постројења и опреме као обртне имовине, иако за такав рачуноводствени третман не постоји економски основ. Ако се томе дода и чињеница да се обрачун амортизације обуставља за имовину намењену продаји, што доводи да смањења укупних трошкова, очигледно је да постоје снажни мотиви за погрешну интерпретацију МСФИ 5. Супротно, са циљем исказивања лошијих пословно-финансијских перформанси менаџмент ће пропустити да прекњижи на рачуне текуће имовине сталну имовину коју планира да прода у периоду од 12 месеци, или ће наставити обрачун амортизације за сталну имовину која је рекласификована.

Модел ревалоризације. МРС 16 даје могућност избора између историјских или фер вредности приликом накнадног вредновања некретнина, постројења и опреме. Алтернативни модел ревалоризације након иницијалног признавања је најприкладнији одговор креатора стандарда на нарасле информационе захтеве у вези са објективношћу презентованих информација. Допустивост фер вредности за накнадно одмеравање ове билансне позиције „срачуната је на повећање релевантности информација, што би вредности требало да приближи економској реалности“ (Малинић, *Креативно финансијско извештавање: мотиви, последице и етички изазови*, 2008, 147). Према моделу ревалоризације, имовина се одмерава по фер вредности умањеној за накнадну акумулирану амортизацију и накнадне акумулиране губитке због умањења вредности. Фер вредност ових билансних позиција најчешће се утврђује проценом, што наводи на потенцијалну опасност од субјективног става процењивача и сходно томе ризик од појаве креативних техника. Ефекти процене по поштеној вредности обухватају се на рачуну ревалоризационих резерви које су „последица монетарних поремећаја и настојања рачуноводства да одговори изазовима коректног исказивања капитала и резултата у таквим условима“ (Малинић, *Политика добити корпоративног предузећа*, 2007, 365).

Типични рачуноводствени поступци који нису у сагласности са смерницама стандарда,

али који се јављају у пракси, односе се на агресивну ревалоризацију односно процену по знатно вишим ценама него на тржишту, као и на признавање ефеката ревалоризације у билансу успеха, на рачуну Ревалоризациони приходи. Ово последње у супротности је са стандардом у коме се јасно прецизира да се повећање књиговодствене вредности средства као резултат ревалоризације, приписује капиталу у оквиру позиције Ревалоризационе резерве (MPC 16, Превод CPPC, 2009).

2. Процењивање нематеријалне имовине – утицај на висину резултата

Нематеријална имовина обухвата ресурсе који нису физички опипљиви. Дефиницију имовине која нема материјални облик задовољава средство за које постоји вероватноћа да ће донети будуће економске користи ентитету и чија вредност може поуздано да се измери. Уколико испуни наведене услове, као и додатне захтеве из MPC 38 *Нематеријална имовина* – могућност идентификације (одвојивост од остале имовине) и контроле над ресурсом, средство се признаје у билансу стања (MPC 38, *Службени гласник РС*, бр. 77/2010, 128-129). У супротном, издаци њеног стицања или интерног генерисања признају се као расход у тренутку настанка.

Без обзира да ли је у питању засебно набављена имовина, имовина стечена у оквиру пословних комбинација, путем државног давања или је реч о интерно створеној нематеријалној имовини, рачуноводствена пракса је показала подложност ове билансне позиције прецењивању или потцењивању и маневрисањима у оквиру и изван граница законске и професионалне регулативе. У наставку су приказани примери неодговарајућих рачуноводствених поступака са нематеријалном имовином.

Почетно признавање и накнадни издаци. Нематеријална имовина се иницијално вреднује по набавној цени/цени коштања. Са циљем реалне презентације пословања и обезбеђења квалитета финансијских извештаја, од изузетне важности је питање садржине набавне цене, односно цене коштања. Према захтевима стандарда, у вредност нематеријалне имовине укључују се сви трошкови који се директно могу приписати привођењу средства његовој намени. Свако неосновано укључивање трошкова у вредност имовине при почетном признавању, попут трошкова покретања пословне активности, трошкова који се односе на активности обуке, маркетинга, трошкова реорганизације ентитета или његовог дела и сл., значи постојање намере да се кроз ниже расходе и бољи резултат у

билансу успеха пренесе информација о високој зарађивачкој способности.

Накнадни издаци повезани са ставкама нематеријалне имовине генерално се сматрају расходима и признају у билансу успеха у периоду у коме су настали. Наведени рачуноводствени третман накнадних трошкова проистиче из чињенице да се не може поуздано утврдити да ли ће такви трошкови повећати економске користи или ће их одржати на истом нивоу (Kothari i Barone, *Финансијско рачуноводство – међународни приступ*, 2012, 134).

Трошкови истраживања и развоја. Истраживање представља свако оригинално и планирано испитивање које има за циљ стицање нових научних или техничких знања и открића, док се развој односи на примену знања стечених кроз истраживање. MPC 38 *Нематеријална имовина* прописује да се трошкови истраживања признају искључиво као расходи у периоду у коме су настали. Разлози за такав рачуноводствени третман произилазе из чињенице да у фази истраживања није извесно притицање будућих економских користи, што је услов за капитализацију трошкова и њихово одлагање за будуће периоде у билансу стања.

Капитализација трошкова насталих у фази развоја односно њихово билансирање као интерно створене нематеријалне имовине оправдано је уколико се испуне критеријуми прецизирани у стандарду. Наиме, нематеријална имовина која проистиче из активности развоја признаје се као ставка активе уколико ентитет може да докаже техничку изводљивост довршавања имовине и њене расположивости за употребу, намеру да се доврши нематеријално средство, способност њеног коришћења или продаје, начин на који ће средство доносити будуће економске користи, доступност адекватних техничких, финансијских и других ресурса како би се завршио развој и средство почело да користи, као и способност поузданог мерења трошкова приписивих таквој имовини (MPC 38, *Службени гласник РС*, бр. 77/2010, 131). Имовина која испуњава наведене критеријуме иницијално се уноси у пословне књиге по набавној вредности/цени коштања која укључује све трошкове директно приписиве стварању средства и његовом довођењу у стање расположивости за употребу.

Прописивањем услова за капитализацију трошкова развоја MPC 38 настоји да ограничи неоправдане рачуноводствене поступке. Упркос томе, чињеница да активности развоја полазе од резултата истраживања указује да није увек једноставно њихово разграничење. Понекад је теш-

ко проценити да ли интерно генерисана нематеријална имовина испуњава услове за признавање због проблема везаних за идентификацију имовине или поуздано утврђивање цене коштања. Неадекватно обухватање трошкова може бити резултат нејасног разграничења, недовољног познавања захтева из стандарда, произвољног тумачења или постојања намере да се финансијски положај и профитабилност прикажу на жељени начин. Кроз агресивну капитализацију текућих трошкова за коју не постоји оправдање или погрешно класификовање трошкова истраживања као трошкова развоја, обезбеђује се боља профитабилност и снажнија финансијско-структурна позиција.

Goodwill. Под појмом goodwill се подразумева позитивна разлика између тржишне вредности ентитета и рачуноводствено утврђене нето имовине. Често се дефинише и као премија коју купац ентитета плаћа изнад висине сопственог капитала због његове тржишне репутације и оствареног имиџа у јавности, стручности менаџмента и запослених, поседовања марке или know-how. МРС/МСФИ дозвољавају да се тржишно верификован goodwill призна као неописљива дугорочна имовина и да се билансира у оквиру позиција активе. Интерно настали goodwill, односно вредност фирме која је резултат процене, а не пословне комбинације, не може се активирати као нематеријално улагање зато што није ресурс који се може идентификовати, контролисати и чија вредност се може поуздано измерити. Рачуноводственој пракси ипак нису страни примери признавања интерно створеног goodwill-а у билансу стања, иако је у МРС 38 децидно наведено да такав поступак није дозвољен. Неадекватан рачуноводствени третман интерно генерисаног goodwill-а мења финансијску слику ентитета, а јавности се шаље информација о добром имиџу компаније.

Модел ревалоризације. Након почетног признавања по набавној вредности/цени коштања, нематеријална имовина се може билансирати по ревалоризованој вредности као алтернативном поступку који је дозвољен стандардом МРС 38 у циљу исказивања текуће вредности имовине и власничког капитала на дан биланса. Модел ревалоризације претпоставља да се на крају обрачунског периода врши процена нематеријалне имовине по фер вредности која се утврђује позивањем на активно тржиште. Ефекти процене по поштеној вредности обухватају се

на рачуну ревалоризационих резерви. Уколико се књиговодствена вредност нематеријалне имовине увећа као резултат ревалоризације, то увећање се признаје у осталом укупном резултату и евидентира у корист власничког капитала у оквиру билансне позиције ревалоризационе резерве (МРС 38, *Службени гласник РС*, бр. 77/2010, 133).³ И обрнуто, свако смањење капитала у процесу ревалоризације књижи се на терет ревалоризационих резерви.

Осим процене имовине по ценама које су знатно изнад цена са активног тржишта, као и признавања ефеката ревалоризације преко ревалоризационих прихода, неретко су у пракси финансијског извештавања као неадекватни, забележени примери преноса ревалоризационих резерви у нераспоређену добит у циљу покривања губитака остварених у претходним обрачунским периодима. Такав рачуноводствени третман представља грубо кршење правила билансирања, имајући у виду да је реч о нереализованим резервама. Усмеравање ревалоризационих резерви у нераспоређену добит оправдано је у моменту када се имовина реализује – прода, расходује, размени и сл.

Амортизација нематеријалне имовине. Уколико и након почетног признавања ентитет настави да примењује модел набавне вредности, нематеријална имовина се у пословним књигама води по иницијалној вредности, умањеној за акумулирану амортизацију и акумулиране губитке услед умањења вредности. Као и код материјалне имовине, менаџмент рачуноводственим политикама процењује корисни век трајања и бира метод амортизације који одражава образац према коме ће имовина доносити економске користи предузећу.

Питање процене корисног века трајања нематеријалне имовине препуштено је професионалном просуђивању. Ентитет треба да процени да ли је корисни век ограничен или није, што је релевантна информација за даљи рачуноводствени третман ове врсте имовине. Наиме, имовина са ограниченим веком трајања подлеже систематској алокацији, за разлику од ставки са неограниченим веком које нису предмет амортизације. Управо у поменутој констатацији лежи потенцијална опасност од погрешне класификације нематеријалне имовине. Неадекватна процена века трајања и његове ограничености / неограничености, услед свесног погрешног просуђивања утиче на одступање презентованих

3) Повећање се признаје у билансу успеха у износу у ком поништава ревалоризационо умањење имовине претходно признате у билансу успеха.

финансијских информација од реалних и повећање ризика од доношења нерационалних економских одлука.

Губици услед умањења вредности. Нематеријална имовина која има неограничен век трајања не подлеже амортизацији, али се једном годишње или када постоје назнаке обезвређења тестира на умањење вредности, поређењем књиговођственог износа са надокнадивом вредношћу. МРС 36 *Умањење вредности имовине* надокнадиву вредност дефинише као фер вредност умањену за трошкове продаје или као употребну вредност средства у зависности од тога која је већа (МРС 36, *Службени гласник РС*, бр. 77/2010, 110). Имовина је обезвређена уколико је билансирана у износу који је изнад надокнадиве вредности, па је у складу са смерницама стандарда потребно признати губитке услед обезвређења директно у билансу успеха, а ако се примењује модел ревалоризације, поменути губици се рачуноводствено обухватају као смањење ревалоризационих резерви. Претпоставка о неограничености века трајања се преиспитује у сваком обрачунском периоду. Уколико се поновном проценом установи да је век имовине ограничен, од менаџмента се очекује да спроведе тест обезвређења и поступи са евентуалним губицима од умањења имовине на начин прописан професионалном регулативом.

Обавеза менаџмента је тестирање на умањење вредности и имовине која подлеже поступку амортизације. Убрзано економско застаривање као резултат може имати неадекватну систематску алокацију и прецењени износ имовине у билансима. У таквим околностима потребно је извршити корекцију амортизационог периода и признати обезвређење имовине. Након признавања губитка од умањења вредности, трошкови амортизације коригују се у будућим периодима, како би се у току преосталог века трајања обезбедила адекватна систематска алокација и презентовала реална вредност имовине.

Прописани поступци имају за циљ исказивање реалне финансијске слике и периодичног резултата пословног ентитета. Међутим, непоступање у складу са смерницама стандарда – пропуштање евидентирања губитака по основу обезвређења, изостављање тестирања на умањење вредности нематеријалне имовине са неограниченим веком трајања, пропуштање корекције амортизационог периода у складу са новим окол-

ностима и сл., само су неки од могућих поступака који мењају изглед финансијских извештаја.

3. Процењивање финансијских пласмана – утицај на висину резултата

Пласмани у хартије од вредности су погодне тле за креирање скривених губитака без обзира да ли је реч о погрешној класификацији хартија услед недовољног разумевања одредница стандарда у чијој су надлежности⁴ или је неправилно разврставање резултат тежње да се финансијска остварења прикажу бољим него што јесу. У првом случају, комплексност стандарда који регулишу пословање са хартијама и њихове честе измене могу бити разлог неадекватних рачуноводствених третмана. Примери из рачуноводствене праксе показују да су сложеност и учестале промене стандарда, као и неблагоприятно упознавање са изменама регулативе, фактори који подстичу неодговарајуће рачуноводствене поступке. Са друге стране, флексибилност МРС/МСФИ која је приметна на пољу класификације хартија од вредности у одређену категорију, манифестује се кроз професионално просуђивање и одлучивање менаџмента о њиховој намени. Према намени односно циљу који се инвестирањем жели постићи, хартије се могу класификовати на учешће у капиталу, хартије од вредности расположиве за продају, хартије које се држе до доспећа или хартије којима се тргује. За сваку наведену групу прописан је другачији рачуноводствени третман, а менаџмент треба да донесе одлуку о класификацији пласмана и сноси одговорност за билансирање у складу са смерницама стандарда.

Уколико је економски интерес улагања контрола над пословањем ентитета чије су хартије купљене, без постојања намере да се у будућности продају, финансијски пласман се третира као учешће у капиталу и вреднује по набавној вредности. Финансијским инструментима који су расположиви за продају својствена је намера да се продају када се створе услови, али не у кратком року. Поменуте хартије од вредности представљају дугорочни облик имовине који се билансира по фер вредности. Промена тржишне вредности на датум биланса се евидентира у оквиру капитала, као нереализовани добици или губици.⁵ Имајући у виду постојање намере да се хартије сврстане у ову категорију продају, добитак или губитак који је претходно признат директно у капиталу преноси се у биланс успеха приликом продаје или другог начина отуђења.

4) МРС 32 *Финансијски инструменти: презентација*, МРС 39 *Финансијски инструменти: признавање и одмеравање*, МСФИ 7 *Финансијски инструменти: обелодањивања*.

5) У складу са МРС 1, добици или губици од промене фер вредности за ову категорију финансијских инструмената се признају у укупни остали резултат.

Хартије од вредности које су набављене са намером да се држе до доспећа воде се по амортизованог вредности, уз примену метода ефективне каматне стопе. Добици или губици остварени при њиховој реализацији третирају се као компоненте биланса успеха. На крају, Одбор за МРС/МСФИ је предвидео и категорију хартија од вредности које су набављене са циљем продаје у кратком року и остварења позитивних перформанси по том основу. Одмеравање хартија од вредности којима се тргује, а које су саставни део краткорочне имовине без обзира на рочност, врши се по фер вредности. Ефекти промене вредности на дан биланса исказују се у билансу успеха.

Поштен, непристрасан и професионално оспособљен менаџмент извршиће разврставање финансијских пласмана у складу са намераваном сврхом. Међутим, дефицит моралних вредности и често стављање личних интереса изнад интереса организације повећава ризик од погрешне класификације и свесног утицаја на садржину финансијских извештаја. Управо различит рачуноводствени третман финансијских инструмената може бити снажан мотивациони фактор за намерно погрешно разврставање. Наиме, евиденција хартија по набавној или фер вредности има различите ефекте на финансијске извештаје, а чак и ако се хартије из различитих категорија одмеравају по фер вредности, то не значи да ће бити билансно третиране на исти начин.

Пораст тржишне цене може бити подстицај за класификацију у хартије од вредности којима се тргује, иако је инвестирање извршено са другим циљем. Мотив за пристрасност проистиче из повољнијег рачуноводственог третмана хартија од вредности којима се тргује, а који се односи на њихово билансирање по фер вредности и исказивање ефеката пораста вредности директно у корист прихода текућег обрачунског периода. Рекласификација дугорочних финансијских пласмана (учешћа у капиталу, хартија од вредности које се држе до доспећа и хартија од вредности расположивих за продају) у компоненту обртне имовине, иако је то противно првобитно одређеној намени, поправља финансијску слику са становишта ликвидности. Повећање учешћа обртне имовине у укупној билансној суми, уз претпоставку да је пасива остала непромењена, доводи до већег нето обртног капитала и бољих коефицијената ликвидности.

Захтеви из МРС 39 *Финансијски инструменти – признавање и одмеравање* о различитом обухватању трансакционих трошкова насталих приликом куповине хартија од вредности могу бити разлог за погрешно класификовање хартија, уколико постоји потреба и намера да се утиче

на висину периодичног резултата. Трошкови на име берзанске и брокерске провизије укључују се у набавну вредност хартија расположивих за продају, док се третирају као расход периода код хартија које се воде по фер вредности у билансу успеха. У зависности од тренутних околности и потребе за исказивањем веће или мање зарађивачке способности од реалне, руководство може субјективно рекласификовати хартију из једне категорије у другу. Норме етичког понашања и рачуноводствена правила налажу да се евентуалне измене у класификацији хартија од вредности обелодане у напоменама уз финансијске извештаје, уз навођење разлога који су довели до измена. Рекласификација доприноси другачијем билансирању тангираних имовинских делова, па је неопходно обелоданити начин на који извршена измена утиче на вредност појединих билансних ставки.

Закључак

Поуздан систем финансијског извештавања доприноси јачању финансијског система, промовисању развоја комерцијалних и финансијских тржишта и ефикасној алокацији капитала према најпрофитабилнијим пословним ентитетима. Стога је од изузетне важности да се обезбеде веродостојна презентација пословања и финансијско извештавање ослобођено пристрасности. Ипак, у савременој пракси финансијског извештавања евидентни су примери пословних ентитета чији финансијски извештаји не одражавају реално финансијско стање и успешност пословања.

Потцењивање или прецењивање позиција сталне имовине доводи до настанка латентних резерви и скривених губитака и удаљавања финансијских извештаја од економске реалности. Резерве скривене на позицијама сталне имовине представљају користан инструмент за управљање добитком, уколико се менаџмент креће у оквирима професионалне регулативе и важећих законских прописа. Међупериодично преметање резултата омогућава вођење политике уједначеног резултата у више обрачунских периода, што оставља утисак стабилног пословања ентитета. Међутим, латентне резерве нису економски оправдане уколико постоји намера да се кроз погрешну интерпретацију МРС/МСФИ, нереалне рачуноводствене процене и грубо кршење рачуноводствених правила презентују жељене, а не реалне пословно-финансијске перформансе.

Губици скривени у прецењеној вредности позиција сталне имовине манифестују се кроз прецењени резултат текућег обрачунског пери-

ода. Не оспоравајући констатацију да су латентне резерве мање штетне у односу на скривене губитке, потребно је нагласити да присуство и једних и других у билансима доводи до дисторзије финансијских информација у односу на економску реалност и носи висок ризик од доношења нерационалних економских одлука.

Литература

1. Белопавловић Г., (2013) *Процена квалитета финансијског извештавања*, докторска дисертација, Београдска банкарска академија – Факултет за банкарство, осигурање и финансије, Београд
2. Белопавловић Г., Лазаревић-Моравчевић М., (2011) „Квалитет финансијског извештавања – оцена и могући правци развоја“, *Рачуноводство*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, бр. 11-12
3. Kothari, J., Varone, E., (2012) *Финансијско рачуноводство – међународни приступ*, Дата статус, Београд
4. Малинић, Д., (2008) „Креативно финансијско извештавање: мотиви, последице и етички изазови“, *Зборник радова: Транзиција и после у региону некадашње Југославије*, Милочерски економски форум, Савез економиста Србије, Београд
5. Малинић, Д., (2007) *Политика добити корпоративног предузећа*, Центар за издавачку делатност Економског факултета, Београд
6. *Међународни стандарди финансијског извештавања*, (Савез рачуновођа и ревизора Србије), превод 2009, Београд
7. Родић, Ј. Вукелић, Г., Андрић, М., (2011) *Анализа финансијских извештаја*, Пролетер а.д. Бечеј
8. Стевановић, Н., Малинић, Д., (2009) „Феноменологија биланса: информациона моћ, ризици и последице. Тајне биланса: менаџерски приступ“, *Економика предузећа*, специјално издање, Савез економиста Србије, Београд
9. Стевановић, Н., (2009) „Билансно-политичке импликације по квалитет добитка, Тајне биланса: менаџерски приступ“, *Економика предузећа*, специјално издање, Савез економиста Србије, Београд
10. Стевановић, С., Белопавловић, Г. (2012) „Институционалне и организационе детерминанте квалитета система финансијског извештавања“, *Рачуноводство*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, бр. 11-12

Међународни стандарди финансијског извештавања

Садржи нове Међународне стандарде финансијског извештавања, измењене Међународне рачуноводствене стандарде и нова и допуњена Тумачења. Примењује се од 01.01.2010.



Више информација на www.srrs.rs или www.praksa.rs

мр Даница
ЈОВИЋ*

Утицај рачуноводствене основе на квалитет финансијског извештавања у јавном сектору**

Резиме

У овом раду елаборирани су одговори на четири питања: које карактеристике морају имати информације презентоване у финансијским извештајима ентитета јавног сектора да би се за њих могло рећи да су квалитетне? Који фактори утичу на квалитет презентованих информација, односно квалитет финансијског извештавања ентитета јавног сектора? Које рачуноводствене основе могу бити коришћене за припремање и презентовање финансијских извештаја ентитета јавног сектора? Како рачуноводствена основа утиче на квалитет презентованих информација? Аутор закључује да се утицај рачуноводствене основе на квалитет финансијског извештавања у јавном сектору може разматрати само у контексту циљева постављених пред финансијско извештавање. Наиме, ако је једини циљ финансијског извештавања у јавном сектору контрола извршења буџета, онда тај циљ може бити достигнут применом и готовинске и обрачунске основе рачуноводства. Међутим, ако се поред поменутог циља пред финансијско извештавање у јавном сектору постави и додатни циљ – стварање информационе основе за оцену финансијске позиције, финансијских перформанси, структуре и висине новчаних токова и финансијске одрживости активности јавног сектора, тај циљ може бити испуњен искључиво применом обрачунске основе рачуноводства.

Дакле, у раду су обрађени фактори који опредељујуће утичу на квалитет финансијског извештавања извештајних ентитета у општем државном сектору. Посебна пажња посвећена је информацијама које обезбеђују различити извештајни модели и корисности тих информација, односно њиховом квалитету са аспекта корисника финансијских извештаја.

Кључне речи: квалитет финансијског извештавања, рачуноводствена основа, информационе потребе, корисници финансијских извештаја.

Увод

Термин *квалитет* се свакодневно користи у великом броју међусобно потпуно различитих ситуација и због тога може бити дефинисан на исто толико начина, односно у контексту сваке

конкретне ситуације. Тако, на пример, често се чују синтагме „квалитет живота“, „квалитет образовања“, „квалитет здравствене заштите“, „квалитет услуга јавног превоза“, „квалитет прехранбених производа“, „контрола квалитета“, „управљање квалитетом“, „тотални квалитет“ и

*) Асистент, Економски факултет Универзитета у Београду

**) Овај напис је објављен у Зборнику 44. симпозијума "Рачуноводствено регулаторно окружење: подстицаји или ограничење привредног раста"

слично. У овом раду биће разматран утицај рачуноводствене основе на квалитет финансијског извештавања у јавном сектору.

Најопштије значење термина квалитет, односно значење у било ком конкретном контексту, је колико је нешто (предмет посматрања) добро или лоше. Управо речено показује да по својој суштини термин квалитет припада вредносним категоријама. Вредносне категорије, у општем смислу, представљају скуп релативно стабилних и хијерархијски организованих карактеристика предмета посматрања, које су увек условљене како историјским, тако и актуелним социјалним околностима и које по правилу одражавају циљеве које појединци или групе сматрају пожељним и чијем остварењу теже. Кључни појам у овој дефиницији је „пожељно“ јер он указује да појединци, различите интересне групе или друштво у целини прихватају да је остварење неког циља у њиховом интересу, односно у њихову корист. Значај познавања и разумевања вредносних категорија проистиче из њиховог карактера, односно из чињенице да имају објашњавајући – екс-пост и предвиђајући – ин-анте карактер. Наиме, вредносне категорије су незаобилазан чинилац приликом анализе и објашњавања друштвених појава и поступака и понашања појединаца и група, али исто тако и један од фактора који омогућавају предвиђање будућих исхода¹.

Као што на то указује сам назив, овај рад представља покушај давања одговора на четири питања:

- које карактеристике морају имати информације презентоване у финансијским извештајима ентитета јавног сектора да би се за њих могло рећи да су квалитетне;
- који фактори утичу на квалитет презентованих информација, односно квалитет финансијског извештавања ентитета јавног сектора;
- које рачуноводствене основе могу бити коришћене за припремање и презентовање финансијских извештаја ентитета јавног сектора;
- како рачуноводствена основа утиче на квалитет презентованих информација.

У раду се синтагма *јавни сектор* користи да означи само део целине јавног сектора који се означава као општи државни сектор, односно

синтагма *јавни сектор* не укључује јавна предузећа јер су за ова предузећа, у вези са финансијским извештавањем, релевантни захтеви који се односе на приватни сектор.

1. Квалитативне карактеристике информација презентованих у финансијским извештајима ентитета јавног сектора

У финансијским извештајима опште намене ентитета јавног сектора презентују се финансијске и нефинансијске информације не само о економским догађајима који су утицали на извештајни ентитет, већ и о разноликим некономским феноменима под чијим утицајем је ентитет обављао своје активности. Полазећи од уводних разматрања, може се закључити да квалитет информација презентованих у финансијским извештајима опште намене зависи од тога у ком степену оне доприносе остварењу циљева финансијског извештавања, односно стварању сврсисходне информационе основе за полагање рачуна и доношење економских одлука различитих интересних група – стејкхолдера. С друге стране, да би корисници финансијских извештаја перципирани презентоване информације као сврсисходне, оне се морају одликовати одређеним особинама за које се у стручној литератури и пракси најчешће користи синтагма квалитативне карактеристике финансијских информација. Општеприхваћене квалитативне карактеристике финансијских информација презентованих у финансијским извештајима опште намене ентитета јавног сектора су: релевантност, веродостојна репрезентација економских догађаја, јасност, правовременост, упоредивост и поузданост – односно проверљивост².

Приликом припремања и презентовања финансијских извештаја од рачуновођа очекује се да заузму критички став према квалитативним карактеристикама финансијских информација који им омогућава да сагледају не само материјалност информација и однос између трошкова продуковања и користи од њихове употребе, већ и да пронађу оптималан однос између наведених квалитативних карактеристика. На пример, рачуновође не смеју да због жеље да презентова-

1) Детаљније видети у: Čulig, B., Franuko, J., Jerbić, V., *Vrijednosti i vrijednosne orijentacije mladih*, Centar društvenih djelatnosti, Zagreb, 1982. и Пантић, Д., *Промене вредносних оријентација младих у Србији*, Истраживачко издавачки центар ССО Србије, Београд 1990.

2) Детаљније о квалитативним карактеристикама финансијских информација видети у: Јовић, Д., (2003), „Надлежност и одговорност менаџмента за екстерно финансијско извештавање«, *Зборник радова XXXIV симпозијум, Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања*, СРПС, Београд.

не информације буду апсолутно јасне и поуздане занемаре временски фактор и на тај начин презентују информације које су јасне и поуздане, али су ипак потпуно ирелевантне и неупотребљиве, јер нису правовремене. У домаћој стручној литератури ова проблематика је више пута обрађивана, због чега у овом раду неће бити детаљније обрађивана.

За кориснике информација презентованих у финансијским извештајима важно је истаћи да, иако се у стручној литератури свака од наведених квалитативних карактеристика појединачно дефинише и објашњава, од њих се очекује да приликом практичне оцене квалитета финансијских информација квалитативне карактеристике неизоставно посматрају интегрално и у међусобној интеракцији. Другим речима, корисници презентованих информација, а с обзиром на то да у реалним околностима све квалитативне карактеристике не могу бити у потпуности и подједнако задовољене, морају истовремено водити рачуна о свим квалитативним карактеристикама и пронаћи ако не оптималан, онда бар задовољавајући однос између њих.

Очигледно је да је у оба процеса, процесу припремања и презентовања финансијских извештаја и у процесу коришћења презентованих информација, укључен одређени степен субјективности, односно одговор на питање у ком степену финансијски извештаји адекватно одражавају финансијски положај и перформансе извештајног ентитета. Он је увек, у извесној мери, зависан од субјективног става и стручности онога ко извештај припрема или извештај користи. На овом месту може се парафразирати старогрчка пословица: „Лепота је у оку посматрача“ и рећи да је квалитет финансијских извештаја ентитета јавног сектора у рукама рачуновође који извештај припрема и презентује и у оку корисника презентованих информација.

2. Фактори који условљавају квалитет финансијског извештавања ентитета јавног сектора

Сви фактори који утичу на квалитет финансијског извештавања ентитета у јавном сектору групишу су у три основне групе³⁾:

- специфичне карактеристике извештајних ентитета јавног сектора;

- информациони захтеви корисника финансијских извештаја ових ентитета; и
- регулаторни оквир у којем ови ентитети припремају и презентују своје финансијске извештаје.

Карактеристике ентитета јавног сектора које их чине различитим – специфичним, у односу на ентитете у приватном сектору су бројне и међусобно врло различите. Но, без обзира на ову чињеницу, специфичне карактеристике које би могле да се означе као најзначајније су оне које имају најдалекосежнији утицај на квалитет финансијског извештавања ентитета јавног сектора. У ову групу карактеристика ентитета јавног сектора спадају:

- обим и финансијски значај нерезипрочних – неразмљених трансакција;
- улога и значај буџета;
- заступљеност и улога некретнина, постројења и опреме;
- одговорност за имовину која представља природно, историјско или културно наслеђе, природне ресурсе и нематеријалну имовину;
- „дуговечност“ ентитета јавног сектора и њихових програма;
- регулаторна улога ентитета јавног сектора и
- значај извештавања према захтевима статистичких основа рачуноводства.

Финансијски извештаји опште намене ентитета јавног сектора припремају се и презентују превасходно да би се задовољиле информационе потребе двеју основних група стејкхолдера, односно:

- стејкхолдера који овим ентитетима обезбеђују ресурсе и
- стејкхолдера којима ови ентитети обезбеђују добра и услуге,

при чему ни једни ни други немају ауторитет да захтевају финансијске извештаје припремљене и презентоване према њиховим специфичним информационим потребама. Међутим, било који стејкхолдер се може налазити и по правилу се и налази у обе улоге. Када је реч о привредним друштвима, она кроз процес опорезовања по различитим основама представљају „финансијере“ ентитета јавног сектора, али су истовремено и корисници средстава, услуга или добара који су резултат активности ентитета јавног сектора, директно кроз различите врсте субвенција и државне помоћи, и индиректно кроз коришћење

3) Детаљније видети у Јовић Даница, „Детерминанте квалитета финансијског извештавања ентитета јавног сектора“, Зборник радова, 42. симпозијум Савеза рачуновођа и ревизора Србије, Београд, 2011.

економске инфраструктуре која је резултат деловања државе. Двојна улога стејхолдера је још очигледнија кад је реч о физичким лицима. Наиме, новчана средства прикупљена у државну касу кроз опорезивање личних примања физичких лица и њихово опорезивање кроз плаћање пореза на додату вредност садржаног у добрима намењеним за личну потрошњу представљају један од најзначајнијих извора за финансирање активности које се обављају у оквиру ентитета јавног сектора. Истовремено, физичка лица су најдиректнији корисници аутопута ентитета јавног сектора – здравствена и социјална заштита, пензионо осигурање, заштита живота и личне имовине, заштита животне околине и слично.

Дакле, за разлику од ентитета у приватном сектору, ентитети у јавном сектору имају обавезу полагања рачуна о начину управљања и коришћења ресурса који су им стављени на располагање не само стејхолдерима који се јављају у улози финансијера, већ и стејхолдерима који од њих очекују испоруку неопходних добара и услуга. Поред информација које се користе за потребе полагања рачуна обе врсте стејхолдера захтевају и информације које ће користити као инпут у процесу доношења одлука. Овде је важно истаћи да када се парламент и друга законодавна тела и парламент или чланови парламента као представничко тело грађана јављају у улози заступника и/или заштитника интереса обе поменуте примарне врсте стејхолдера онда и они аутоматски постају примарни корисници финансијских извештаја опште намене ентитета јавног сектора.

Релевантна национална законска регулатива и релевантна национална и међународна професионална регулатива одређују регулаторни оквир финансијског извештавања ентитета јавног сектора. Задатак регулаторног оквира је да омогући да се уз уважавање постављених правила и принципа створе услови у којима ће процес припремање и презентовања финансијских извештаја обезбедити добијање финансијских и нефинансијских информација које оптимално задовољавају информационе потребе корисника финансијских извештаја опште намене.

Значај релевантне националне законске регулативе проистиче из чињенице да се њом одређују и рачуноводствена основа која ће бити коришћена у процесу припремања и презентовања финансијских извештаја и примена одређених рачуноводствених концепата и принципа. С обзиром да се избором рачуноводствене основе дефинише тренутак признавања ефеката транс-

акција и економских догађаја, на тај начин се аутоматски одређују и врста и садржина финансијских извештаја, односно извештајни модел.

Национална и међународна професионална регулатива имају двојак утицај на квалитет финансијског извештавања: директан и индиректан. Директан утицај професионалне регулативе остварује се кроз примену, законском регулативом дефинисаних, стандарда финансијског извештавања. Индиректан утицај професионалне регулативе проистиче из чињенице да се њом постављају захтеви у вези са врстом и степеном образовања, континуираном едукацијом, сертификацијом и поштовањем кодекса професионалне етике појединачних представника рачуноводствене професије и њиховог чланства у професионалним организацијама.

3. Рачуноводствене основе које могу бити примењене у ентитетима јавног сектора

За разлику од ентитета приватног сектора који послују на *going-concern* принципу, за које је меродавно и општеприхваћено рачуноводство засновано на обрачунској основи, за ентитете који припадају јавном сектору, без обзира на чињеницу да и они послују по истом принципу, не постоји једнозначна рачуноводствена основа. Напротив, зависно од одабраног концепта одговорности, односно од одређивања врсте ресурса поверених ентитетима јавног сектора за чије коришћење и очување се они сматрају одговорним, за њихов рачуноводствени систем могу бити коришћене готовинска или обрачунска основа или њихове различите модификације. Значај избора рачуноводствене основе проистиче, као што је већ напоменуто, из чињенице да изабрана рачуноводствена основа дефинише тренутак признавања ефеката трансакција и економских догађаја и одређује и врсту и садржину финансијских извештаја, односно извештајни модел.

3.1. Финансијске информације које продукује рачуноводствени систем заснован на готовинској основи

Ако се у фокусу рачуноводственог вредновања налази готовина⁴ и ако је она дефинисана као једини ресурс за чије коришћење се извештајни ентитет јавног сектора сматра одговорним, реч је о примени рачуноводства заснованог на готовинској основи.

4) Термин готовина обухвата: готовину, депозите по виђену и готовинске еквиваленте.

Сходно прихваћеном концепту одговорности, рачуноводство засновано на готовинској основи ефекте трансакција и економских догађаја признаје једино у тренутку настанка готовинских наплата или исплата, а резултат активности ентитета у посматраном периоду мери и исказује као разлику између наплаћене и исплаћене готовине.

У извештајном моделу за готовинску основу основни финансијски извештај је *Извештај о готовинским наплатама и исплатама* у којем се поред стања готовине на почетку и крају извештајног периода презентују и све наплате и исплате настале у посматраном извештајном периоду, класификоване и груписане на начин који одговара активностима извештајног ентитета.

Уколико је током извештајног периода било исплата које су у име и у корист извештајног ентитета извршили ентитети који не припадају јавном сектору – треће стране - такве исплате се морају исказати одвојено. На садржину овог финансијског извештаја пресудно утиче начин управљања издацима јавног сектора, односно да ли држава управља издацима својих појединачних департамана и других ентитета јавног сектора кроз централизовану функцију трезора или не.

Транспарентност информација презентованих у *Извештају о готовинским наплатама и исплатама* условљена је избором класификације укупних готовинских наплата и исплата које настају по различитим основама, а које су условљене врстом извештајног ентитета и његовим активностима.

Ако се као критеријум за класификацију готовинских наплата користи њихово порекло, односно извори, онда се оне могу класификовати као⁵:

- наплате по основу реципрочних – разменских трансакција (продаја добара и услуга или продаја имовине или инвестиција);
- наплате по основу неречипрочних – неразменских трансакција (наплата пореза, субвенција и донација);
- финансијски приливи (наплата камата и задуживање по основу кредита);
- наплате по основу улагања капитала од стране матичног ентитета и
- наплате по основу управљања задужбинама.

Када је реч о готовинским исплатама онда се оне према пореклу могу класификовати као:

- плаћања по основу реципрочних – разменских трансакција (набавка добара и услуга, прибављање или изградња имовине и инвестиције у друге ентитете);
- плаћања по основу неречипрочних – неразменских трансакција (државни трансфери или субвенције и донације);
- финансијски одливи (исплата камата и отплата главнице дуга) и
- исплате по основу управљања задужбинама.

Ако је критеријум за класификацију врста активности извештајног ентитета онда се све готовинске наплате и исплате групишу у три групе:

- пословне;
- инвестиционе и
- финансијске.

Поред наведених, значајне су и класификација према рочности, односно подела на: капиталне и текуће наплате и исплате и функционална класификација, односно класификација по програмима на основу којих су наплате и исплате извршене.

Наведене класификације нису међусобно искључиве, напротив истовремено може бити примењено више различитих класификација, али се при том мора водити рачуна о квалитативним карактеристикама презентованих информација и о односу између користи и трошкова њиховог продуковања.

За илустрацију могуће структуре и садржине *Извештаја о готовинским наплатама и исплатама* биће приказани модели из IFAC-овог Међународног рачуноводственог стандарда за јавни сектор за готовинску основу: *Финансијско извештавање уз примену готовинске основе рачуноводства*.

Ако је реч о извештајном ентитету који непосредно контролише своју готовину, односно има сопствени рачун у банци, онда *Извештај о готовинским наплатама и исплатама* може имати следећу структуру и садржину приказану у табели на следећој страни.⁶

5) Детаљније о врстама класификација готовинских наплата и исплата погледати у: IFAC PSC *Government Financial Reporting – Accounting Issues and Practices*, May 2000, pp. 21- 45.

6) Адаптирано према: 2010 IFAC *Handbook of International Public Sector Accounting Standards Board Pronouncements*, pp. 857.

Извештај о готовинским наплатама и исплатама за ентитет "А"

31. децембар 2012. године

у хиљадама новчаних јединица

	2012.			2011.		
	Наплате/ (Исплате) под контролом ентитета	Исплате од стране другог ентитета јав- ног сектора	Исплате од стране екстерних трећих лица	Наплате/ (Исплате) под контролом ентитета	Исплате од стране другог ентитета јавног сектора	Исплате од стране екстерних трећих лица
Наплате						
Апропријације						
Остале наплате						
Субвенције						
Укупне наплате						
Исплате						
Примања запослених						
Закупнине						
Капитални издаци						
Трансфери						
Укупне исплате						
Повећање/(Смањење) готовине						
Готовина на почетку године						
Повећање/ (Смањење) готовине						
Готовина на крају године						

Ако је пак реч о извештајном ентитету који не контролише своју готовину, односно ако се примењује централизована функција

резора, *Извештај о готовинским наплатама и исплатама* може имати следећу структуру и садржину⁷:

Извештај о готовинским наплатама и исплатама за ентитет "Б"

31. децембар 2012. године

у хиљадама новчаних јединица

	2012.		2011.	
	Рачун трезора	Исплате од стране екстерних трећих лица	Рачун трезора	Исплате од стране екстерних трећих лица
Наплате				
Апропријације				
Остале наплате				
Субвенције				
Укупне наплате				
Исплате				
Примања запослених				
Закупнине				
Капитални издаци				
Трансфери				
Укупне исплате				

7) Адаптирано према: 2010 IFAC *Handbook of International Public Sector Accounting Standards Board Pronouncements*, pp. 861.

3.2. Финансијске информације
које продукује рачуноводствени
систем заснован
на обрачунској основи

Ако се у фокусу рачуноводственог посматрања и вредновања поред готовине налазе и сви остали ресурси који су поверени неком ентитету јавног сектора, односно сва имовина која се налази под његовом контролом и за чије коришћење се извештајни ентитет сматра одговорним, реч је о примени рачуноводства заснованог на обрачунској основи.

Сходно прихваћеном концепту одговорности, рачуноводство засновано на обрачунској основи ефекте трансакција и економских догађаја признаје у тренутку њиховог настанка, независно од тога да ли су готовина или готовински еквиваленти наплаћени или исплаћени, због чега се сви ефекти трансакција и догађаја огледају у финансијским извештајима периода на који се ове трансакције и догађаји односе.

У извештајном моделу за обрачунску основу основни финансијски извештаји су: *извештај о финансијској позицији, извештај о финансијским перформансама, извештај о променама на нето имовини/сопственом капиталу, извештај о новчаним токовима и напомене*⁸. У наведеним финансијским извештајима презентују се информације не само о готовини, већ о укупној имовини, обавезама, нето имовини, приходима и расходима извештајног ентитета.

За вредновање ових позиција, зависно од њихове врсте, могу бити коришћени исти концепти вредновања, као и у случају ентитета приватног сектора, односно концепт историјских трошкова, текућих трошкова, тржишне вредности и садашње вредности.

Очигледно је да извештајни модел заснован на обрачунској основи пружа обухватније информације у односу на оне које се могу продуковати уз примену рачуноводства заснованог на готовинској основи. Овакав информациони обухват рачуноводства заснованог на обрачунској основи чини га знатно комплекснијим у односу на рачуноводство засновано на готовинској основи и отвара низ питања која у рачуноводству заснованом на готовинској основи не постоје, а која се, пре свега односе на признавање и вредновање имовине, обавеза, расхода и прихода. Од посебног значаја је решавање питања по-

везаних са специфичним карактеристикама ентитета јавног сектора, односно оних питања која нису предмет разматрања за рачуноводство засновано на обрачунској основи у приватном сектору.

У *Извештају о финансијској позицији* презентују се информације о укупној имовини која је поверена на коришћење и управљање извештајем ентитету и о његовим укупним обавезама. За илустрацију могуће структуре и садржине *Извештаја о финансијској позицији* следи приказ у извесној мери модификованог и прилагођеног модела из IFAC-овог IPSAS 1 – *Презентација финансијских извештаја*⁹:

Извештај о финансијској позицији за ентитет "Ц" 31. децембар 2012.		
<i>у хиљадама новчаних јединица</i>		
	2012.	2011.
Имовина		
Обртна имовина		
Готовина и готовински еквиваленти		
Потраживања		
Залихе		
АВР		
Стална имовина		
Дугорочни пласмани		
Друга финансијска имовина		
Инфраструктурни објекти, постројења и опрема		
Земљишта и зграде		
Нематеријална имовина		
Укупна имовина		
Обавезе		
Текуће обавезе		
Добављачи		
Краткорочни кредити		

8) За наведене финансијске извештаје се у различитим јурисдикцијама користе различити називи. Тако се за Извештај о финансијској позицији могу користити називи Биланс стања или Извештај о средствима и обавезама, док се Извештај о финансијским перформансама може наћи под називом Извештај о приходима и расходима или Биланс успеха.

9) Адаптирано према: 2010 IFAC *Handbook of International Public Sector Accounting Standards Board Pronouncements*, pp. 71.

Део дугорочних кредита који доспева за плаћање у периоду од 12 месеци

Краткорочна резервисања

Примања запослених

Дугорочне обавезе

Добављачи

Дугорочни кредити

Дугорочна резервисања

Примања запослених

Укупне обавезе

Нето имовина

Нето имовина

Капитал уложен од стране других ентитета јавног сектора

Резерве

Акумулирани сурплуси / (дефицити)

Укупна

нето имовина

У Извештају о финансијским перформансама презентују се сви приходи и расходи који су признати у извештајном периоду као и вишак или дефицит проистекао из њиховог међусобног сучељавања. Позиције прихода се класификују у три основне групе: приходи из неречипрочних трансакција, приходи из реципрочних трансакција и остали добици. Свака од ових група обухвата низ различитих врста прихода, а зависно од врсте извештајног ентитета и његових активности. За презентовање расхода могу бити коришћена два критеријума: функција по основу које су настали или њихова природа. Без обзира на то који од критеријума за класификацију расхода се користи неопходно је извршити њихову алокацију на релевантне сегменте активности извештајног ентитета, као што су специфични програми или пројекти.

За илустрацију могуће структуре и садржине Извештаја о финансијским перформансама следи приказ у извесној мери модификованог и прила-

гођеног модела из IFAC-овог IPSAS 1 – Презентација финансијских извештаја¹⁰ који уважава класификацију расхода према њиховој природи:

Извештај о финансијским перформансама за ентитет "Ц"

31. децембар 2012.

у хиљадама новчаних јединица

2012. 2011.

Приходи

Порези

Приходи из трансакција размене

Трансфери од других ентитета јавног сектора

Укупни приходи

Расходи

Зараде и друга примања запослених

Субвенције и друга трансферна плаћања

Трошкови материјала

Трошкови амортизације

Обезвређење некретна. постројења и опреме

Финансијски расходи

Укупни расходи

Сурплус / (дефицит) за период

У Извештају о променама на нето имовину/сопственом капиталу се, поред износа укупне промене нето имовине, презентују и информације које објашњавају узроке настанка промене па стога, овај извештај садржи информације о: сурплусу или дефициту за извештајни период, приходима и расходима директно признатим у корист или на терет нето имовине¹¹, ефектима промена у рачуноводственим политикама и ефектима учињених корекција грешака из претходних периода.

У Извештају о новчаним токовима презентују се информације о приливима и одливима готовине које корисницима финансијских извештаја омогућавају да оцене способност ентитета да генерише новац и новчане еквиваленте и да сагледају начине употребе новчаних токова. У Извештају се сви новчани токови, као и за ентитете из приватног сектора, класификују на: новчане токове из пословних активности, новчане токове из инвестиционих активности и новчане токове из финансијских активности.

10) Адаптирано према: 2010 IFAC Handbook of International Public Sector Accounting Standards Board Pronouncements, pp. 73.

11) Као што су, на пример Добици и губици по основу поновног вредновања некретнина и Добици и губици по основу поновног вредновања инвестиција.

Напомене, као пети сегмент сета финансијских извештаја, поред информација о рачуноводственој основи коришћеној за припремање и презентовање претходно наведених финансијских извештаја и о примењеним рачуноводственим политикама садрже и додатне информације које могу бити релевантне за разумевање садржине финансијских извештаја, односно њихових појединачних позиција.

3.3. Финансијске информације које продукују рачуноводствени системи засновани на модификованој готовинској и модификованој обрачунској основи

Извештајни модел заснован на готовинској основи и извештајни модел заснован на обрачунској основи представљају два пола између којих се налази низ модела који представљају њихове међусобно, мање или више, различите модификације.

У начелу, постоје два основна типа модификација извештајног модела заснованог на готовинској основи:

- „продужавање“ извештајног периода и
- обелодањивање позиција карактеристичних за обрачунску основу рачуноводства.

Први тип модификација је продужавање периода у коме се готовинске наплате и исплате признају као наплате и исплате посматраног извештајног периода у односу на његово календарско окончање, али под условом да су узроци њиховог настанка, трансакције или догађаји, настали у посматраном извештајном периоду. Овај тип модификација фактички проширује фокус рачуноводственог вредновања са готовине на текућу финансијску имовину. Други тип модификација готовинске основе представљају захтеви за оделодањивањем специфичних додатних позиција карактеристичних за обрачунску основу. Број могућих варијација ових основних модификација и њихових комбинација, односно број различитих извештајних модела заснованих на модификованој готовинској основи је практично неограничен. Између свих потенцијалних извештајних модела за модификовану готовинску основу не постоји разлика у броју, врсти или садржају финансијских извештаја; напротив, сви они обавезно садрже једино *Извештај о готовинским наплатама* и евентуално додатно захтевана обелодањивања позиција карактеристичних за обрачунску основу.

Модификације извештајног модела заснованог на обрачунској основи су такође бројне и више или мање међусобно различите. Ипак, све

те модификације суштински се своде на два типа:

- непризнавање одређених – специфичних позиција имовине и обавеза, из чега последично проистиче и немогућност признавања одређених позиција прихода и расхода, и
- коришћење различитих основа за признавање елемената финансијских извештаја, односно употребу обрачунске основе за признавање имовине, обавеза и неких расхода, а готовинске или модификоване готовинске основе за признавање прихода и неких расхода.

Први тип модификација у пракси најчешће изазива или непризнавање целокупне сталне имовине или непризнавање њених појединих делова као што су инфраструктурни објекти и имовина која представља културно историјско наслеђе. Непризнавање целокупне или појединих делова сталне имовине нема последице само по структуру и садржину *Извештаја о финансијској позицији* већ и на структуру и садржину *Извештаја о финансијским перформансама*. Наиме, код примене овако модификоване обрачунске основе набавна вредност непризнате имовине у целини се признаје као расход у периоду њене набавке што, поред осталог, у периодима коришћења имовине онемогућава признавање трошкова амортизације, а у тренутку њене евентуалне продаје налаже признавање целокупне продајне вредности као добитка на продаји. У начелу, у извештајним моделима за различите врсте модификоване обрачунске основе припремају се и презентују исти финансијски извештаји, као и у извештајном моделу за обрачунску основу, осим што у случају непризнавања значајног дела имовине долази до промене назива *Извештаја о финансијским перформансама* у *Извештај о приходима и издацима*.

4. Оцена утицаја рачуноводствене основе на квалитет финансијског извештавања ентитета јавног сектора

Претходна излагања о врстама информација које продукују различити извештајни модели, односно о садржини финансијских извештаја показују да као одговор на информационе захтеве различитих корисника финансијских извештаја опште намене ентитети јавног сектора презентују:

- информације о њиховом финансијском положају на извештајни дан и о њиховим финансијским перформансама, новчаним токовима и променама нето имовине током извештајног периода;

- финансијске и нефинансијске информације које се односе на врсте и остварени и планирани обим активности и износе и изворе ресурса из којих су остварене активности финансиране или ће планиране активности бити финансиране и
- финансијске и нефинансијске информације које показују усаглашеност коришћења ресурса са одобреним буџетским износима.

Информације о финансијском положају извештајног ентитета на извештајни дан и о његовим финансијским перформансама, новчаним токовима и променама на нето имовини током извештајног периода могу се добити само уколико се примењује обрачунска основа рачуноводства. Информације презентоване у финансијским извештајима карактеристичним за овај извештајни модел могу бити употребљене на начине и за сврхе које су објашњене у наредним излагањима.

Генерално говорећи, информације презентоване у *Извештају о финансијској позицији* омогућавају сагледавање не само утицаја прошлих одлука на текући финансијски положај извештајног ентитета, већ и утицај текућих одлука на његов будући финансијски положај. Наиме, на бази информација о укупној имовини и укупним обавезама могуће је проценити сервисни потенцијал извештајног ентитета и начине и способност финансирања употребе овог сервисног потенцијала, односно начине финансирања прошлих активности и способност финансирања будућих активности.

У оквиру информација презентованих у *Извештају о финансијским перформансама* налазе се и информације о укупним трошковима активности појединачног ентитета јавног сектора које представљају кључне информације за одређивање најефикаснијег начина за продуковање добара и услуга и оцену квалитета управљања ресурсима који су извештајном ентитету стављени на располагање. Поред тога, са аспекта појединих сегмената јавног сектора информације о укупним трошковима, осим што представљају полазну основу за одређивање висине евентуалног учешћа корисника добара и услуга у надокнади ових трошкова, омогућавају и сагледавање трошковних последица одређених активности, политика или пројекта ентитета јавног сектора. Наиме, поређењем информација о укупним трошковима ентитета јавног сектора са информацијама о трошковима које би изазвао неки од потенцијалних алтернативних начина за остварење циљева дефинисаних одређеним политикама или пројектима омогућава се избор најбоље алтернативе, што може бити или избор неког

од облика јавно-приватног партнерства (Public Private Partnership – PPP) или чак доношење одлуке да се продукција добара и услуга у целини пренесе са ентитета јавног сектора на ентитете приватног сектора. Информације о укупним текућим приходима и њиховим врстама на свим нивоима извештавања омогућавају оцену њихове довољности за покриће трошкова текућих активности и постојање потребе за задуживањем. Поред тога, на глобалном нивоу прецизне информације о врсти и висини прихода представљају незаменљив инпут у оцени утицаја прихода по основу опорезивања и прихода по другим основама на фискални положај државе и фискалну одрживост њених активности.

Информације презентоване у *Извештају о новчаним токовима* непосредно омогућавају идентификацију извора и сврхе коришћења новца и новчаних еквивалената, а у комбинацији са осталим финансијским информацијама стварају основу како за оцену способности ентитета да измирује своје обавезе, односно за откривање потенцијалних проблема у одржавању ликвидности, тако и за оцену финансијске флексибилности ентитета, односно оцену његове способности да кроз оптимизацију извора готовине адекватно одговори на неочекиване неповољне околности али и указане шансе у будућности.

Финансијске и нефинансијске информације о оствареним активностима ентитета јавног сектора и о коначним исходима ових активности користе се за процену економичности, ефективности и ефикасности извештајног ентитета. Ове информације користе се и за сврхе полагања рачуна и за сврхе доношења економских одлука.

Оцена ефикасности, економичности и ефективности, односно вредновање перформанси ентитета јавног сектора одређена је информационим захтевима корисника информација презентованих у финансијским извештајима.

Ако презентоване финансијске информације користи управа извештајног ентитета или ентитет под чијом контролом се извештајни ентитет налази онда је, према мишљењу америчког Одбора за рачуноводство и рачуноводствене стандарде државе (*The Governmental Accounting and Standards Board - GASB*), вредновање перформанси неопходно за постављање циљева, планирање програмских активности које су усмерене на остварење постављених циљева, алокацију ресурса на тако дефинисане програме, мониторинг и вредновање резултата у сврху оцене да ли ентитет остварује напредак ка постављеним циљевима и да ли је неопходно прилагођавање пла-

нова и програма усмерено на унапређење перформанси.

Ако су пак информације о перформансама ентитета јавног сектора намењене корисницима њихових добара и услуга, онда ове информације „омогућавају грађанима и корисницима да оцене вредност коју јавни сектор креира за њих“¹².

Према R.D. Behn, менаџерски оријентисане информације о перформансама ентитета јавног сектора могу бити коришћене за потребе: евалуације, контроле, израде буџета, мотивације, промоције, признања, учења и унапређења.

Веома често се евалуација сматра и једином сврхом мерења перформанси. Да би се информације о перформансама ентитета јавног сектора могле користити у ову сврху неопходно је, пре свега, да управа ентитета има јасна сазнања о томе шта се од ентитета очекује да оствари. Другим речима, неопходно је да постоје јасно формулисани мисија, стратегија и циљеви ентитета, као и програми кроз које ће мисија и циљеви бити остварени. Други предуслов за коришћење информација о перформансама ентитета јавног сектора у сврху евалуације је постојање стандарда са којима ће оне бити поређене и у односу на које ће бити оцењене. Ови стандарди могу се заснивати на прошлим перформансама, перформансама сличних ентитета или очекивањима политичара. Процесу поређења и евалуације може се приступити на два начина. Први начин компарације процењује ефективност и ефикасност ентитета, односно да ли је ентитет остварио резултате који су пред њега постављени и да ли је то учинио на ефикасан начин. Други приступ компарацији омогућава оцену ефективности и ефикасности посматраног ентитета у односу на ентитет који је најефикаснији и најефективнији. Било који приступ компарације да се користи неопходно је укључити већи број мера перформанси, јер се једино на тај начин повећава степен поузданости евалуације.

Друга сврха мерења перформанси је контрола запослених у ентитетима јавног сектора или самих ентитета, што је у директној вези са агенцијском теоријом. Путем контроле се проверава да ли је контролисани ентитет или запослени обавио пред њега постављене задатке и да ли је поверена му средства користио на прописани начин. За функционисање оваквих, традиционалних система контроле, при чему се у суштини контролише понашање ентитета или појединца, неопходно је обезбедити полазне захтеве.

Успешност контролисаног ентитета или појединца одређена је као степен усаглашености активности или аутпута ентитета или појединца са установљеним полазним захтевима.

Мере перформанси користе се и за потребе планирања односно за потребе буџетске алокације средстава и на макро и на микро нивоу. За потребе планирања и алокације ресурса неопходно је располагати мерама којима се исказује ефикасност у обављању различитих активности, односно неопходно је, поред података о аутпутима (*outputs*) и исходима (*outcomes*), располагати и подацима о трошковима посматраних активности. Важно је истаћи да у трошкове посматраних активности поред директних трошкова треба да буду укључени и такозвани скривени, односно индиректни трошкови.

Употреба мера перформанси са сврхом мотивисања ентитета и појединаца на понашање које ће водити унапређењу њихових перформанси је у пракси наишла на широку примену. Да би мерење перформанси могло бити употребљено у ову сврху неопходно је поћи од јасног дефинисања циљних перформанси. Следећи корак је постављање система мера којима ће се мерити степен напретка ка циљним перформансама. Овај систем треба да буде тако стурктуриран да фокусира пажњу учесника у активностима ентитета на циљне перформансе и на тај начин уствари представља мотивационо средство. Овакво функционисање система мера је могуће уколико су испуњена два основна захтева. Прво, неопходно је мерити аутпуте, а не исходе, ентитета и друго прикупљање, обрада и дистрибуција података о аутпутима треба да буду довољно ажурни да омогућавају сврсисходну повратну реакцију (*feedback*). У најдиректнијој вези са претходно реченим је и коришћење мера перформанси у сврху одавања признања појединцима и одређеним групама јер се на тај начин стварају јаче везе међу појединцима и ствара свест о појединачној и колективној релевантности, чиме се повратно подиже степен мотивације.

Следећа сврха за које мере перформанси могу бити коришћене је промоција активности ентитета јавног сектора, односно коришћење мера перформанси као средства комуникације са јавношћу у најширем смислу речи, у циљу стварања поверења да ентитет функционише у јавном интересу и да због тога заслужује њену подршку (подршку јавности). Да би се то остварило, неопходно је да одабране мере перформанси буду

12) D. Osborne and P. Plastrik, (2000), *The Reinventor's Fieldbook: Tools for Transforming Your Government*, CA: Jossey-Bass, San Francisco

релевантне и лако разумљиве за појединца који је основни елемент „јавности“.

Учење, као сврха мерења перформанси, захтева да се из података о мерама перформанси продукују информације на основу којих ће менаџмент моћи да сагледа узроке таквих перформанси, односно да открије зашто су перформансе ентитета одличне, добре или лоше. За овакву оцену неопходно је располагати детаљним информацијама о међусобно врло различитим аспектима различитих активности ентитета, а техника која се најчешће користи је бенчмаркинг. Међутим, ни мерење перформанси ни знање о томе шта су узроци актуелних перформанси ентитета нису сами себи циљ. Напротив, активности мерења перформанси и учења имају за крајњи циљ унапређење перформанси ентитета. Два су корака, која менаџмент ентитета треба да предузме, да би се постигло унапређење перформанси ентитета. Прво, менаџмент мора да открије које промене у активностима ће унапредити перформансе и друго како постићи да се жељене промене заиста и реализују. Другим речима, пред менаџментом је задатак да пронађе одговарајући начин на који ће утицати на понашање запослених у ентитету, чијом променом ће доћи до унапређења перформанси.

Друга врста информација које се презентују у финансијским извештајима, односно финансијске и нефинансијске информације које се односе на врсте и остварени и планирани обим активности и износе и изворе ресурса из којих су остварене активности финансиране или ће планиране активности бити финансиране, неопходне су већини стејкхолдера. Оваква констатација заснива се на чињеници да је оваква врста информација неизоставна у процесу сагледавања дугорочне финансијске одрживости активности извештајног ентитета, односно за оцену способности ентитета да у будућности не само обави планиране активности, већ и да изврши све своје финансијске обавезе.

Претходна разматрања о врстама информација презентованих у финансијским извештајима заснованим на обрачунској основи показују да оне имају и објашњавајући и проспективни карактер, односно да омогућавају разумевање последица активности извештајног ентитета у прошлости на актуелну финансијску позицију и перформансе, али и квалификовано предвиђање финансијске позиције и перформанси у будућности.

Финансијске и нефинансијске информације које показују усаглашеност коришћења ресурса са одобреним буџетским износима неизоставне

су у процесу полагања рачуна ентитета јавног сектора, али и у процесу доношења одлука о њима. Оваква улога информација логично простиже из чињенице да садржина буџета не одражава ништа друго већ финансијске последице планираних активности и да се њом не само оправдава прикупљање средстава од пореских обвезника и других „финансијера“ ентитета јавног сектора, већ и даје одобрење за трошење јавних ресурса. Важно је приметити да финансијски извештаји засновани и на готовинској и на обрачунској основи презентују финансијске информације које се користе за оцену извршења буџета. Исто тако је важно истаћи да је у случају примене готовинске основе то и једина врста информација и једина сврха употребе.

Закључак

Претходна излагања показују да је квалитет финансијског извештавања ентитета јавног сектора условљен низом фактора, међу којима је и избор рачуноводствене основе. Међутим, претходна излагања исто тако показују да је оцена квалитета финансијског извештавања ентитета јавног сектора увек условљена основним циљем који се поставља пред финансијско извештавање. Због тога је немогуће дати једнозначан одговор која рачуноводствена основа, односно који извештајни модел обезбеђује квалитетније финансијско извештавање ентитета јавног сектора.

Ако је основни циљ финансијског извештавања ентитета јавног сектора контрола извршења буџета, могло би се закључити да је примена готовинске основе оправдана.

Међутим, ако се пред финансијско извештавање ентитета јавног сектора постави знатно комплекснији циљ – презентовање информација неопходних за оцену ефикасности, економичности и ефективности и прошлих и будућих – планираних активности извештајног ентитета, тај циљ може бити задовољен само уз примену обрачунске основе, односно информација презентованих у извештајном моделу за обрачунску основу.

Литература

1. Barton, A.D., (2004): "How to Profit from Defence: A Study in the Misapplication of Business Accounting to the Public Sector in Australia", *Financial Accountability & Management*, Vol. 20, No. 3, pp. 281-304.

2. Behn, R.D., (2003): "Why Measure Performance? Different Purposes Require Different Measures", *Public Administration Review*, Vol. 63, No. 5, pp.586-606.
3. Clark, C., (2010): "Understanding the Needs of Users of Public Sector Financial Reports: How Far Have We Come?", *International Review of Business Research Papers*, Vol. 6, No. 5, pp. 70-81.
4. Čulig, B., Franuko, J., Jerbić, V., (1982): *Vrijednosti i vrijednosne orijentacije mladih*, Centar društvenih djelatnosti, Zagreb.
5. Freeman, R.J., (2003): *Governmental and Nonprofit Accounting – Theory and Practice*, Seventh edition, Prentice Hall, New Jersey.
6. Granof, M.H., (2005): *Government and Non-for-Profit Accounting – Concepts and Practices*, Third Edition, John Wiley and Sons, Inc.
7. Holcombe, R., (2006): *Public Sector Economics*, Pearson Education, New Jearsey.
8. IFAC PSC (2000): *Government Financial Reporting – Accounting Issues and Practices*, pp. 21- 45.
9. IFAC, 2010 IFAC Handbook of International Public Sector Accounting Standards Board Pronouncements, New York.
10. IPSASB, (2010): *Conceptual Framework Exposure Draft 1*, IFAC.
11. IPSASB, (2010): *Key Characteristics of the Public Sector*, Staf Draft, IFAC.
12. Jones, R. &v Pendlebury, M., (2000): *Public Sector Accounting*, Prentice Hall, London.
13. Јовић, Д., (2003): „Надлежност и одговорност менаџмента за екстерно финансијско извештавање“, Зборник радова XXXIV симпозијум, Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања, СРПС, Београд.
14. Јовић, Д., (2011): „Детерминанте квалитета финансијског извештавања ентитета јавног сектора“, Зборник радова, 42. симпозијум Савеза рачуновођа и ревизора Србије, Београд.
15. Јовић, Д., (2011): *Dilemmas about Performance Measurement in Public Sector Entities; Management, izobraževanje in turizem – Solidarnost za socialni kapital*, Univerza na Primorskem, Fakulteta za turistične študije, Portorož.
16. Јовић, Д., (2010): *Financial Reporting of the Public Sector Entities and Long-Term Sustainability of Public Finances; Management, izobraževanje in turizem – Družvena odgovornost za trajnostni razvoj*, Univerza na Primorskem, Fakulteta za turistične študije, Portorož.
17. Јовић, Д., (2010): *Стандардизација и хармонизација финансијског извештавања ентитета јавног сектора, Могућности и ограничења развоја рачуноводствене професије у Србији*, 41. симпозијум СРПС, СРПС, Београд.
18. Kettl, D.F., (2005): *The Global Public Management Revolution*, Brookings Institution Press, Washington, D.C.
19. Meyer, M.W. and Gupta, V., (1994): *The Performance Paradox*, *Research in Organizational Behavior*, 309-369.
20. Modell, S., (2004): "Performance Measurement Myths in the Public Sector: A Research Note", *Financial Accountability & Management*, Vol. 20, No. 1, pp. 39-55.
21. Osborne, D. and P. Plastrik, (2000): *The Reinventor's Fieldbook: Tools for Transforming Your Government*, Jossey-Bass, San Francisco.
22. Пантић, Д., (1990): *Промене вредносних оријентација младих у Србији*, Истраживачко издавачки центар ССО Србије, Београд.
23. Poister, T.H., (2003): *Measuring Performance in Public and Nonprofit Organizations*, Jossey-Bass, San Francisco.
24. Proper, C., Wilson, D., (2003): "The Use and Usefulness of Performance Measures in the Public Sector", *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 19, No. 2, pp.250-267.
25. Schick, A., (2007): "Performance Budgeting and Accrual Budgeting: Decision Rules or Analytic Tools?" *OECD Journal on Budgeting*, Vol. 7, No. 2, pp.109-138.
26. Van Thiel, S. and Leeuw, F.L., (2002): "The Performance paradox in the Public Sector", *Public Performance & Management Review*, Vol. 25, No. 3, pp. 267-281.
27. Wholey, J.S. and Hatry, H., (1992): "The Case for Performance Monitoring", *Public Administration Review* Vol. 52, No. 6, pp. 604-610.

др Јелена
ПОЉАШЕВИЋ*

Финансијско извештавање у оцени муниципалних обвезница**

Резиме

У којој мери задуживање путем емисије муниципалних обвезница утиче на финансијско стање општине, зависи првенствено од сврхе у коју су средства од емисије утрошена. Инвеститори, као и друге заинтересоване стране, треба да буду у могућности да процене могућност општина да измирују своје обавезе на време али и дали отплата дугова има за последицу смањење обима и квалитета услуга које локалне заједнице пружају грађанима. Да би анализа финансија била могућа, првенствено је потребно учинити јавно доступним финансијске и друге информације о раду општина, а затим применити технике анализе које ће на најбољи начин одразити стварно стање. Због низа специфичности локалних заједница као ентитета јавног сектора, сама анализа финансијског стања сложенија је него у приватном сектору и захтева комбинацију финансијских, нефинансијских, те садашњих и проспективних информација.

Кључне речи: муниципалне обвезнице, финансијско стање, солвентност, задужење, буџетски суфицит (дефицит).

Увод

Владе и други ентитети јавног сектора престано се сусрећу са фискалним изазовима без обзира на ниво њиховог економског развоја. Ови фискални изазови укључују одржавање, или ако је могуће раст квалитета и квантитета производа и услуга које се пружају грађанима, исплату пензија, измирење обавеза са прихватљивим нивоом пореза, и слично. Бројни фактори стварају фискални притисак на владе као што су демографске промене, технолошки напредак који креира тражњу, повећање трошкова сектора здравства и пензионог система и други. Глобална фи-

нансијска криза значајно је повећала овај фискални притисак у свим земљама, што је довело до одређених владиних интервенција у облику гаранција на кредите, осигурања банкарских депозита, куповине обезвређених финансијских средстава, те додатног задуживања.

Један од начина да држава, градови или општине створе приливе у једној фискалној години без повећања пореза је задуживање емисијом муниципалних обвезница. Ове обвезнице се емитују у циљу прикупљања новчаних средстава за инвестирања као што су изградња путева, болница, школа, рекреативних центара и других

*) Доцент, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци

***) Овај напис је објављен у Зборнику 45. симпозијума "Рачуноводство и менаџмент приватног и јавног сектора"

пројеката који доприносе унапређењу квалитета живота грађана. Приликом издавања обвезница увек се поставља питање ко ће отплатити ове обвезнице, односно ко сноси терет дуга, а ко ужива у користима проистеклим из средстава прикупљених продајом обвезница. Друго питање, које се намеће са становишта инвеститора, је да ли ће општине у уговореном року измирити обавезу, што захтева анализу финансијског стања општина. Иако се муниципалне обвезнице сматрају најмање ризичним хартијама од вредности, ризик од неплаћања у року доспећа увек постоји. Надаље, уколико се суоче са финансијским проблемима, општине могу вршити емитовање нових обвезница, што на дужи рок доводи до смањења нето имовине општине и у крајњем, до смањења квалитета пружања услуга грађанима.

У Републици Српској општине су почеле да емитују дугорочне обвезнице 2009. године. Највећи купац ових обвезница је Инвестициона развојна банка Републике Српске са купљених око 50% номиналне вредности обвезница свих емисија. Да би се проценила ризичност улагања у ове обвезнице, са становишта инвеститора, потребно је анализирати финансијске извештаје емитента, што претпоставља јавну доступност ових информација како у време емисије обвезница, тако и након емисије. У Републици Српској општине састављају проспект у време емисије обвезница у којем су садржани финансијски извештаји претходне три године. Након емисије не објављују се јавно финансијски извештаје опште намене, док извештај о извршењу буџета презентују само поједине општине. На тај начин садашњи и потенцијални инвеститори су ускраћени за информације које би им помогле у процени ликвидности и солвентности општина, односно обвезница.

Узимајући у обзир специфичност општина као извештајних ентитета, овај рад се фокусира на тражење одговара које индикаторе треба узети у обзир да би се проценило финансијско стање општина. На основу бројних истраживања спроведених у развијеним земљама, а узимајући у обзир карактеристике наших локалних заједница и окружења у којем обављају своје основне функције, биће издвојени они рачуни бројеви који на најбољи начин омогућавају процену садашње и будуће финансијске позиције општине. Такође ће бити предложене додатне информације које општине треба јавно да објаве како би инвеститори били упознати са финансијском ситуацијом емитента обвезница.

1. Основне карактеристике муниципалних обвезница

Муниципалне обвезнице (обвезнице локалне управе: града и општине) су дужничке хартије од вредности којима се локална управа као издавалац обвезује да ће у одређеном року вратити позајмљена средства уз одређену камату. Ове обвезнице имају идентичну сврху као и државне обвезнице, с тим што се прикупљена средства улажу у пројекте од локалног и регионалног значаја, док се државним обвезницама финансирају пројекти од општег националног и државног интереса. Уобичајено, имају рок доспећа између 1 и 30 година. Новчана средства прикупљена емисијом ових обвезница углавном се користе за финансирање локалне инфраструктуре, школа, водовода, паркова и слично. Изградњом квалитетније инфраструктуре повећава се стандард грађана и стварају услови за бржи развој реалног сектора кроз већи прилив страних инвестиција. Осим реалних ефеката, обвезнице локалне самоуправе могу имати и позитивне маркетиншке ефекте на локалну самоуправу, која се након емисије сопствених хартија од вредности налази у центру пажње стручне јавности и с те стране стиче одређене компаративне предности у односу на друге локалне самоуправе у држави и региону. Неретко се емисија ових обвезница врши и у сврху покрића буџетског дефицита емитента или рефинансирања постојећих обавеза.

За разлику од кредита, овај вид задуживања за општине и градове је повољнији јер се уз нижу камату добијају велики износи средстава прикупљени од великог броја инвеститора. Значајне су и због тога што локалном становништву омогућавају да сопствени новац инвестира у властити град или општину, а да за то добије и повољну камату. Уз то, принос који носе муниципалне обвезнице примамљив је не само за мале, већ и за институционалне инвеститоре као што су фондови, осигуравајућа друштва и банке. Предност задуживања путем емитовања муниципалних обвезница је нижа каматна стопа у односу на кредитно задужење, те повећана одговорност представника власти због изражене транспарентности читавог процеса. Са становишта купца ових обвезница, приходи по основу камата на ове обвезнице у већини случајева су неопорезиви.

Као и код корпоративних обвезница исплата камате и главнице зависи од карактера, односно врсте обвезнице по којој се исплаћује главница и

припадајућа камата¹. Опште муниципалне обвезнице карактерише обавеза издаваоца да врати дуг и камату из било ког извора прихода јединице локалне управе. Будући да локална власт гарантује исплате свим својим приходима, посебно пореским, за улагача су овакве обвезнице најсигурније. Осим тога, ове обвезнице су често осигуране код великих осигуравајућих друштава, или иза њих стоји држава.

За разлику од општинских муниципалних обвезница, локалне заједнице некада емитују обвезнице којима финансирају пројекте који ће директно донети приход издаваоцу. Такви пројекти су на пример изградња путева (наплата путарина), изградња мостова (наплата мостарина), и слично. Главница и камата се враћају из прихода које остварује објекат, изграђен на основу претходног задужевања.

2. Задужевање – ко сноси терет дуга?

Дугорочно задужевање, било кредитно или по основу емитовања дугорочних обвезница, може да утиче на међугенерациски капитал², односно да будуће генерације пореских обвезника буду оптерећене фискалним консеквенцама текућих политика. Лоши резултати текућих одлука могу довести до тога да будуће владе не могу да промене раније преузете активности те ће трошковно оптерећење грађана у будућности значајно превазилазити трошкове који оптерећују садашње обвезнике. Потребно је утврдити да ли су текући приходи довољни да би се платиле текуће услуге или ће будући порески обвезници носити терет услуга које су већ пружене. Превелика задуженост на дужи рок слаби способност будућих влада да одговоре адекватно да друге, мање предвидљиве будуће проблеме.

Одбор за међународне стандарде Аустралије истиче да „информације о међугенерациском капиталу представљају равнотежу између задужевања и опорезивања да би се финансирале текуће услуге и капитални пројекти. Ове информације помажу корисницима да оцене да ли ће будуће генерације подносити терет финансирања текућих услуга и да ли ће текуће и будуће генерације једнако допринети стварању инфраструктуре.“

Међусобна зависност међугенерациског капитала, дуга и дефицита захтева њихово даље објашњење. Равнотежа буџета, односно једнакост прихода и расхода је принцип генерално усвојен у свим земљама. Уколико су расходи фискалног периода већи од прихода, остварен је дефицит буџета који се финансира задужевањем. Из претходног проистиче да су дефицит буџета и задужење једне земље директно повезани.

Може се поставити питање зашто је управљање висином дуга државе, као једним од најважнијих макроекономских показатеља, изузетно важно. Питање дуга је питање ко сноси терет дуга у односу садашњих и будућих генерација. Наиме, будуће генерације могу или исплатити дуг или га рефинансирати, те се стога чини да је терет дуга на будућим генерацијама. Терет дуга у међугенерациским односима веома је тешко дефинисати, односно рачунски приказати, а сваки од модела трошења мора узети у обзир животну потрошњу групе људи приближне старосне структуре или сву потрошњу у датом временском периоду.

У развијеним земљама где је усавршен систем буџетирања воде се расправе да ли због повећаних обавеза државе недостајућа средства треба обезбедити опорезивањем или задужевањем. У том случају примењује се начело остварених користи које подразумева да корисници одређеног програма државне потрошње треба за њега и да плате. Ако програм ствара корист за садашње генерације износ недостајућих средстава треба обезбедити опорезивањем или краткорочним задужевањем, односно ако програм ствара корист за будуће генерације, путем кредитног финансирања било би оправдано пребацивати терет на будуће генерације.

Поставља се питање стварног ефекта, односно ефикасности финансирања потребних средстава за државу, односно постоји дилема да ли већи терет проистиче из финансирања додатним опорезивањем или дугом. Кључни елемент за било коју врсту анализе по овом основу је чињеница да сваки пораст државне потрошње мора безусловно бити праћен повећањем пореза. На основу претходно наведеног јасно је да је избор између финансирања порезом или дугом заправо избор временског тренутка наметања пореза. Приликом финансирања порезом плаћање се обавља у тренутку настајања расхода, док се приликом финан-

1) Више о врстама обвезница видети у: Orsag, S.: "Financiranje emisijom vrijednosnih papira", RIFIN, Загреб, 1997. година

2) Robinson, M.: "Међугенерациски капитал је питање међугенерациске правичности као златног правила јавних финансија. У основи међугенерациског капитала је да порески обвезници треба да финансирају текућу потрошњу и инвестиционо улагања у висини до које имају користи од те имовине." Measuring compliance with the golden rule; Fiscal Studies 19, № 4:447-462; 1998. "

сиромашна дугом током времена обавља много мањих плаћања. Садашња вредност убраних пореза у оба случаја мора бити иста.

Порези и дуг могу се користити за управљање фискалним изазовима, али обоје могу довести до раста дугорочног фискалног притиска:

- дуг трансферише трошкове на будуће генерације, доводи до додатних трошкова камата и чини земљу мање отпорном на економске шокове;
- веће пореске стопе ограничавају економски раст – што доводи до слабљења економије и нижих прихода.

3. Анализа финансијског стања општина

Општине представљају сложене извештајне јединице које обављају низ активности утврђених на основу закона, као што су културне и образовне активности, пружање социјалне помоћи, одржавање локалне инфраструктуре, административни пословни и слично. Разноликост и специфичност ових активности отежава процену успешности општине. Како су активности јавних институција усмерене на пружање услуга у корист грађана, успех или неуспех не може се мерити профитабилношћу која се базира на нумеричким калкулацијама. Одсутност добити као мотива код ентитета јавног сектора захтева изналажење посебних метода процене њиховог финансијског положаја и успешности. На пример, предузећа обављајући производну, трговачку или услужну делатност располажу обртном имовином чијом продајом се генеришу приходи те су рачунају ликвидности која стављају у однос текућу имовину и краткорочне обавезе од изузетне важности. Јавне институције не генеришу приход из текуће имовине него висина прихода зависи од привредне активности у земљи, броја грађана, њиховог дохотка и других фактора који утичу на висину пореза.

Технике анализе финансијских извештаја у јавном сектору почеле су кашњењем у односу на технике развијене за приватни сектор. Најважнији разлог овог кашњења је сама сврха постојања јавних институција, која се разликује од оне у приватном сектору. Међутим, све већа задуженост како локалних заједница тако и држава по-

крнула је бројна истраживања како би се идентификовали показатељи који би објаснили постојећи положај ентитета јавног сектора и указали на могуће проблеме у будућности.

Уколико се пажња усмери на задуженост општина и жели дати одговор на питање да ли ће се дугови вратити у уговореном року, полазну основу у анализи представљају финансијски извештаји опште намене. Међутим, за потребе стварања свеобухватне слике, поред финансијских, потребно је анализирати и нефинансијске информације међу којима су најважније демографске и социјалне информације. За сагледавање утицаја садашњих одлука на будуће генерације, поред историјских информација, тежиште се ставља на пројекцију будућих прихода и расхода, имовине и обавеза, и израчунавање промена на међугенерациском капиталу.

У наставку ће се дефинисати финансијско стање општина, идентификовати и објаснити индикатори који служе за оцену финансијског стања, те извршити анализа стања појединих општина у Републици Српској које су емитовале муниципалне обвезнице.

3.1. Дефинисање финансијског стања општина

Финансијско стање³ је тест развијен за мерење стабилности влада на локалном или државном нивоу ради утврђивања финансијских услова извештајног ентитета и пружања информација менаџерима, рејтинг агенцијама, као и свим осталим странама заинтересованим за пословање општина или државе⁴. Овај модел се може применити само ако извештајни ентитет користи акруалну основу за обухватање рачуноводствених елемената и ако су економски ресурси у средишту мерења.

Финансијско стање се дефинише као способност владе да адекватно пружа услуге како би задовољила текуће али и будуће обавезе⁵. Друга могућа дефиниција финансијског стања је финансијско достигнуће мерено кумулативним променама у нето имовини, фондовском капиталу или нето новчаним токовима⁶. Неки истраживачи посматрају финансијско стање у контексту финансијске кризе и фискалног стреса где су расположи-

3) Financial condition (енглески)

4) Wang, Dennis, Sen: "Measuring Financial Condition: A Study of U.S. States", *Public Budgeting & Finance*, Vol. 27, No. 2, pp. 1-21, Summer 2007

5) GASB, Concepts Statement No.1 of the Governmental Accounting Standards Board: Objectives of Financial Reporting (Norwalk, CT: GASB, 1987); Dean M. Mead (2001).

6) GASB, Statement of the Governmental Accounting Standards Board No. 34: Basic Financial Statements and Management's Discussion and Analysis for State and Local Governments (Norwalk, CT: GASB, 1999); GASB, Statement No. 44 (Norwalk, CT: GASB, 2004); G. M. Jones, "Danger: This City Is in Financial Trouble," *Management Accounting* 61, no. 4 (1979): 19-22; Barbara A. Chaney, Dean M. Mead, and Kenneth R. Sherman, "The New Governmental Financial Reporting Model: What It Means for Analyzing Governmental Financial Condition", *Journal of Governmental Financial Management* 51, no.1 (Spring 2002): 26-31.

ва средства за пружање услуга изузетно ограничена⁷. „Најшире прихваћена дефиниција финансијског стања подразумева способност извештајног ентитета (општине) да измири финансијске обавезе у року доспећа, уз пружање услуга истог нивоа квалитета. Током процеса пружања услуга, ентитет ствара обавезе које доводе до настанка трошкова или расхода. Све ове обавезе захтевају плаћање из текућих или будућих финансијских ресурса. Уколико општина може платити ове обавезе без значајних финансијских напрезања, претпоставља се да је у добром финансијском стању“⁸.

Анализа финансијског стања треба да пружи одговоре на следећа кључна питања:

- да ли ће општина у будућности моћи плаћати дугове у року доспећа; и
- да ли ће општина наставити да пружа исти ниво услуга грађанима и у будућности, односно да ли има простора за побољшање или унапређење ових услуга.

За одговоре на ова питања могу се користити различите технике, од вертикалне и хоризонталне анализе финансијских извештаја, анализе тренда, до рацио бројева. Вертикална и хоризонтална анализа су погодне јер омогућавају поређење општина без обзира на њихову величину. Тренд анализе такође се може приметити уочавањем тенденције ставки финансијских извештаја у дужем периоду. Тренд анализа подразумева праћење довољног броја година како би се уочио тренд који претпоставља да се у свим годинама примењује иста извештајна основа. За сагледавање целокупне слике о финансијском стању једне општине неопходно је користити више техника анализе те узети у обзир и финансијске и нефинансијске показатеље. Међутим, будући да би таква анализа била сувише обимна, за потребе овог рада биће обављена само рацио анализа као део финансијске анализе, а ради оцене утицаја задужености на перформансе општина које су емитовале муниципалне обвезнице.

3.2. Индикатори финансијског стања

Финансијско стање се састоји из фискалног и сервисног капацитета. Фискални капацитет подразумева способност и спремност измирења обавеза у року доспећа док сервисни капацитет представља способност и спремност испуњења обавеза и пружања услуга грађанима. Финансијско стање као ниво **финансијске солвентности** може се проценити преко индикатора који мере готовинску, буџетску, дугорочну и солвентност пружања услуга⁹.

Готовинска солвентност је способност генерисања довољно новца у року од 30-60 дана да би се платиле доспеле обавезе. Буџетска солвентност подразумева генерисање прихода у току нормалног буџетског периода како би се покрили расходи тог периода. Дугорочна солвентност показује утицај постојећих дугорочних обавеза на будуће ресурсе, док солвентност пружања услуга значи могућност пружање услуга на нивоу и уз квалитет који захтевају грађани.

Иако не постоји сагласност истраживача у вези са тим који индикатори најбоље одражавају финансијско стање, за потребе овог рада издвојени су индикатори који се у нашим условима могу користити као рани упозоравајући систем који идентификује финансијске тешкоће те може помоћи у спречавању поремећаја у кључним владиним услугама.

а) Готовинска солвентност

Прву групу индикатора чине индикатори готовинске солвентности који су у приватном сектору познати као рација ликвидности. Три индикатора се користе у мерењу готовинске солвентности – готовински рацио, брзи рацио и рацио текуће ликвидности. Веће вредности ових рација показују већи износ средстава расположивих за покриће текућих обавеза и према томе већу готовинску солвентност.

7) James W. Douglas and Ronald K. Gaddie, "State Rainy Day Funds and Fiscal Crises: Rainy Day Funds and the 1990-1991 Recession Revisited," *Public Budgeting and Finance* 22, no. 1 (Spring 2002): 19-30; Yilin Hou, "What Stabilizes State General Fund Expenditures in Downturn Years? Budget Stabilization Fund or General Fund Unreserved Undesignated Balance", *Public Budgeting and Finance* 23, no. 3 (Fall 2003): 64-91; Michael Wolkoff, "An Evaluation of Municipal Rainy Day Funds", *Public Budgeting and Finance* 7, № 2 (1987): 52-63

8) ICMA (2003); Charles H. Levine, "Organizational Decline and Cutback Management", *Public Administration Review* 38, no. 4 (1978): 316-325; Charles H. Levine, *Managing Fiscal Stress: The Crisis in the Public Sector* (Chatham, NJ: Chatham House, 1980): 3-9. Steven Finkler, *Financial Management for Public, Health, and Not-for-Profit Organizations* (Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, 2001); Richard Higgins, "Strategies for Management of Decline and Productivity Improvement in Local Government", *Public Productivity Review* 8, № 4 (1984): 332-352.

9) ICMA(2003); Robert Berne (1992); Beth W. Honadle, James M. Costa, and Beverly A. Cigler, *Fiscal Health for Local Governments: An Introduction to Concepts, Practical Analysis and Strategies* (San Diego, CA: Elsevier Academic Press, 2004): 139-176; Dean M. Mead (2001).

Индикатор	Начин израчунавања
Рацио готовинске ликвидности	(готовина + готовински еквиваленти + краткорочна финансијска улагања) / текуће обавезе
Рацио убрзане ликвидности	(готовина + готовински еквиваленти + краткорочна финансијска улагања + потраживања) / текуће обавезе
Рацио текуће ликвидности	текућа средства / текуће обавезе

Као што је раније наглашено, општине не располажу залихама чијом реализацијом се стварају приходи и приливи. Порески приходи се у већини случајева евидентирају када су мерљиви и расположиви, односно на готовинској основи, тако да се приходи једнаки приливима. Оцена готовинске солвентности, односно ликвидности у року од 30-60 дана захтева идентификовање просечних дневних прилива и обавеза које доспевају у том периоду. Уколико уз константне расходе текуће обавезе расту, то може бити показатељ да извештајни ентитет не плаћа обавезе у року доспећа и тиме утиче на ликвидност следеће фискалне године.

б) Буџетска солвентност

Један од најважнијих извештаја који презентују ентитети јавног сектора је извештај о извршењу буџета. Буџет представља план прихода и расхода, док сам концепт прихода и расхода зависи од усвојене рачуноводствене основе. Уколико је усвојена готовинска рачуноводствена основа, приходи и расходи представљају у ствари приливе и одливе новца. Обрачунска рачуноводствена основа познаје приходе и расходе на начин дефинисан и у јавном сектору.

Индикатор	Начин израчунавања
Оперативни рацио	укупни приходи / укупни расходи
Суфицит (дефицит) по глави становника	укупни суфицит (дефицит) општине (као промена нето имовине извештајног ентитета) / број становника
Оптерећеност прихода краткорочним обавезама	текуће обавезе / укупни приходи

Рација буџетске солвентности показују колико су буџетски приходи и расходи општине уравнотежени. Уколико је рацио оперативне ликвидности већи од један, приходи које ствара општина су већи од расхода, те се позитивна разлика може искористити за отплату дугова или капитална улагања.

Треба нагласити да већина земаља у оквиру буџетских расхода не признаје расходе који не изазивају одливе новца као што су трошкови амортизације, губици по основу обезвређења, мањкови и други. Због тога се остварена разлика између прихода и расхода у буџету која се назива суфицитом (дефицитом) разликује од прихода и расхода у билансу успеха.

Други рацио, суфицит (дефицит) по становнику треба израчунати за неколико година те упоредити са сличним општинама. При том треба нагласити да се под суфицитом, односно дефицитом подразумева промена нето имовине општине. Овај рацио се користи и за израчунавање међугенерациског капитала.

Будући да се у јавном сектору у већини земаља приходи признају на готовинској основи па се могу поистоветити са приливима, рацио оптерећености прихода краткорочним обавезама показује учешће одлива по основу отплате текућих обавеза у укупним приходима. Поређењем овог рација у одређеном временском периоду може се уочити већа или мања оптерећеност. Што је рацио већи, флексибилност извештајног ентитета је мања, будући да се обавезе спорије мењају него приходи када дође до кризе, односно рецесије у земљи.

в) Дугорочна солвентност

Дугорочна солвентност показује на који начин целокупне обавезе утичу на садашње и будуће ресурсе извештајног ентитета, односно на могућност отплате преузетих обавеза. Дугорочна солвентност зависи од тога колико се ентитет финансира из сопствених, а колико из позајмљених извора.

Индикатор	Начин израчунавања
Рацио нето имовине	Рестриktivна и нерестриktivна нето имовина / укупна средства
Рацио дугорочне задужености	Дугорочне обавезе / укупна средства
Дугорочне обавезе по становнику	Дугорочне обавезе / број становника

Најзначајнија три индикатора која мере дугорочну солвентност су рацио нето имовине, рацио дугорочне задужености и дугорочне обавезе по глави становника. При израчунавању рација нето имовине (капитала) нето имовина се умањује за део који је инвестиран у капитална средства, умањен за припадајуће обавезе. Будући да се капитална средства не користе за отплату обавеза, изузимају се из бројиоца овог рација. Већа вредност овог рација указује на бољу солвен-

тност. Рацио дугорочне задужености указује на то колико средстава је финансирано из туђих извора, док је задуженост по глави становника један од показатеља који треба упоређивати током дужег времена како би се уочио тренд.

У земљама у којима приходи по основу пореза на некретнине чине основни извор прихода, често се користи рацио који се добија стављањем у однос дугорочних обавеза и процењене вредности опорезиве имовине. Овај рацио показује колико је опорезива имовина оптерећена дугорочним обавезама, односно колико се прихода из ових извора користи за отплату дугова.

Уколико су дугорочне обвезнице емитоване у циљу капиталних улагања, један од значајних рација био би однос између дугорочне имовине / дугорочних обавеза. Како би грађани који уживају у користима капиталне имовине и отплаћивали дугове преузете за финансирање те имовине, век трајања имовине и рок отплате дугова требало би да буду исти.

У складу са тим, овај рацио не би требало да се значајно мења у току времена будући да би умањење имовине по основу амортизације и смањење обавезе по отплати кредита требало да имају приближне вредности. Смањење овог рација током времена указује на ефекат преваљивања задужености са текућих на будуће генерације, која не прати повећање њиховог благостања.

г) Солвентност пружања услуга

Солвентност пружања услуга је солвентност која се најтеже мери. За потребе потпуне оцене сервисне солвентности потребно је путем истраживања грађана добити информације о тражњи грађана за услугама и њиховој спремност да те услуге плате.

Индикатор	Начин израчунавања
Порески приходи по становнику	Укупни порески приходи/број становника
Расходи по становнику	Укупни расходи/број становника

Порез по глави становника, приходи и расходи по глави становника су показатељи који се користе за мерење способности општине да плати и одржи постојећи ниво услуга. Порез по становнику и приходи по становнику показују процену

пореског и приходовног оптерећења грађана док расходи по становнику показују цену услуга.

Поред наведеног теста неки истраживачи¹⁰ су идентификовали и такозвани „Брзи тест на бази десет рацио бројева“ који се користи за оцену финансијског стања код општина до 100.000 становника.

Брзи тест на бази десет рациа
1. Укупни приходи / број становника
2. Сопствени приходи / укупни приходи
3. Извори општег фонда од републике / укупни приходи
4. Пословни расходи / укупни расходи
5. Укупни приходи / укупни расходи
6. Нерезервисани општи фонд резултат општег фонда / укупни приходи
7. Готовина и краткорочна улагања / текуће обавезе
8. Обавезе / приходи
9. Дугорочни дугови / број становника
10. Годишњи ануитети / укупни приходи

Ови рацио бројеви се односе на оцену четири основна финансијска фактора: приходе, расходе, пословну позицију и задужење. Анализа се спроводи у три корака: израчунавање рација, поређење са рацијима општина приближне величине, те градација општина према вредности рација.

3.3. Одрживост, флексибилност и слабост финансијског стања општине

Поред оцене тренутног финансијског стања општине, у циљу добијања информација о утицају садашњих политичких одлука на будуће перформансе општине, потребно је оценити колико је постојећа политика одржива, да ли је буџет општине флексибилан и који фактори могу угрозити, односно ослабити финансијско стање. Канадски институт цертификованих рачуновођа¹¹ је 1997. године објавио извештај о индикаторима владиног финансијског стања на основу спроведеног истраживања. Према овом извештају, индикатори који на најбољи начин описују финансијско стање груписани су према основним елементима финансијског стања: одрживост, флексибилност и слабост.

Одрживост је ниво до којег општина може одржати постојеће програме и испунити постојеће обавезе без повећања нивоа задужености.

10) Ken W.Brown: "The 10-point test of financial condition: Toward an easy to use assesment tool for small cities", <http://gfoa.org/services/df/bulletin/BUDGET-Ten-point-test.pdf>

11) Canadian Institute of chartered accountants - CICA

При оцени одрживости један од важних индикатора је остварени суфицит/дефицит који показује износ до којег влада троши мање или више од остварених прихода у једној фискалној години. Други важан показатељ је висина нето дуга, при чему нето дуг представља разлику између свих обавеза и финансијских средстава која се могу користити или за отплату дуга или за реинвестирање. Временско поређење ових показатеља омогућава уочавање тренда.

Флексибилност (еластичност) је степен до којег влада може повећати своје финансијске ресурсе да би одговорила на растуће обавезе, било повећањем прихода или повећањем дуга. Важни индикатори флексибилности су:

Индикатор	Начин израчунавања
Оптерећеност прихода расходима камата	Трошкови камата / Пословни приходи
Удео бруто буџетског суфицита (дефицита) у пословним приходима	Бруто буџетски суфицит (дефицит) / Пословни приходи
Оптерећеност прихода годишњим ануитетима	Годишњи ануитети / Пословни приходи
Оптерећеност прихода расходима одржавања сталних средстава	Расходи одржавања / Пословни приходи
Покриће сервисирања дуга	Бруто буџетски суфицит (дефицит) / Годишњи ануитети
Еластичност сервисирања дуга	(Бруто буџетски суфицит (дефицит) - Годишњи ануитети) / Укупни приходи

При тумачењу претходно наведених индикатора потребно је на правилан начин дефинисати пословне приходе у ентитетима јавног сектора. Пословни приходи су они које општина ствара обављањем своје основне делатности као што су порески приходи и непорески приходи. Један део ових прихода се остварује расподелом са вишим нивоима власти и може се наћи у билансу општине под називом приход по основу трансфера са других нивоа власти. На овај начин дозначени приходи општинама такође представљају пословне приходе. Непословни приходи су приходи по основу помоћи односно грантова који настају спорадично, не могу се планирати нити на њих може да утиче извештајни ентитет.

Оптерећеност прихода расходима камата показује процентуално који део прихода општине издвајају за плаћање камата. Повећање оптерећености током периода оставља мањи про-

стор општинама за пружање квалитетнијих услуга грађанима, односно у неким случајевима и потребу за укидањем појединих програма.

Удео бруто буџетског суфицита (дефицита) општина у приходима показатељ је простора који општина може да искористи за побољшање стандарда грађана кроз или додатна улагања у инфраструктури или увећање давања. Нижи проценат указује да општине немају маневарски простор за нове политике, него су заробљене у ефектима претходно предузетих политика.

Оптерећеност прихода годишњим ануитетима показује оптерећеност прихода фиксним одливима. Већи проценат указује на мању флексибилност управљања финансијама општина. Овај рацио треба да се израчуна за дужи временски период, будући да су некада кредити, односно обвезнице емитоване са грејс периодом те не доводе до одлива по основу плаћања главнице дуга у првим годинама. Ако се годишњим ануитетима додају још и други фиксни трошкови, добија се проценат прихода који је дугорочно заробљен за покриће трошкова који се не могу смањити.

Одржавање материјалних сталних средстава, пре све инфраструктуре захтева инвестиционо улагање са циљем одржања радне кондиције средстава. При анализи овог показатеља потребно је имати и информације о преосталом веку трајања сталне имовине како би се добила информација када ће бити потребно заменити дотрајалу имовину новом.

Индикатор покрића сервисирања дуга указује на део прихода који преостају након покрића пословних расхода за сервисирање годишњи ануитета. Уколико је рацио мањи од један, ентитет треба да се додатно задужи или да прода имовину како би отплатио постојеће дугове. Допуна овом показатељу је показатељ еластичности сервисирања дуга који процентуално изражава део укупних прихода који остаје на располагању општини након покрића пословних расхода и годишњих ануитета.

Угроженост је степен зависности владе од извора финансирања ван њихове контроле или утицаја. Индикатор мере висине до које влада може управљати својим финансијским пословима без потребе да се ослања на друге. Важан индикатор угрожености је учешће сопствених прихода у укупним приходима општине. Као што је претходно наведено, један део прихода општине остварују прерасподелом са вишим нивоима власти. На ове приходе општине не могу утицати, будући да влада на државном нивоу доноси одлуку како о висини стопа ових пореза, тако и

начину расподеле са општинама. Други извор прихода општине су приходи на које директно утиче општина доношењем одлука о стопи ових прихода, начину убирања и другим карактеристикама. Што је учешће прихода који нису под контролом општине веће у укупним општинским приходима, општина је угроженија јер не може да управља доминантним извором својих прихода.

Уколико се извор сопствених прихода стави у однос са пословним расходима може се добити простотак покрића расхода сопственим приходима општине.

Уколико је извршено реално планирање буџета, утицај прихода на које општина нема утицај може се сагледати тако да се утврди колико је пута у току године и у којим износима општина вршила ребаланс буџета по основу недовољног прилива по основу ових прихода.

Други важан индикатор може бити учешће обавеза у страниј валути у односу на укупне обавезе који показује колико је општина зависна од кретања страних валута.

3.4. Нефинансијски фактори који утичу на финансијско стање

За мерење финансијског стања бројни истраживачи користе различите индикаторе. Иако не постоји сагласност у вези са индикаторима који дефинитивно репрезентују концепт финансијског стања, сви се слажу да је финансијско стање важно за ефикасност, ефективност и економску испоруку јавних услуга. У оцени финансијског стања потребно је узети у обзир и интерне и екстерне факторе. Према истраживању Уреда државних контролора државе New York закључено је да постоји висока корелација између фактора окружења и финансијског стања, те да је фискални стрес видљив у овим показатељима пре него што је евидентан у финансијским подацима.

Оцена дугорочне фискалне одрживости укључује употребу широког спектра финансијских и нефинансијских података. Нефинансијски фактори који највише утичу на финансије општине су фактори окружењу, међу којима се истичу пословно окружење, демографски и социјални фактори, те менаџерски фактори. Фактори окружења и административни/менаџерски фактори се анализирају и приликом оцене

кредитног рејтинга општина према Моодус рејтинг агенцији¹². Економски фактори, односно фактори економског окружења су они на које издавалац не може да утиче. Они су критични у економској анализи јер економска основа је оно што генерише изворе који служе за плаћање обавеза по основу обвезница. Јасна визија текућег економског профила издаваоца заједно са проценом будућег економског тренда је кључна за мерење кредитног рејтинга. Аналитичар треба да процени тржишну позицију највећих предузећа у општини и дизерзификацију највећих обвезника пореза. Општина која је зависна од неколико предузећа је веома ризична. Један од најважнијих индикатора пословног окружења је стопа незапослености.

Демографски фактори који су најинтересантији за анализу су старост становника општине, пол, просечан доходак, образовање, смртност, те кретање становништва. На пример, општина која има старије становништво има и веће издатке за помоћ старим и изнемоглим особама; или што је нижи доходак становништва већа су издвајања за социјалне програме. Сама карактеристика општине у смислу да ли се анализира растући или општина у фази зрелости, такође утичу на буџет општине. Растућа заједница се суочава са растом тражње за инфраструктурна средства док зрела општина мора планирати више средстава за одржавање и развој.

Менаџерски фактори су фактори које је најтеже оценити. Организација, одговорност, професионалност, довољно моћи да се обаве функције и слично, само су неки од организационих фактора који представљају менаџерске способности које у ствари обликују утицај окружења на финансијске показатеље. Спремност и способност менаџмента може у одређеној мери да ублажи негативан утицај фактора окружења.

Употреба нефинансијских информација, нарочито социоекономских, иако је неоспорна, веома је сложена јер није изражена бројчано. На пример, верује се да раст популације има позитиван утицај на финансијско стање. Међутим, до позитивног утицаја ће доћи само ако раст популације доведе до сразмерног повећања прихода којима се финансирају повећани расходи по основу раста тражње за јавним услугама. Слично, већа примања становника требало би да доведу до повећања финансијског стања кроз раст пореских прихода. Међутим, раст прихода становништва може довести до захтева за пове-

12) Hird L., Lipnick, Y. Rattner, L. Ebrahim: "The Determinants of Municipal Credit Quality", Government finance review US, December 1999.

ћањем јавне потрошње у одређеним областима (образовање, боље библиотеке, бољи јавни превоз) у складу са растом животног стандарда. На основу претходног, аналитичар треба веома пажљиво да употребљава и анализира нефинансијске информације.

3.5. Пројекција будућег финансијског стања

Многи аутори¹³ траже одговор на питање када општине имају неравнотежу и како идентификовати проблем. Сложеност ове материје се огледа у томе да проблеми у финансијској неравнотежи доводе до стагнације развоја тих општина, повећања стопе незапослености и одласка младих људи, немогућност привлачења домаћих и страних инвестиција и сл. Када се говори о финансијској равнотежи препорука је, аутора који се баве проблемима финансирања у јавном сектору, да треба развити модел који се може користити као средство за финансијско управљање. Финансијска равнотежа као показатељ приказује садашње стање текућих и будућих расхода и прихода повезаних са пружањем услуга. На бази пројектованих текућих и будућих услуга и пореских планова, на бази међугенерациског капитала и дугорочних исхода текућих одлука, финансијска равнотежа може бити представљена као¹⁴:

$$\sum_{i=t}^{\infty} \frac{C_i}{(1+r)^i} = \sum_{i=t}^{\infty} \frac{Rev_i}{(1+r)^i} + Eq_t - FEQ$$

На левој страни једначине приказани су сви трошкови текућег и будућег пружања услуга сведени на садашњу вредност. Први део десне стране једначине приказује све текуће и будуће приходе које ће општина остварити. Пројекција трошкова и прихода захтева пројекцију пружања услуга у будућности и одлуке о нивоу пореза. Eq приказује текућу нето вредност општине. Овај износ представља својеврсну резерву стечену у претходним годинама и може се употребити ако се догоде непредвиђене ситуације. Последњи део FEQ показује финансијску равнотежу. Негативна разлика указује на то да општина треба или да повећа порезе или да смањи трошкове. Ни висока позитивна разлика није задовољавајућа јер указује да се општина богата, а да истовремено не пружа неопходне услуге својим грађанима. За утврђивање финансијске равнотеже потреб-

но је извршити пројекцију расхода, односно антиципирање свих услуга које ће општина пружити, као и свих прихода у што дужем временском периоду. Основни проблем је предвидети тренд у приходима и расходима. Прво се посматрају историјске информације о приходима и расходима, затим се утврђују специфични фактори који се групишу у мање категорије док се догађаји који су се десили једном, промене у администрацији или у пореским стопама идентификују и елиминишу. Ове различите категорије се затим пројектују током времена да би се открио тренд. Добијени резултати се пореде са сличним општинама. Може се рећи да општина има проблем ако је у последње три године дошло до смањења њеног капитала за више од 20%.

Како би пројекције биле што објективније извештајни ентитет, узимајући у обзир утврђени временски хоризонт, полази од индикатора које добија од других владиних тела, као што је министарство финансија. Надаље се врши пројектовање нето дуга као централни део сваког извештаја али и других индикатора као што су укупан дуг, нето капитал, нето финансијски капитал, фискални гап, буџетски гап по периодима, нето дуг/укупни приливи и фискална зависност. Да би корисници што боље разумели ове индикаторе, потребно их је дефинисати и објаснити.

Пројекција треба да отпочне готовинским токовима који се односе на плаћање обавеза и генерисање готовине из средстава признатих у билансу стања. Затим се укључују готовински токови везани за обавезе и права прикупљања пореза који нису признати као обавезе и средства у билансу, и напоскон, обавезе и приливи који можда неће бити измирени, односно наплаћени у дужем временском периоду. Полази се од претпоставке да ће постојеће политике бити константне кроз читав временски период, док порески и други приходи и међуентитетски трансфери могу расти у складу са растом бруто домаћег производа.

Одливи који се односе на најважније ентитетске програме треба да буду индивидуално моделирани. На пример, програми помоћи старијим особама подразумевају узимање у обзир старосне границе и демографске факторе. Други програми који немају старосна ограничења се пројектују да расту у складу са другим варијаб-

13) Peteghem and Christiaens: Government reforms: consequence for determining the "financial equilibrium"; Ghent University, Belgium 2005.

14) Peteghem and Christiaens: Government reforms: consequence for determining the "financial equilibrium"; Ghent University, Belgium 2005.

лама као што су БДП или да буду у реалним изно- сима константни. Значајан фактор који утиче на пројекције је и инфлација при чему ентитет одлучује да ли да у пројекцију укључи и инфла- цију или су пројекције састављене на бази посто- јећих цена.

Пројектујући утицај политика на раст пореза и других прихода, и политика за раст и одржава- ње дуга у будућности, извештај може представ- љати износе расположиве за пружање услуга и производа под овим политикама. Корисници могу упоредити ове износе са обавезама ентите- та везаним за услуге и на основу тога оценити сервисни капацитет општине. На пример, уколи- ко је пројектован исти износ прихода за наредне године уз стални раст одлива по основу отплате кредита може се закључити да ће општина одус- тати од неких програма које је до сада спроводи- ла као што су стипендирање ученика и студена- та, давање подстицаја за пољопривреднике или предузетнике и слично.

Наравно да је сваки програм специфичан те при пројекцији његових трошкова треба те спе- цифичности узети у обзир. Трошкови одређених програма могу брже расти од укупних трошкова ентитета или прихода као што су програми здра- вственог осигурања у општинама где долази до старење популације; или трошкови образовања у општинама код којих се значајно повећава број ученика и студената. За капитал-интензивне програме кључне пројекције се односе на оцену временског периода коришћења инфраструкту- ре и периода замене постројења и опреме.

4. Анализа финансијског стања општина у Републици Српској

4.1. Емитоване муниципалне обвезнице у Републици Српској

Финансирање изградње инфраструктурних објеката, одржавања и развоја имовине локалних јединица, није могуће остварити с ограниченим

фискалним изворима. С тим проблемом се сусрећу све европске државе. Муниципалне обвезнице су се у свету, посебно у САД, показале као најважнији нефискални инструмент финансирања локалних јединица. За разлику од САД, у Европи доминира тржишни систем базиран на специјализованим финансијским посредницима који посебним кре- дитним линијама, директно или преко пословних банака, финансирају пројекте локалног значаја. Такве финансијске институције су развојне банке које могу деловати на централном државном ни- воу или специјализоване локалне развојне банке. Локалне или државне развојне банке секјуритиза- цијом активе и пасиве прибављају јефтина финан- сијска средства на међународном тржишту капи- тала и на тај начин омогућују финансирање локал- них пројеката.

Емитовање муниципалних обвезница у Ре- публици Српској започело је 2007. године емито- вањем обвезница општине Лакташи у вредности од 10.000.000 КМ за изградњу спортске хале. На основу информација презентованих на сајту Ба- њалучке берзе до 2014. године у Републици Српској обвезнице је емитовало седамнаест општина. У циљу емитовања обвезница, општи- не, односно њихови агенти емисије сачињавају проспект јавне понуде како би се потенцијални купци могли упознати са основним карактерис- тикама емисије, финансијским положајем еми- тента, те на основу тих информација донели одлуку о инвестирању и ризицима које прати инвестирање. Основне информације које се пре- зентују у проспекту су: извештај о реализацији буџета, консолидовани биланс стања, биланс успеха и извештај о токовима готовине за три го- дине уназад, извештај ревизора, стратегија раз- воја општине, задуженост, издате гаранције, суд- ски спорови, те намена трошења средстава при- купљених емисијом обвезница.

У следећој табели дат је преглед вредности емитованих обвезница, каматне стопе, датума емитовања те рока доспећа обвезница по општи- нама емитентима.

Табела 1 - Емитоване муниципалне обвезнице у Републици Српској¹⁵

Ред. бр.	Емитент	Вредност емитованих обвезница	Каматна стопа	Датум емитовања	Рок доспећа
1.	Општина Бијељина	11.000.000	6,75%	Новембар 2009.	10 година
2.	Општина Градишка	2.700.000	6%	Октобар 2008.	6 година
	• прва емисија	7.000.000	6%	Новембар 2010.	15 година
	• друга емисија				(грејс период 10 година)

15) Подаци са Бањалучке берзе www.blberza.com

3.	Општина Источни Стари Град	515.000	6%	Мај 2010.	10 година (грејс период 3 године)
4.	Општина Костајница • прва емисија • друга емисија	1.080.000 720.000	6% 6%	Јуни 2011. Март 2012.	15 година (грејс период 1 година) 14 година
5.	Општина Лакташи • прва емисија • друга емисија	10.000.000 4.500.000	5,75% 5%	Новембар 2007. Јануар 2011.	6 година 8 година (грејс период 4 године)
6.	Општина Нови Град	2.000.000	6,25%	Октобар 2010.	15 година (грејс период 3 године)
7.	Општина Брод	4.000.000	6,75%	Март 2010.	10 година
8.	Општина Кнежево	5.600.000	6%	Децембар 2010.	20 година (грејс период 10 година)
9.	Општина Котор Варош	4.500.000	6%	Март 2010.	10 година (грејс период 3 године)
10.	Општина Лопаре • прва емисија • друга емисија	422.500 277.500	6,75% 6,75%	Јул 2010. Децембар 2010.	10 година (грејс период 1 година) 10 година (грејс период 1 година)
11.	Општина Осмаци	350.000	6,75%	Јули 2011.	7 година (грејс период 1 година)
12.	Општина Петрово	400.000	6%	Новембар 2011.	10 година (грејс период 3 године)
13.	Општина Србац • прва емисија • друга емисија	1.500.000 1.000.000	5% 6%	Јул 2010. Новембар 2010.	20 година 15 година (грејс период 10 година)
14.	Општина Трново	850.000	6%	Јануар 2012.	15 година (грејс период 3 године)
15.	Општина Шипово	1.700.000	7%	Април 2012.	10 година
16.	Општина Шамац	4.580.000	5,9%	Јул 2009.	10 година
17.	Општина Зворник	3.000.000	6,75%	Јули 2011.	10 година

Као што се у Табели 1. види, укупна вредност емитованих обвезница износи 67.695.000 КМ. Највећи део, око половине емитованих обвезница купила је Инвестиционо-развојна банка Републике Српске.

Задуживање општина регулисано је Законом о задуживању, дугу и гаранцијама Републике Српске¹⁶. Према овом закону, општине се могу

дугорочно задужити само ако у периоду стварања дуга укупан износ који доспева за отплату, по предложеном дугу и целокупном доспелом неизмиренем постојећем дугу у било којој наредној години није већи од 18% износа њених редовних прихода остварених у претходној фискалној години. Краткорочни дуг ни у једном тренутку не може бити већи од 5% редовних прихода остварених у претходној фискалној години.

16) „Службени гласник Републике Српске“ број 71/12

Будући да се задужење општине рачуна у процентима од редовних прихода које општина оствари, потребно је утврдити шта се сматра редовним приходима. Редовни приходи представљају пореске и непореске приходе у буџету за које се претпоставља да ће се поновити током наредне године, укључујући средства која се директно са јединственог рачуна Управе за индиректно опорезивање алоцирају за отплату спољног дуга Републике Српске, а искључујући све приходе и примитке који су резултат једнократних трансакција¹⁷.

Најзначајнији део прихода општине чине порески приходи које општина остварује на директан и индиректан начин. Индиректно, општине остварује одређене приходе расподелом са Републиком. Односно, одређене врсте прихода као што су приходи од индиректних пореза, деле се прво између ентитета у БиХ, а затим се у деле између Републике и општине у одређеном омеру. Критеријуми који се узимају у обзир приликом одређивања на који начин расподелити приходе између Републике и општине пре свега зависе од врсте прихода, а затим од броја становника општине, њене површина и број ученика у средњим школама.

Директно, општина остварује приходе који се уплаћују на њен рачун и у целисти припадају општини као што су: порез на имовину, односно непокретности; новчане казне за прекршаје утврђене актима локалне јединице; општинске административне таксе; комуналне таксе; посебне водне накнаде; општинске накнаде за коришћење природних и других добара од општег интереса; порез на добитке од игара на срећу, боровишне таксе, те остали приходи као што су приходи од грантова и трансфера, и приходи који остваре буџетски корисници обављањем редовне делатности.

Према Закону о задуживању, дугу и гаранцијам, под појмом дуга сматра се обавеза настала по основу позајмљивања средстава, што значи да се остале обавезе као што су обавезе према добављачима и радницима не сматрају дугом у претходно наведеном смислу. Самим тиме при израчунавању лимита задужења од 18% обавезе које нису из кредита не узимају се у обрачун.

Што се тиче сигурности плаћања обавеза, у Закону се наводи да је отплата дуга приоритет у извршавању буџета.

Општина у Републици Српској се могу задужити за финансирање капиталних инвестиција

и рефинансирање неисплаћеног дела дугорочног дуга који је настао у складу са финансирањем капиталних инвестиција. Изузетно, општина се може дугорочно задужити за финансирање пренетих обавеза или реструктурирања правног лица чији је већински власник.

На основу проспекта, општине у Републици Српској су средства прикупљена емисијом обвезница планирале утрошити за следеће намене.

Табела 2 - Сврха емитовања муниципалних обвезница

Издавалац	Намена утрошка средстава прикупљених емисијом обвезница
Општина Бијељина	Изградња топловодне мреже и монтаже котла у износу од 1.500.000 КМ; Уређење локације Кнез Иво од Семберије у износу од 500.000 КМ; Уређење индустријске зоне 2 и 3, у износу од 4.000.000 КМ; Изградња Центра за културу у износу од 5.000.000 КМ
Општина Градишка • прва емисија • друга емисија	<ul style="list-style-type: none"> • Изградња спортске дворане • Конверзија краткорочних обавеза насталих у претходним периодима у дугорочне обавезе
Општина Источни Стари Град	Инвестирање у комунално предузеће и рефинансирање претходних дугова
Општина Костајница • прва емисија • друга емисија	<ul style="list-style-type: none"> • 970.000 КМ реструктурирање постојећих обавеза; 110.000 КМ инвестирање • инвестирање
Општина Лакташи • прва емисија • друга емисија	<ul style="list-style-type: none"> • Изградња спортске дворане • Додатно инвестирање
Општина Нови Град	1.100.000 КМ отплата постојећег дуга и 900.000 КМ инвестирање
Општина Брод	Инвестирање
Општина Кнежево	Репрограм краткорочних у дугорочне обавезе
Општина Котор Варош	1.500.000 КМ конверзија краткорочних у дугорочне обавезе; 3.000.000 КМ инвестирање
Општина Лопаре • прва емисија • друга емисија	<ul style="list-style-type: none"> • Капиталне инвестиције које се односе на асфалтирање постојећих путева • Изградња путне инфраструктуре

17) Ibid., члан 14.

Општина Осмаци	Санирање дефицита 300.000 КМ; 50.000 КМ инвестирање
Општина Петрово	Инвестирање у јавно комунално предузеће
Општина Србац • прва емисија • друга емисија	<ul style="list-style-type: none"> 600.000 КМ санација буџет; 900.000 КМ инвестирање 300.000 инвестирање; 700.000 КМ измирење обавеза према добављачима за реконструкцију путне мреже
Општина Трново	Инвестирање у куповину предузећа
Општина Шипово	Изградња спортске дворане и административног центра
Општина Шамац	Конверзија краткорочних обавеза у дугорочне
Општина Зворник	Капиталне инвестиције у реконструкцију пута, јавну расвету и спортски центар

Поред финансирања капиталних пројеката, општине у Републици Српској издавале су обвезнице и за рефинансирање постојећих дугова, односно покрића дефицита буџета у висини од око 23 милиона или 34% вредности емитованих об-

везница. На који начин утврдити да ли су општине презадужене, односно који ризици могу довести до неликвидности општина биће представљено у наставку текста.

4.2. Анализа финансијског стања града Бијељина и општине Шамац

Основни извор информација потребних за анализу финансија општине су финансијски извештаји опште намене прописани Међународним рачуноводственим стандардима за јавни сектор¹⁸. У проспекту који општине имају обавезу да предају берзи у периоду у којем желе да емитују обвезнице презентовани су финансијски извештаји за претходне три године. Међутим, након емитовања обвезница на Бањалучкој берзи, општине нису обавезне да берзи достављају своје финансијске извештаје тако да инвеститори не могу извршити анализу „пословања“ општина. На сајту општине се не могу наћи финансијски извештаји нити извештаји о извршењу буџета. Општине су своје годишње извештаје АПИФ¹⁹-у почеле предавати тек 2011. године.

Табела 3 - Индикатори финансијског стања општине Бијељина

Ред. бр.	Индикатор	Начин израчунавања	2012.	2011.	2010.	2009.	2008.
1.	Удео бруто буџетског суфицита (дефицита) у пословним приходима	Бруто буџетски суфицит / Пословни приходи	0,03	0,17	0,17	0,19	0,22
2.	Оптерећеност прихода расходима камата	Трошкови камата / Приходи	0,05	0,04	0,04	0,02	0,02
3.	Оптерећеност прихода расходима одржавања сталних средстава	Расходи одржавања / Пословни приходи	0,01	0,00	0,00	0,00	0,02
4.	Оптерећеност прихода годишњим ануитетима	Годишњи ануитети / Пословни приходи	0,12	0,10	0,07	0,03	0,00
5.	Покриће сервисирања дуга	Бруто буџетски суфицит / Годишњи ануитети	0,23	1,59	3,42	2,56	5,73
6.	Еластичност сервисирања дуга	Бруто буџетски суфицит-Годишњи ануитети) / Укупни приходи	-0,09	0,37	0,11	0,10	0,16
7.	Учешће сопствених прихода у укупном приходима	Сопствени приходи / Укупни приходи	0,22	0,23	0,28	0,24	0,25
8.	Покривеност пословних расхода сопственим приходима	Сопствени приходи / Пословни расходи	0,23	0,28	0,32	0,28	0,34
9.	Оптерећеност укупних прихода краткорочним обавезама	Текуће обавезе / Укупни приходи	0,40	0,12			0,06
10.	Рацио дугорочне задужености	Дугорочне обавезе / Укупна средства	0,17	0,15	0,09		

18) Сет финансијских извештаја опште намене је биланс стања, биланс успеха, извештај о токовима готовине, извештај о променама на нето капиталу (изворима) и извештај о извршењу буџета

19) Агенција за посредничке, информатичке и финансијске услуге

Због немогућности добијања података за све општине које су емитовале обвезнице предмет даље анализе ће бити две општине, општина Бијељина која је емитовала обвезницу у сврху капиталних улагања и општина Шамац која је емитовала обвезнице за репрограмирање дугова. На основу расположивих података извршена је анализа на бази одређених како би се оценило финансијско стање општине.

а) Анализа финансијског стања града Бијељина

Општина Бијељина је 2009. године емитовала обвезнице у вредности од 11.000.000 КМ са роком доспећа од 10 година за капитална улагања. На који начин је задужење утицало на поједине индикаторе у периоду од 2009. до 2012. године биће приказано у Табели бр. 3.

Анализу финансијског стања потребно је почети са анализом буџетских прихода и расхода. Покриће текућих расхода текућим приходима, опште је буџетско правило које је испоштовано у овој општини. Међутим, уколико се у посматраном временском периоду погледа удео бруто буџетског суфицита у приходима уочава се константан пад овог рачуна. Са 22% у 2008. години овај рачун је пао на 3% у 2012. години. Треба напоменути да се у буџетске расходе не убрајају расходи по основу амортизације, обезвређења, мањкова као ни други расходи који не изазивају одливе.

Повећањем задужености расте удео трошкова финансирања у укупним приходима. Потребно је скренути пажњу да се општина у посматраном периоду, поред емитовања обвезница, задуживала и код банака, те годишњи ануитети оптерећују приходе у висини од 3% у 2009. години до 12% у 2012. години. У 2008. години из бруто буџетског резултата (као разлике између буџетских прихода и расхода) општина је могла да сервисира петогодишњи ануитет по основу свих задужења, док у 2012. години бруто буџетски резултат може да покрије само 23% годишњег ануитета. Општина тренутно обезбеђује отплату додатним задуживањем. Еластичност сервисирања дуга у 2012. години је негативна јер приходи нису довољни да покрију расходе и ануитете, док је у 2011. години еластичност била 37%.

Учешће сопствених прихода у укупним приходима у посматраном периоду се креће од 25% до 22%, док се пословни расходи покривају сопственим приходима у проценту од 34% до 23%. У нашим условима ризик пореских прихода, који директно утиче на могућност отплате дуга, зависи од законски утврђених извора прихода и начина њихове расподеле с једне стране и нивоа

привредне активности на које се утврђени порези обрачунавају, с друге стране. Значајне промене у једном од ова два фактора уз претпоставку непромењених расхода доводе до дефицита буџета општине.

Оптерећеност укупних прихода текућим обавезама драматично се повећало са 6% у 2008. години на чак 40% у 2012. години. Финансирање укупних средстава дугорочним обавезама и у 2012. години износи 17%.

Табела 4 - Издвојене компоненте буџета

Р. Бр.	Компоненте буџета	2012.	2011.	2010.
1.	Бруто буџетски суфицит (дефицит) Приходи-расходи	1.116.290	6.938.126	6.365.957
2.	Приливи по основу продаје имовине	325.648	135.107	264.043
3.	Приливи од задуживања	4.900.000	4.000.000	5.000.000
4.	Улагања у капиталну имовину	13.485.935	11.921.688	11.184.763
5.	Издаци за отплату	2.951.049	2.716.733	2.468.109
6.	Недостајуће	(10.095.046)	(3.568.188)	(2.022.872)

И поред пада бруто буџетског суфицита, општина је у 2012. години наставила са значајним капиталним улагањима за која нема обезбеђена средства, те се са 2 милиона дефицит у 2010. години повећао на 10 милиона.

На основу ових показатеља може се закључити следеће:

- у посматраном периоду бруто буџетски суфицит је све мањи тако да се отплата постојећих дугова у наредним периодима може очекивати или из додатног задужења или продајом имовине, уколико се приходи не повећају значајно;
- значајно повећање текућих обавеза указује на то да општина плаћање обавеза из једне фискалне године пребацује на следећу, чиме се кумулира остварени дефицит;
- за додатну анализу и пројекцију будућег финансијског стања недостају информације о економској стратегији и политици првенствено Републике Српске, а затим и града Бијељине.

б) Анализа финансијског стања општине Шамац

За разлику од града Бијељина, општина Шамац емитовала је обвезнице са циљем измирења раније преузетих краткорочних обавеза према

добављачима и радницима. Будући да су обвезнице емитоване средином 2009. за анализу ће послужити само извештаји из 2011. и 2012. године будући да општина није јавно објавила своје финансијске извештаје, док је АПИФ-у предала само извештај за 2012. годину.

Р. бр.	Индикатор	Начин израчунавања	2012.	2011.
1.	Оптерећеност прихода расходима камата	Трошкови камата / Приходи	0,06	0,05
2.	Удео бруто буџетски суфицита (дефицита) у пословним приходима	Бруто буџетски суфицит / Пословни приходи	-0,10	-0,05
3.	Оптерећеност прихода годишњим ануитетима	Годишњи ануитети / Пословни приходи	0,06	0,04
4.	Оптерећеност прихода расходима одржавања сталних средстава	Расходи одржавања / Пословни приходи	0,06	0,07
5.	Покриће сервисирања дуга	Бруто буџетски дефицит / Годишњи ануитети	-1,57	-1,33
6.	Покривеност пословних расхода сопственим приходима	Сопствени приходи / Пословни расходи	0,13	0,15
7.	Учешће сопствених прихода у укупним приходима	Сопствени приходи / Укупни приходи	0,15	0,16
8.	Оптерећеност укупних прихода краткорочним обавезама	Текуће обавезе / Укупни приходи	0,80	0,86

У обе посматране године општина Шамац остварила је бруто буџетски дефицит (270.000 КМ у 2011. години и 570.000 КМ у 2012. години), што значи да буџетски приходи нису били довољни за покриће буџетских расхода. Бруто буџетски дефицит у 2011. години износи 5% пословних прихода, док у 2012. години износи 10% пословних прихода.

Учешће годишњих ануитета у пословним расходима износи само 5% односно 6% и ниже је од овог показатеља у Бијелини, али је ситуација алармантнија због негативног бруто буџетског резултата. Покриће пословних расхода сопственим приходима је 15, односно 12%, док је учешће сопствених прихода у укупним приходима само 16, односно 15%.

Иако дугорочне обавезе не представљају значајан део прихода, текуће обавезе чине чак

86% укупних прихода 2011, односно 80% у 2012. години.

На основу ове кратке анализе може се закључити да, иако дугорочне обавезе не прелазе границе задужења прописане законом, измирење ових обавеза је веома ризично јер општина не успева да покрије ни текуће расходе текућим приходима.

Закључак

Последњих година, општине и градови у Републици Српској недостајућа средства за капитална улагања али и за измирење нагомиланих краткорочних обавеза прикупили су емитовањем дугорочних обвезница. Да би тржиште муниципалних обвезница функционисало, неопходно је да инвеститори располажу информацијама како би проценили финансијско стање општина као емитената ових хартија од вредности. Међутим, будући да у Републици Српској највећи део ових обвезница купује Инвестиционо-развојна банка и фондови којима ова банка управља, не изненађује што информације о стању општина нису јавно доступне. На нашим просторима Инвестиционо-развојна банка располаже средствима обезбеђеним приватизацијом државних предузећа, те куповином муниципалних обвезница средства се са државног нивоа тј. из привреде преливају на локални ниво.

Излазећи на Бањалучку берзу емисијом обвезница, општине треба да свој рад учине транспарентним, као што то чине и други учесници на тржишту. Транспарентност подразумева првенствено јавно објављивања финансијских извештаја, на начин на који су ови извештаји дефинисани Међународним рачуноводственим стандардима за јавни сектор, и ревизорских извештаја. Будући да општине као ентитете јавног сектора карактеришу бројне специфичности, поред ових извештаја за свеобухватну оцену финансијског стања потребно је, у време емитовања обвезница, презентовати и пројектоване буџете за период отплате обвезница. Да би презентовање овог извештаја било могуће, држава треба да усвоји дугорочну стратегију и економску политику, на основу које општине могу да врше пројекцију својих буџета. Поред економских показатеља, демографски и социјални показатељи су такође од изузетне важности.

Поред захтева за презентовањем како садашњих тако и проспективних финансијских и нефинансијских информација, инвеститори треба да примене одређену технику оцене финансијских извештаја како би проценили здравље општине. Бројни индикатори који узимају у обзир позиције биланса стања, биланса успеха и буџета могу се употребити за анализу, иако су си-

гурно најважнији они који се заснивају на процени могућности генерисања пореских и непореских прихода, висина фиксних расхода, те висина обавеза. У том смислу, законски прописи у Републици Српској прописали су максималну висину дуга у односу на редовне приходе општине. Међутим, као што се види из примера општине Шамац, овако утврђена граница дуга није гарант да општина може да исплаћује обавезе у року доспећа. Један од разлога је висина расхода која може да превазилази редовне приходе општине, те и најмање задужење доводи до неликвидности. Други разлог је сама дефиниција дугова при чему се под дуговима не подразумевају краткорочне обавезе које су код јавних ентитета веома високе. Тражећи начин да се не достигне прописана граница дуга, општине често набављају дугорочну имовину од добављача са роком плаћања и до неколико година, и на тај начин показатеље задужење држе у прописаним границама. Иако је држава прописала границу задужење, те оптерећење редовних прихода отплатом главница, не постоји механизам праћење поштовања ових захтева након емитовања обвезница.

Све претходно указује на потребу пружања целовитих информација о садашњем, као и пројектованом будућем финансијском стању општина како би се оценио утицај задужености на стање и перформансе општине, те утврдило ко ужива у користима а ко сноси терет дугова; садашње или будуће генерације. На основу тога могуће је проценити и какав ниво услуга које пружа општина могу очекивати будуће генерације, односно утврдити висину међугенерациског капитала.

Литература

1. Ang A.; Green R.: "Lowering borrowing costs for states and municipalities through commomuni", The Hamilton project; discussion paper 2011-01, Washington, February 2011.
2. Barbara A. Chaney, Dean M. Mead, and Kenneth R. Sherman, "The New Governmental Financial Reporting Model: What It Means for Analyzing Governmental Financial Condition", *Journal of Governmental Financial Management* 51, no.1 (Spring 2002): 26-31.
3. Brown Ken W.: "The 10-point test of financial condition: Toward an easy-to-use assesment tool for small cities", <http://gfoa.org/services/df/bulletin/BUDGET-Ten-point-test.pdf>
4. Dean M. Mead: "Concepts Statement No.1 of the Governmental Accounting Standards Board: Objectives of Financial Reporting", GASB, 2001.
5. Devjak S., Alves J., Ribeiro N., Monte A., Fernandes P.: "Quantitative analysis of financial indicators for municipalities: coparation between portugal and slovenia", Instituto Politecnico de Braganca, Portugal 2007.
6. Kablana A.: "Financial Statement Analysis in Municipalities and an Application", *International Journal of Research in Business and Social Science IJRBS* Vol.2 No.3, 2013 available online at www.ssbfn.net
7. Hird L., Lipnick, Y. Rattner, L. Ebrahim: "The Determinants of Municipal Credit Quality", *Government finance review* US, December 1999.
8. Малинић, Милићевић, Стевановић: *Управљачко рачуноводство*, Центар за издавачку дјелатност економског факултета у Београду 2013. година
9. Микеревић Д.: "Финансијски менаџмент", ФИНРАР и Економски факултет, Бања Лука 2012. године
10. North J., Humphrey J., Jeamgocian A.: "Moody's Approach To Analyzing Municipal Long-Term Debt" Report Number: 81248 Government Analysis, ferbruary 2004.
11. Orsag, S.: "Financiranje emisijom vrijednosnih papira", RIFIN, Загреб, 1997. година
12. Peteghem and Christiaens: *Government reforms: consequence for determing the "financial equilibrium"*; Ghent University, Belgium 2005.
13. Пољашевић Ј.: "Извјештавање о дугорочној фискалној одрживости и финансијској стабилности ентитета јавног сектора"; Ацта економика; Економски Факултет Бања Лука, Бања Лука 2012.
14. Пољашевић Ј.: "Реформа државног рачуноводственог система у циљу повећања ефикасности пружања јавних услуга"; "Утицај глобалне финансијске кризе на приближавање Босне и Херцеговине Европској Унији"; зборник радова, Економски факултет Бања Лука, Бања Лука 2009. стр. 313-337.
15. Robinson, M.: "Measuring compliance with the golden rule"; *Fiscal Studies* 19, no 4; 1998.
16. Yilin Hou, "What Stabilizes State General Fund Expenditures in Downturn Years? Budget Stabilization Fund or General Fund Unreserved Undesignated Balance", *Public Budgeting and Finance* 23, no. 3 (Fall 2003)
17. Wang, Dennis, Sen: "Measuring Financial Condition: A Study of U.S. States", *Public Budgeting & Finance*, Vol. 27, No. 2, pp. 1-21, Summer 2007.

мр Владан
МАРТИЋ*

XBRL као претпоставка унапређења квалитета финансијског извештавања**

Резиме

Овај рад представља скромни допринос разумевању XBRL стандарда (*eXtensible Business Reporting Language*) за размену структурираних пословних информација путем Web-a, који обећава револуцију у финансијском извештавању и размени пословних информација.

Уколико пословне активности предузећа сликовито посматрамо као тржишну утакмицу чији се резултат - исказан у финансијским извештајима - базира на мерењу одговарајућих параметара (оствареног профита, солвентности, готовинског тока) - онда имамо велики број стејхолдера који су директно или индиректно заинтересовани за пословање предузећа, и који очекују да обелодањени резултати у форми финансијских извештаја представљају реалну слику успешности пословања и перспективе предузећа. Са друге стране, способност менаџмента да одговори на очекивања, тј. да креира извештаје који одражавају реалност предузећа у великој мери зависи од расположивости релевантних, тачних, правовремених података који резултирају обрадом пословних трансакција унутар предузећа. Свакако, не смемо заборавити улогу ревизије која треба да обезбеди „фер плеј“ у таквом извештавању. Међутим, постојеће финансијско извештавање, засновано на закаснелим историјским подацима, није у могућности да одговори на нове захтеве и очекивања.

Са XBRL стандардом базираним на XML-у¹ (*eXtensible Markup Language*) остварује се online размена информација у приближно реалном времену. Овај стандард нуди читав низ предности у прикупљању, складиштењу и обради пословних информација, те састављању и обелодањивању финансијских извештаја.

Најзад, циљ овога рада јесте да изврши процену XBRL-а у функцији унапређења квалитета финансијског извештавања, истичући како позитивне, тако и негативне аспекте овог стандарда за размену пословних информација.

Кључне речи: XBRL, финансијско извештавање, рачуноводствени стандарди, менаџмент, предузеће, стејхолдери, регулатори.

Увод

Рачуноводствена професија, након више од века дуге и успешне историје пружања рачуно-

водствених и ревизорских услуга, суочава се са многобројним изазовима и могућностима, у XXI веку. Динамичне промене оличене у општој глобализацији и развоју информационих техноло-

*1) Универзитет Медитеран, асистент у настави

**1) Овај напис је објављен у Зборнику 44. симпозијума "Рачуноводствено регулаторно окружење: подстицаји или ограничење привредног раста"

1) Стандардизовани пословни језик за преношење података путем интернета. Стандардизован је 1998. године, под покровитељством W3C. Дизајниран је првенствено како би омогућио различитим програмским апликацијама размену фајлова, текста и графике – под различитим оперативним системима. Примењив је скоро у свим сегментима интернета, укључујући електронску трговину, управљање садржајем и др. (извор: *BusinessDictionary.com*).

гија, као и губитку поверења - узрокованом глобалном финансијском кризом - значајно се одражавају на улогу и обележја рачуноводствене професије, те рачуноводственог информационог система уопште. Са једне стране, појава *Web*-а као једне од најзначајних дисруптивних технологија, резултирала је значајним увећањем брзине обављања трансакција, увећањем обима информација², променама у домену књиговодствене документације, процедура и извештавања; са друге стране, расту очекивања тржишта тј. стејхолдера у вези са правовременим, чешћим, адекватним финансијским извештавањем примереним захтевима времена. *Online* информације у реалном времену ускоро ће у потпуности заменити закаснеле информације засноване на историјским подацима, које као такве стејхолдери тренутно добијају од компанија.

Упоредо са развојем нових технологија, организационих решења и успостављањем стандарда финансијског извештавања, у последњој деценији очигледна је снажна експанзија софтверских алата за размену пословних информација. Без стандарда за размену информација путем *Web*-а, рачуноводствена професија дуго је била оптерећена неефикасним извештајним процесима – базираним на великом броју различитих софтверских апликација које репродукују финансијске извештаје у различитим форматима (*pdf, xls, html, doc*), који најчешће нису међусобно компатибилни. Као и у случају усвајања и имплементације међународних рачуноводствених стандарда, где је рачуноводствена заједница препознала потребу за усаглашавањем око осамдесет различитих пакета рачуноводствених стандарда, било је само питање времена када ће доћи до сличне стандардизације и у размени пословних информација, тј. постизања сагласности у вези с тим како ће се информације размењивати. Крајем деведесетих година прошлог века, појавио се Прошириви пословни извештајни језик (*Extensible Business Reporting Language - XBRL*) за размену структурираних пословних информација путем *Web*-а, који је широко прихваћен у међународној рачуноводственој заједници.

Напори ка успостављању стандарда за припрему и размену пословних информација, спонзорисани од стране Америчког института овлашћених јавних рачуновођа (*American Institute of Certified Public Accountants - AICPA*), датирају од 1999. године када је и одржан први састанак

управљачког одбора XBRL организације. Међу првим компанијама које су имплементирале стандард истичу се Новинска агенција „Ројтерс“ и Мајкрософт, које су 2001. године објавиле извештаје на интернету у XBRL формату. Када је реч о регулаторним агенцијама Аустралијска управа за бонитетне прописе (*Australian Prudential Regulatory Agency - APRA*) први је регулатор који је усвојио и имплементирао XBRL. Мада не прва, али свакако једна од кључних имплементација XBRL-а као глобалног стандарда, представља усвајање стандарда од стране Комисије за хартије од вредности (*Security Exchange Commission - SEC*). Мандат се односи на компаније регулисане од стране SEC-а, које морају подносити финансијске извештаје у XBRL формату. Такође, XBRL стандард је промовисала и Европска комисија и Комитет за економију и монетарну политику Европског парламента. Несумњиво је да ово представља значајан импулс и увелико мења свет финансијског извештавања³.

1. XBRL као будући стандард размене пословних информација

Мада и у самом називу XBRL-а срећемо појам пословног извештавања, које је несумњиво један од основних аспеката његовог деловања, јасно је да има знатно ширу примену. Уколико извештавање посматрамо као подскуп размене пословних информација, XBRL можемо дефинисати као:

- екстензију XML-а намењену за електронску размену пословних информација;
- стандард базиран на отвореном коду, који нуди читав низ предности у складиштењу, манипулацији и анализи података;
- међународни непрофитни конзорцијум са више од 600 чланова - професионалних федерација, компанија, регулаторних агенција окупљених на пословима креирања, одржавања и промовисања јединственог стандарда за размену информација;
- мандат од стране регулаторних агенција широм света;
- нови начин дистрибуирања и моделирања пословних информација у форми разумљивој за компјутерске апликације, који у потпуности измешта пословно извештавање на интернет.

Очигледно је да наведене дефиниције представљају XBRL са различитих аспеката, укључу-

2) Релевантна истраживања указују на повећање по стопи од 30% годишње.

3) До краја 2012. свака котирана компанија у Кини, Јапану, Аустралији и САД, као и велики број компанија и финансијских институција у ЕУ требало је да поднесе регулаторима извештаје у XBRL формату.

јући неминовно и његову техничку страну. Међутим, за потребе овог рада бавићемо се искључиво пословним аспектом овог стандарда, не занемарујући чињеницу да је реч о једној од најзначајнијих технолошких иновација у финансијском извештавању, прикупљању и обради података још од појаве електронских табеларних приказа.

1.1 Карактеристике и бенефити

У основи, идеја на којој се базира XBRL веома је једноставна. Уместо третирања података као блокова текста, свака појединачна позиција у извештају добија одговарајућу ознаку (tag) која подацима додаје смисао и контекст, што омогућава компјутерским апликацијама њихову ефектнију манипулацију, складиштење и размену путем Web-а. Тагови се често пореде и поистовећују са бар кодовима на производима који су својевремено у потпуности редефинисали процес трговине. Наиме, XBRL се базира на мапирању сваке позиције у финансијском документу који се назива XBRL Instance и који представља својеврстан образац за различите облике дигиталних рачуноводствених извештаја. Овако означене позиције, прецизно су дефинисане у оквиру речника који се називају таксономије (Taxonomy).

Уколико посматрамо са техничке стране, дигитални финансијски извештај састоји се из две примарне компоненте: XBRL Instance и XBRL Taxonomy. Како би што боље представили ове компоненте послужимо се једноставним примером (Хофман, XBRL for dummies, 2010, 18) који приказује извод из XBRL синтаксе, тј. начин на који XBRL означава позиције у извештају, у нашем примеру то су нето приход (net income) и продаја (sales).

XBRL instance представља финансијски документ у форми електронског фајла који садржи идентичне информације као еквивалентан документ у PDF форми, Excel-у или Word-у, са тим да се формат (XBRL) у којем су информације пре-

зентоване разликује. XBRL instance састоји се од следећих сегмената:

- **Вредност** може бити дата у форми текста или бројчано, као у нашем примеру. Најчешће је генерисана од стране одговарајућег пословног система за управљање ресурсима предузећа, као што је Enterprise Resource Planning - ERP или табеларног приказа.
- **Контекст** објашњава најзначајније информације у вези са вредношћу. Приликом примене XBRL стандарда нумерација 5.347 не означава само бројку, већ нето приход, који се односи на одговарајући ентитет, у одговарајућем периоду. Другим речима, као и у случају бар-кодова, одговарајућом ознаком (tag) описани су елементи као што су валутне јединице, извештајни ентитет, временски период, итд.
- **Концепт**: Под концептом се подразумева техничка презентација пословних података. Наиме, свака позиција у XBRL извештају изражава се јединственим називом разумљивим за софтверске апликације, као што је рецимо „NetIncomeOrLoss“. У нашем примеру концепт „gaap: NetIncomeOrLoss“ представља позицију из финансијског извештаја, која је изражена нумерацијом 5.347.
- **Речник**: Јединствени називи коришћени у оквиру XBRL instance, прецизирани су у оквиру речника, које називамо taxonomy. XBRL таксономије представљају базе података које садрже дефиниције сваке позиције (слично попису бар кодова), релације између различитих позиција, референце и слично. Такође, укључују и уграђене валидаторе, који омогућавају детектовање грешака пре него што оду у систем, чиме се значајно повећава квалитет података. У следећем примеру дат је извод синтаксе XBRL извештаја, који приказује начин на који се остварује веза између извештаја и таксономија.

```
<xs:element
<gaap:NetIncomeOrLoss
type="xbrl:monetaryItemType"
substitutionGroup=xbrl:item"
xbrl:periodType="duration"
xbrl:balance="credit">
```

Example Company			
Decembar 31,			
FINANCIAL HIGHLIGHTS	(000)	2009	2010
Net income (Loss)		5.347	1.147
Sales, Net		244.508	366.375

```
<gaap:NetIncomeOrLoss
contextRef="Period-2009-2010"
unitRef="US-Dollars"
decimals="3">534700</gaap:NetIncomeOrLoss>
```

Дакле, позиција *Net Income (Loss)*, која се користи унутар XBRL извештаја да изрази вредност, прецизирана је у оквиру таксономије под називом *<gaap:“NetIncomeOrLoss“*- при чему је *<gaap:* ознака за коришћену таксономију (*U.S. GAAP*). Дефиниције прецизираних појмова проистичу из рачуноводствених правила, регулација, међународних стандарда, закона или могу бити одређене од стране било ког корисника (регулатори, владе, компаније) који жели да размењује пословне информације на овај начин. Важно је нагласити да таксономије не чине интегрални део дигиталног финансијског извештаја (*XBRL instance*), већ представљају базе података на основу којих се сачињавају вишеструки извештаји. Могу бити лоциране на *Web*-у или у оквиру интранета компаније. Дакле, XBRL сам по себи не дефинише таксономије, већ различити пословни домени (*domains*) у складу са сопственим потребама и циљевима. Приликом конципирања извештаја могу се користити различите таксономије, можемо креирати сопствену или модификовати постојећу таксономију. Потребно је нагласити да могућност модификовања и прилагођавања таксономија представља једну од јединствених карактеристика XBRL-а коју називамо проширивост (*extension*).

Овакав начин стандардизације и размене података значајно увећава флексибилност и брзину манипулације подацима, те смањује потребу за поновним уношењем података (*rekeying*) приликом израде извештаја за сваког корисника у ланцу извештавања. Довољно је једном креирати извештај у XBRL-у, који је затим могуће дистрибуирати путем *Web*-а за вишеструко коришћење (штампа извештај, интернет сајт, доношење регулаторним телима и пореским органима). Најпосле, XBRL има потенцијал да над-

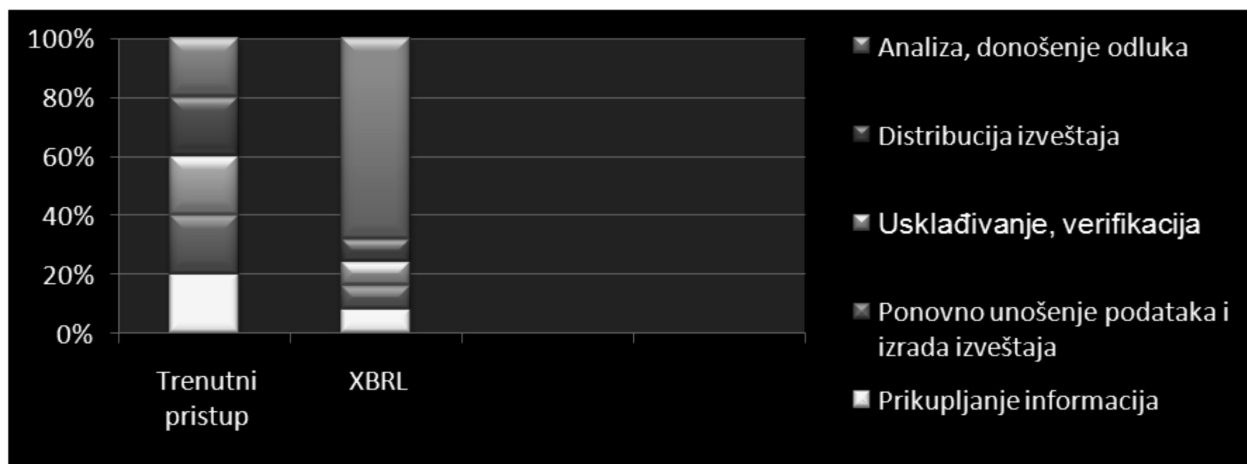
огради *one-size-fits-all* приступ финансијском извештавању са *a la carte* избором финансијских информација. Уколико бисмо желели да само једним графиконом прикажемо кључне предности XBRL-а које га препоручују за имплементирање у конкретној организацији, при том не истичући појединачне користи, које се одражавају на све чиниоце у ланцу размене пословних информација, он би изгледао као што је приказано на Слици бр. 2.

Јасно је да упоредни преглед указује на значајне предности XBRL-а, који се рефлектују кроз уштеде у трошковима и времену кроз аутоматизацију процеса који генеришу мању додатну вредност и који су подложнији грешкама људске интервенције (прикупљање и поновно уношење података, израда извештаја), у односу на процесе високе додатне вредности. Применом XBRL-а у потпуности се редефинише рачуноводствена пракса, где се све више захтева висок ниво анализа и консултантских услуга са циљем обезбеђења одговарајуће информационе подршке при доношењу одлука, уместо досадашњег приступа накнада-за-услугу.

Међутим, поред многобројних предности морамо бити свесни и извесних изазова, са којима се суочавамо приликом усвајања и имплементације XBRL-а:

- Чињеница да је стандард релативно нов, као и софтверска подршка на коју се ослања, може изазвати одређене проблеме у вези са компатибилношћу софтверских апликација; на пример, уколико два различита произвођача софтвера подржавају XBRL са њиховим апликацијама, те апликације можда неће бити 100% компатибилне. Могућност модификације таксономија (проширивост), чини проблем компатибилности још већим.

Слика бр.1 - Тренутни versus модел размене информација на бази XBRL-а



- Постојање одређеног броја „конкурентских“ стандарда, и чињеница да XBRL, као и сваки стандард, има ограничени животни циклус и вероватно ће претрпети многобројне измене у наредном периоду. Искуство нам говори да већина нових софтверских алата, метода и техника представља тек „помодне теме“, које добијају али исто тако потом губе актуелност. На њихову актуелност утиче читав низ фактора.
- Имајући у виду да XBRL у потпуности измешта финансијско извештавање на интернет, намећу се питања безбедности и заштите информација; мада ова питања нису у домену деловања самог стандарда. Подаци у XBRL-у дизајнирани су као скуп корисничких информација које се преносе преко других протокола, који пружају сигурност и проверу аутентичности.
- Капитални захтеви могу бити веома значајни. Поред тога што се имплементација XBRL-а може извршити у релативно кратком временском периоду, вероватно ће извесно време постојати потреба за одржавањем дотадашњег рачуноводственог информационог система, што ће несумњиво изискивати додатне трошкове.

1.2 Искуства у примени XBRL-а

Тренутно постоји велики број формата за размену пословних информација, што је заправо суштина проблема; тј. идентични подаци постоје у различитим форматима, повећавајући вероватноћу настајања неконзистентних података. Потреба за имплементацијом и усвајањем јединственог стандарда за размену пословних информација није нова. Иако се неопходност постизања сагласности о начину размене пословних информација не доводи у питање, основни изазов представља дефинисање критеријума за евалуацију различитих стандарда за пословно извештавање. Свака од опција носи одговарајуће предности и уштеде, али и недостатке.

У складу са тим, постоји више питања и критеријума које морамо размотрити приликом разматрања различитих стандарда за пословно извештавање:

- **Трошкови прикупљања и обраде података.** Постоји читав низ трошкова који се морају размотрити, као што су трошкови набавке и одржавања различитих софтверских алата, трошкови обуке персонала итд. Много је ис-

плативије користити један формат за прикупљање, обраду и размену података, као што је XBRL, него различите формате који у бити обављају исти посао.

- **Благовременост и актуелност података.** Колико је важна благовременост података? Колико је вреднији податак примљен и обрађен за три, насупрот тридесет дана?
- **Флексибилност прикупљања података.** Колико је систем флексибилан за евентуалне додатне податке или елиминисање непотребних података?
- **Квалитет података.** Извесно је да постоје грешке у подацима, које не можемо потпуно елиминисати, већ само редуковати до извесног нивоа. Колика је додата вредност и квалитет података уколико смо рецимо редуковали грешке са 20% на 3%?
- **Поновна употреба података.** У којој мери и на који начин систем омогућава поновну употребу података? Процес поновног уноса података (*rekeying*) је дуготрајан, непродуктиван - радно интензиван задатак, који захтева додатно ангажовање персонала и повећава вероватноћу настајања грешака.

Неке од наведених критеријума лакше је квантификовати, а друге много теже. Поред тога, један од видова евалуације било ког пословног пројекта јесте посматрати постигнуте резултате других, те испитати каква искуства су стекли. Како би указали на улогу XBRL стандарда у функцији унапређења квалитета финансијског извештавања, представимо истраживање⁴ Федералног већа за контролу финансијских институција (*Federal Financial Institutions Examination Council-FFIEC*), једног од првих корисника овог стандарда. Резултати истраживања требало је да пруже одговоре на питања будуће улоге XBRL-а у контексту промена у финансијском извештавању, са посебним освртом на квантификовање потенцијалних бенефита и уштеда. Овако оријентисани ток истраживања захтевао је темељнију анализу основних карактеристика постојећег система за извештавање и прикупљање података унутар *FFIECA*-а:

- Исти подаци постоје унутар различитих агенција у различитим форматима, повећавајући вероватноћу настајања грешака (*квалитет података*). Намера је била да се подаци ускла-

4) Шире видети: <http://www.fdic.gov/news/news/pres/2003/pr6503.html>. FFIEC је међуресорна агенција овлашћена да прописује јединствене принципе, стандарде и извештајне форме за потребе испитивања финансијских институција (Одбор гувернера федералних резерви - *FRB*, Федералне корпорација за осигурање депозита-*FDIC*, Национална кредитна унија - *NCUA*, Канцеларија контролора валуте - *OCC* и Биро за заштиту потрошача - *CFPB*) и да даје препоруке за промовисање униформности надзора финансијских институција.

диште у једној централној бази, коју би након тога користиле различите агенције.

- Требало је просечно од 60 до 75 дана како би се подаци учинили доступним. Процес је укључивао прикупљање, вредновање и објављивање података на сајту. Циљ је био да се тај временски период скрати у што већој мери (*благовременост података*).
- Процењено је да ће трошкови обраде података у десетогодишњем периоду износити \$65 милиона. Намера је била да се трошкови одрже на минимуму (*трошкови прикупљања и обраде података*).
- Као основа за поређење, коришћени су подаци из 2003. године, који су укључивали готово 18.000 грешака, од којих су приближно 1.000 математичке природе, а 17.000 представљале су семантичке грешке (пословна правила) - као такве да не постоји једнакост активне и пасивне стране биланса. Захтев је био да се изврши редуковање грешака (*квалитет података*).
- Постојећи формат за извештавање није био усаглашен, односно извештаји су подношени у различитим форматима, укључујући *Word*, *Excel* или *PDF*. Требало је неколико месеци за прилагођавање различитих формата, тј. увођење нових и елиминисање непотребних података. Подаци су били неподесни за поновно коришћење и форматирање (*флексибилност прикупљања и поновног уноса података*). Намера ја била да се подаци учине флексибилнијим и доступнијим за поновну употребу.

У том смислу, резултати истраживања, са становништа уштеда које примена XBRL стандарда доноси, могу бити на синтетизован начин приказани следећим упоредним прегледом:

КАРАКТЕРИСТИКЕ	ПОСТОЈЕЋИ СИСТЕМ	НОВИ СИСТЕМ	КОРИСТИ
ПРОЈЕКТОВАНИ ТРОШКОВИ ПРИКУПЉАЊА И ОБРАДЕ ПОДАТАКА (ДЕСЕТОГОДИШЊИ ПЕРИОД)	\$ 65 МИЛИОНА	\$ 39 МИЛИОНА	УШТЕДА ОД \$26 МИЛИОНА
ВРЕМЕ ОБРАДЕ	60 ДО 75 ДАНА	2 ДАНА	СКРАЋЕЊЕ ВРЕМЕНСКОГ ПЕРИОДА ОД 58 ДО 73 ДАНА
ИЗВОР ПОДАТАКА	ВИШЕСТРУКИ	ПОЈЕДИНАЧНИ	РЕДУКЦИЈА ГРЕШАКА

ГРЕШКЕ У ПОДАЦИМА	18.000	0	СИСТЕМ ОМОГУЋАВА ПРОВЕРУ ПОДАТАКА ПРЕ ЊИХОВОГ УКЉУЧИВАЊА, ТЈ. КОМУНИКАЦИЈУ СА ПОДНОСИОЦИМА У ЦИЉУ ИСПРАВЉАЊА ГРЕШАКА ПРЕ ПОДНОШЕЊА ИЗВЕШТАЈА
МОДЕЛ ПОДНОШЕЊА	ВЛАСНИЧКИ	СТАНДАРДИЗОВАНИ (XBRL)	СМАЊЕЊЕ ТРОШКОВА
АЖУРИРАЊЕ СОФТВЕРА	РУЧНО (EXCEL, WORD, PDF)	АУТОМАТИЗОВАНО КОРИШЋЕЊЕМ XBRL СТАНДАРДА	ПОВЕЋАНА ФЛЕКСИБИЛНОСТ

Табела 1 - Разлике између система за извештавање FFIECA-а, пре и након увођења XBRL стандарда.

Може се уочити да су резултати примене XBRL стандарда били импресивни, што ће несумњиво подстаћи и друге регулаторне агенције на примену овог стандарда. Тренутно, банке у САД-у могу да креирају финансијске извештају у XBRL формату и доставе једном регулатору - FFIEC, који их након тога, у неизмењеном формату, може дистрибуирати осталим агенцијама (FDIC, FRS, OCC, NCUA, CFPB) на вишеструко коришћење⁵.

1.3. Стање и перспективе у вези са усвајањем XBRL-а на глобалном нивоу

XBRL стандард је глобално прихваћен у импресивној мери - у поређењу са динамиком којом је рачуноводствена заједница у прошлости усвајала рачуноводствене стандарде. Имплементација XBRL-а ће вероватно следити правац као у случају XML-а и XHTML-а – дакле стандарде прво усвајају надзорна и регулаторна тела, а затим их убрзано прихвата све већи број пословних субјеката. Очекује се да ће у наредном периоду усвајање овог стандарда ширити и као последица брзог развоја интернет технологије и софтверских алата који омогућавају рад у XBRL-у. Треба напоменути да се XBRL Конзорцијум убрзано

5) Тренутно око 9.000 банака подноси извештаје у XBRL формату. Овај број ће се у наредном периоду вишеструко увећати, када FDIC покрене следећу фазу имплементације XBRL-а, која ће укључивати 65.000 финансијских институција (штедионице, кредитне уније и остале финансијске институције). *Извор* www.fdic.gov.

увећава (од 13 оснивача 1999. године до више од 650 у 2012. години (извор: <http://XBRL.org/XBRL-international-1; 09.03.2013>) и прилагођава карактеристике стандарда све ширем кругу пословних субјеката.

До сада смо јасно указали на значајне предности које примена XBRL стандарда доноси како за кориснике, тако и за креаторе финансијских информација на свим нивоима. У наставку текста биће приказане неке од најзначајнијих имплементација овог стандарда, на глобалном нивоу.

U.S. Security Exchange Commission. Не прва, али свакако једна од кључних имплементација на глобалном нивоу, представља усвајање XBRL-а стандарда од стране SEC-а, који је пажљиво посматрао дотадашње пројекте имплементације овог стандарда (*погледати у претходној секцији*) и започео са увођењем 2005. године, када је покренут експериментални програм у коме је свака компанија могла да тестира наведени стандард. Након успешне имплементације и пробног тестирања SEC је обавезао све јавне компаније да морају подносити финансијске извештаје у XBRL формату. У јуну 2009. године, више од 500 највећих компанија започело је подношење извештаја у овом формату, следеће године око 1.800, а у трећој години око 12.000 компанија.

American Institute of Certified public accountants. У априлу 2009, AICPA је објавила објашњење о начину ревизије XBRL тагованих података⁶. Овај приручник разматра стандардне оперативне процедуре осигурања везане за XBRL као и смернице за овлашћене јавне рачуновође које ће користити приликом обављања таквих процедура. Ово укључује прилоге који приказују илустративне тврдње, процедуре и резултате који су посебно корисни.

Аустралија и Нови Зеланд. Аустралијска управа за бонитетне прописе (APRA) сматра се првим регулатором који је израдио програм за прикупљање регулаторних података у XBRL стандарду (апликација *D2A-Direct to APRA*). Такође, APRA планира да омогући својим клијентима податке за системско вредновање компатибилно са XBRL-ом при архивирању, што ће омогућити компарацију предузећа унутар групе сличних предузећа.

У току 2007 године у свом пројекту Стандарног пословног извештавања (*Standard Business Reporting - SBR*), аустралијска влада финансира је прву фазу имплементације XBRL-а као стандардног начина комуникације између владе и компанија, као и између владиних агенција. Овај пројекат има за циљ да поједностави и аутоматизује процесе размене информација, тј. делујући тако да компаније не морају достављати исте информације више пута различитим агенцијама. Очекује се да ће овај пројекат смањити трошкове компанија до 25%, или више од једне милијарде долара на годишњем нивоу.

У Азији, Јапан предњачи у примени извештавања по XBRL стандарду. Средином 2004. године Национална пореска управа Јапана почела је прихватати електронске пореске пријаве форматирани у XBRL-у. Такође, почетком 2003. године Берза у Токију (*Tokio stock exchange - TSE*) почела је користити апликације за подношење нумеричких података који се складиште у базу података у XBRL формату.

Европа. Данас у Европи постоји више од 55 XBRL пројеката у форми обавезног или добровољног подношења. Тренутно стање у вези са имплементацијом XBRL-а у Европи можемо приказати Табелом 2. (*10th XBRL Europe day – Deutsche Bundesbank, Frankfurt – 2012-12-13, “The*

Табела 2 - Прогрес у имплементацији XBRL стандарда у Европи.

ДРЖАВА/ СЕКТОР	БАНКАРСКИ СЕКТОР	ПОСЛОВНИ СЕКТОР	ПОРЕСКИ СЕКТОР	СЕКТОР СТАТИСТИКЕ	РЕГУЛАТОР И ТРЖИШТА ХОВ	СЕКТОР ОСИГУРАЊА	ОСТАЛИ (БЕРЗЕ, ПРИВАТНИ СЕКТОР)
БЕЛГИЈА	Обавезно подношење	Обавезно подношење	Обавезно подношење	Обавезно подношење	1 пројекат са обавезним подношењем у Шпанији, 2 пројекта су у току	2 Пројекта су у току (EIOPA XBRL SOLVENCY II). Многи пројекти у припреми	10 Пројеката у распону од извештавања на локалном нивоу у Шпанији до пројекта управљања водним ресурсима у Холандији.
КИПАР	Обавезно подношење	Добровољно подношење					
ДАНСКА		Обавезно подношење	Добровољно подношење	Добровољно подношење			

6) Statement of position 09-1 (SOP 09-1) „Performing Agreed – Upon Procedures Engagement That Address the Completeness, Accuracy or Consistency of XBRL-Tagged Data“ - <http://www.aicpa.org>

ФИНСКА	Добровољно подношење	Добровољно подношење					
ФРАНЦУСКА	Обавезно подношење						
НЕМАЧКА	Добровољно подношење	Обавезно подношење	Обавезно подношење	Обавезно подношење			
ГРЧКА							
ИРСКА	Добровољно подношење	Добровољно подношење	Добровољно подношење				
ИТАЛИЈА		Обавезно подношење		Обавезно подношење			
ЛИТВАНИЈА	Обавезно подношење						
ЛУКСЕМБУРГ	Обавезно подношење			Добровољно подношење			
ХОЛАНДИЈА	Добровољно подношење	Добровољно подношење	Обавезно подношење	Добровољно подношење			
НОРВЕШКА	Добровољно подношење						
ПОЉСКА	Обавезно подношење						
ШПАНИЈА	Обавезно подношење	Обавезно подношење					
ШВЕДСКА	Добровољно подношење	Добровољно подношење					
ШВАЈЦАРСКА		Добровољно подношење					
ВЕЛИКА БРИТАНИЈА		Обавезно подношење	Обавезно подношење				
ЕСТОНИЈА		Обавезно подношење					

progress of XBRL in Europe”, Gilles Maguet – Secretary General XBRL Europe).

Као што се може уочити, већина земаља Европске уније допушта или прописује примену XBRL-а. Данас је у Европи доступно између пет и седам милиона финансијских извештаја у овом формату. Остале европске државе ће највероватније пратити тренд, будући да тренутно не постоји алтернатива, осим да свака држава креира сопствени стандард за размену пословних информација.

Да резимирамо, прве имплементације XBRL стандарда остварене су на пољу финансијске арене, вођене од стране регулаторних агенција, као што су комисије за хартије од вредности, берзе, пореске и царинске управе, банкарски регулатори, тј. организације које обрађују велике количине финансијских извештаја и информација. Данас су стандард већ прихватиле различите пословне организације, ревизорске и рачуноводствене фирме, произвођачи софтвера за рачуноводствено и пословно извештавање, као и индивидуални инвеститори и аналитичари. Премда се ради о хетерогеним групама могуће је препознати неке основне трендове у развоју и имплементацији XBRL-а:

- у случају пројеката на државном нивоу, свака држава има одговарајуће функције - агенције које омогућавају и подстичу имплементацију XBRL-а унутар те државе, као што су регулатори берзи и хартија од вредности, банкарски регулатори, пословни регистри, пореске агенције и националне статистичке организације;
- надзорне и регулаторне агенције имају значајну улогу у увођењу и имплементацији XBRL-а, с обзиром на огроман број пословних субјеката које контролишу. Приликом усвајања од стране једног регулатора, експоненцијално се увећава број пословних субјеката који су имплементирали стандард;
- области у свету у којима се XBRL најбрже развија јесу САД, Јапан, Европа, Кина и Аустралија;
- најмање једна непрофитна организација (*Microfinance Information Exchange – MIX*) је имплементирала XBRL;⁷
- *SBR* пројекат, првобитно имплементиран у Аустралији а касније усвојен на Новом Зеланду, у Холандији и Сингапуру, постепено постаје глобалан приступ у примени XBRL-а на нивоу државне управе;

7) За више информација видети: <http://www.mixmarket.org/>;

- до сада нису уочени било какви значајнији недостаци у имплементацији XBRL-а;
- берзе и банкарски регулатори су две највеће групе које су имплементирале XBRL;
- Европски парламент је највиша инстанца међу институцијама тог типа, која је изразила интересовање за имплементацију XBRL-а. Наиме, крајем 2008. године Европски парламент је у сопственом иницијативном поступку (*INI/2008/2148*) усвојио резолуцију са препорукама за Комисију, у којој се у параграфу (в) између осталог дефинише дизајн заједничког стандарда извештавања, који би по могућности био вишенаменски - као што је стандард XBRL.

2. Квалитет финансијског извештавања у функцији доношења квалитетнијих пословних одлука

Као што смо већ истакли, основна улога рачуноводственог информационог система и његових *аутпута* састоји се у обезбеђивању адекватне информационе основе, као подршке доносиоцима одлука у пословно-финансијском одлучивању. Рачуноводствена функција предузећа има задатак да обезбеди финансијско извештавање за чији квалитет и релевантност је са менаџментом предузећа непосредно одговорна. Квалитетна информација јесте кључна претпоставка за доношење квалитетне одлуке. Потреба за унапређењем квалитета извештавања добија све више на значају. Повећава се број финансијских извештаја и информација, број корисника и институција за контролу квалитета финансијских извештаја.

Најзначајније димензије квалитета финансијског извештавања свакако проистичу из материјалности, као прага квалитета заснованог на неизоставности рачуноводствених извештаја са различитим информационим садржајима, за потребе различитих корисника (проф др Слободан Д. Малинић, *Управљачко рачуноводство, 2008, 26*). Поред тога, најважније квалитативне карактеристике рачуноводствених информација јесу:

Разумљивост подразумева пренос намеравањег значења. Она зависи и од рачуновође и од доносиоца одлуке. Рачуновођа саставља финансијске извештаје у складу са усвојеном праксом, генеришући важне информације, за које се верује да ће корисницима бити заиста разумљиве. Међутим, они који доносе одлуке морају да про-

тумаче те информације и да их употребе за доношење одлука. Доносилац одлуке мора да просуди који податак да употреби, како да га употреби и да при томе зна садржај и значење информације.

Релевантност. На релевантност информације утичу њена природа и важност. Термин "важност" односи се на релативни значај неког елемента извештаја или догађаја. Ако је неки податак или догађај битан, он је вероватно релевантан за корисника финансијских извештаја. Да би била релевантна, информација мора да садржи податак о прошлим трансакцијама и догађајима и мора бити од помоћи код предвиђања будућих услова. На пример, биланс успеха обезбеђује информацију о томе како је предузеће пословало током прошле године (односно "feedback"), а помаже и у планирању или предвиђању следеће године.

Поузданост. Поред тога што мора бити релевантна, рачуноводствена информација мора бити и поуздана. Другим речима, корисник мора бити сигуран да се може ослонити на ту информацију. Она мора да представља тачно оно што се подразумева да представља. Она мора бити веродостојна и проверљива од стране независних субјеката уз коришћење истих метода вредновања. Да би била поуздана, информација мора да обезбеди верно представљање трансакција и других догађаја. На пример, биланс стања треба да представи економске ресурсе, обавезе и сопствени капитал предузећа што је могуће верније, а у складу са рачуноводственим стандардима. Исто тако, биланс стања мора да буде проверљив од стране ревизора.

Упоредивост. Следећа важна карактеристика рачуноводствених информација је упоредивост, пошто се корисницима извештаја мора обезбедити могућност поређења финансијских извештаја у различитим периодима, како би могли проценити трендове кретања везаних за успешност пословања и финансијски положај. Корисницима, исто тако, мора бити дата могућност поређења финансијских извештаја различитих предузећа, како у земљи, тако и у иностранству, ради могућности процене релативне успешности пословања, финансијских положаја и промена готовинских токова.

Квалитет рачуноводствених извештаја и финансијског извештавања можемо посматрати са различитих аспеката⁸. За потребе овог рада, бавићемо се финансијским извештавањем у контексту нешто шире слике, размене пословних информација. Како би истакли предности усвајања XBRL-а, у контексту унапређења квалитета

8) Детаљније видети: Малинић, др С., „Рачуноводствена професија у функцији побољшања квалитета финансијског извештавања“, *Рачуноводство* бр. 10/2005, Савез РР Србије, Београд, стр. 33-37.

рачуноводствених информација, представићемо тренутни модел размене пословних информација и указати на промене које се дешавају и које неминовно воде ка успостављању новог модела.

2.1 Карактеристике и ограничења традиционалног модела размене пословних информација

Оно што разликује традиционално финансијско извештавање од једноставног низа података, јесте чињеница да је формат-медиј у коме су подаци представљени, једнако битан као и сами подаци. Данас, као и пре, финансијско извештавање, без обзира на формат у којем се подаци размењују, представља само једну од форми размене информација.

Ради потпунијег разумевања, у наставку се указује на неке од основних карактеристика тренутног модела размене пословних информација:

- **Власнички и затворени формати спречавају поновну употребу података.** Пословне информације су практично закључане у оквиру статичких формата као што су *Excel*, *Word*, *HTML* или *PDF*. Иако корисни за обраду, ови формати не нуде предности у односу на фотокопије, када се ради о размени информација. Конвертовање информација из једног у други формат захтева веома интензиван рад, који је по природи подложен грешкама људског фактора. Наиме, након ручног или електронског испуњавања, обрасци финансијских извештаја предају се надлежним агенцијама које их након тога обрађују, односно са испуњених образаца подаци се или преписују или трансформишу у формат који је одговарајући за информационе системе надлежних тела.
- **Концепт и контекст извештавања је специфичан за апликацију.** Пословни систем имплементира и разуме концепт и контекст информација само унутар система. Размена информација између различитих система представља изазов, посебно уколико су информације представљене у различитим форматима. Оваква непостојаност стандарда за размену пословних информација у великој мери отежава процес размене.
- **Пословна правила су специфична за апликацију.** Пословна правила су уграђена у оквиру апликација описаних различитим власничким форматима, што умногоме усложњава њихову размену. Пословни систем користи различите апликације приликом извештавања, које захтевају и користе различите сетове правила (формуле и израчунавања). Непосто-

јање јединственог стандарда за размену информација неизбежно води ка неконзистентности у размени, и истовременом постојању различитих сетова правила која третирају идентичне информације.

- **Имплицитни односи.** Релације између извештајних концепата и релевантних рачуноводствених и ревизорских стандарда, су у потпуности имплицитне. Надаље, ове релације еволуирају током времена, нови стандарди замењују старе. За потпуно разумевање ових релација неопходне су године искуства, што може довести до погрешних интерпретација и тумачења.
- **Документи, форме и фокус на презентацији.** Приликом извештавања и размене информација користе се претежно једнодимензионална документа у оквиру којих су подаци "закључани". Пажња је усмерена на презентацију података, а не на њихову ефикасну размену. Наведене карактеристике, које су биле одговарајуће за папирни-модел размене информација, онемогућавају поновно коришћење података и њихово форматирање за различите сврхе.
- **Мноштво табеларних приказа (*Spreadsheet hell*).** Електронски табеларни прикази поједноставили су начин уношења, обраде и презентовања података, али су изазвали проблеме друге природе. Као један од разлога повећања обима информација, наводи се постојање непрегледних низова табеларних приказа. Осим тога, веома тешко је извршити верификацију табеларних приказа, иако располажемо истом верзијом програма, имајући у виду да су линкови веома осетљиви.
- **Различите верзије "истине".** Због постојања различитих копија истих информација, нарочито у оквиру табеларних приказа, неминовно настају различите верзије исте информације. Одржавање и синхронизација различитих информација представљају изазов и може довести до настајања грешака и недоумица која верзија је исправна.

Да резимирамо, подаци су тренутно доступни у оквиру различитих формата, што онемогућава њихову ефикасну размену. Наиме, пословни систем који пружа информације разуме њихов контекст, што најчешће није случај кад је реч о систему који те информације прима и обрађује. Информације су презентоване у различитим форматима које софтверске апликације не могу једноставно форматирати и поново користити. Релевантна истраживања показују да је највећи број финансијских извештаја данас (око 85%), презентован у *Word*-у. Размена информација још увек се обавља на релацији-интерфејсу човек-рачунар-човек, дакле уз учешће људске

интервенције подложне грешкама и потреби за поновним уносом података.

2.2. Нови модел размене пословних информација и промене у финансијском извештавању

Циљ рачуноводственог информационог система, да пружи податке разним корисницима, како би могли да донесу пословне одлуке на основу тих података, представља идеал. Неподударност теорије и праксе даје повода за анализу да ли је традиционални приступ адекватан и примерен променама у окружењу. Тренутни модел размене пословних информација, дизајниран је много пре настанка *Web*-а и нових технологија за размену пословних информација. Да би одговорило савременим захтевима, рачуноводствено извештавање мора се прилагодити променама (дигитализација, хармонизација финансијског извештавања, и сл.) до којих долази у пословно-финансијском окружењу предузећа. Постојеће финансијско извештавање треба да сустигне нова очекивања.

Нема сумње да нови модел размене пословних информација, посредством XBRL-а, нуди решења примеренија потребама данашњице, тј. на првом месту пружа могућност постизања сагласности око тога како ће се информације размењивати. Како ће тај нови модел изгледати у будућности тешко је рећи, имајући у виду да ће вероватно претрпети многобројне измене, али неке од карактеристика можемо са сигурношћу предвидети:

Дигитализација. Дигитална технологија постаје интегрални део друштвеног живота и културе, те мења начин на који размењујемо информације, послујемо, читамо и слушамо музику. Финансијско извештавање, такође, постаје дигитализовано.

Формат као избор, а не ограничење. У тренутном моделу финансијског извештавања, регулатори и креатори финансијских извештаја одређују формат у коме се извештаји израђују, што ограничава начин на који корисници у ланцу извештавања користе информације садржане у извештајима. Пословне информације у XBRL-у могу бити форматирани и представљене у било ком формату изабраном од стране креатора и корисника тих информација. Корисници информација ће имати могућност промене и избора презентационог формата у складу са сопственим циљевима и потребама.

Транспарентност и видљивост. Представљање информација у флексибилном формату, који је разумљив за компјутерске апликације, увелико повећава њихову транспарентност и видљивост. Применом XBRL-а скраћује се време неопходно за претраживање жељених информација, будући да софтверске апликације то извршавају знатно брже. Тренутно, аналитичари прате само 20% компанија или агенција, пошто је припремање података за анализу, користећи тренутне софтверске алате, прескупо. XBRL ће повећати транспарентност и видљивост компанија на тржишту као никад до сада (*извор: извор: www.SEC.gov/rules/final/2009/33-9002. - 06.03.2013*).

Аутоматизација верификације информација. Верификација финансијских извештаја, није само питање етичности рачуновођа и ревизора, она је једнако и техничко питање. Данас је процес верификације финансијских информација радно интензиван задатак, који изискује одређене трошкове и ризик да ће грешке бити неоткривене, што значајно умањује кредибилитет посматраних података. Управо из тих разлога, XBRL стандард омогућава аутоматизацију процеса верификације у оквиру финансијског извештаја. Наиме, једна од најзначајнијих карактеристика овог стандарда представља инклузија пословних правила у оквиру XBRL таксономија, које попримају улогу валидатора омогућавају детектовање грешака пре него што оду у систем - чиме се значајно повећава квалитет података. Пословна правила можемо класификовати у две главне категорије:

<i>ПРОРАЧУНИ</i>	Правила која проверавају калкулације, на пример Средства = Капитал + Обавезе;
<i>ИЗВЕШТАЈНА ПРАВИЛА</i>	Правила која проверавају информације базиране на другим информацијама, тј. уколико одговарајућа позиција постоји у финансијском извештају, она мора бити приказана и обелодањена у складу са рачуноводственим стандардима и политикама.

Раздвајање пословних правила од платформи које генеришу информације, омогућава њихову ефикаснију манипулацију. Као резултат, креатори и корисници информација могу размењивати иста пословна правила, што обезбеђује интегритет и квалитет података и чини структуру информација много јаснијом.

Интерактивне информације. XBRL можемо посматрати као својеврсну Рубикунову коцку финансијских извештаја. Уместо да буду у једном фиксном формату, као што се финансијски извештаји састављају данас, информације

се могу једноставно реорганизовати баш као у случају боја на Рубиконовој коцки. То практично значи да се информације могу једноставно идентификовати, издвојити и представити на начин на који то захтева крајњи корисник.

Проширивост информација. Могућност проширивања таксономија је главни катализатор приближавања XBRL-а различитим корисницима. Таксономије могу бити развијане независно или у оквиру међународног конзорцијума XBRL-а, где чланови радних група одређују, исправљају и усклађују шта укључити у дату таксономију⁹⁾. Поред тога, сваки пословни корисник може или прилагодити таксономију сопственим потребама, на начин што ће додати специфичне концепте и позиције, или на бази постојеће израдити нову. На овај начин, XBRL мења динамику прилагођавања пословног информационог система, омогућавајући корисницима успостављање потпуне контроле над сопственим процесима, без ослањања на програмере да прилагоде и модификују систем. Додатно, уколико је ИТ кадар неопходан како би се направила било каква измена, систем је мање прилагодљив и флексибилан, јер је потребно много дуже како би се направила измена.

Синхронизација информација. Што више копија информација постоји, то је више верзија "истине", и теже их је синхронизовати. Електронски табеларни прикази су изводи из вишеструких верзија истине, али и одличне алатке уколико се одговарајуће користе. Употребљени на погрешан начин могу проузроковати значајне проблеме. Једина корист од израде папирних табеларних приказа, у поређењу са електронским, је чињеница да није постојало много копија истих информација. Међутим, повратак на папир заиста није најбољи начин решавања овог проблема.

Дакле, разлике између традиционалног и модела размене пословних информација на бази XBRL-а можемо представити на следећи начин.

Табела 2 - Компарација традиционалног и новог модела размене пословних информација

АСПЕКТИ МОДЕЛА	ТРАДИЦИОНАЛНИ МОДЕЛ	XBRL МОДЕЛ
ФОРМАТ ЗА КРЕИРАЊЕ ФИНАНСИЈСКИХ ИНФОРМАЦИЈА	Excel Word, PDF	XBRL
ДИСТРИБУЦИЈА ИНФОРМАЦИЈА	Папир, HTML, PDF или Web	XBRL и RSS

ПРИКУПЉАЊЕ ИНФОРМАЦИЈА	Мануелни-радно интензивни процес	Аутоматизовани процес
ОБЈАВЉИВАЊЕ ИНФОРМАЦИЈА	Неструктуриране презентације; папир, PDF, HTML.	Структуриране информације у XBRL-у могу се извести у PDF-и, HTML-и или било ком формату или се могу одштампати у чврстој копији
РЕКОНФИГУРАЦИЈА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА	Нефлексибилан, информације су "закључане" у једном формату	Флексибилан, интерактиван, корисници могу подешавати податке у складу са сопственим потребама
УСАГЛАШАВАЊЕ	Регулатор	Регулатор, саморегулација
АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИЈА	Регулатори, инвеститори и аналитичари	Регулатори, инвеститори и аналитичари (смањење поновног уноса података)

Као што се може видети, пословни модел заснован на XBRL има фундаменталну предност над досадашњим моделом размене информација, најпре зато што омогућава постизање сагласности у вези са стандардним форматом за размену информација. Затим, скраћује се време потребно за прикупљање, дистрибуцију и обелодањивање информација. Приступ информацијама значајно је поједностављен имајући у виду да је XBRL стандард осмишљен да помогне корисницима да пронађу, разумеју и пореде финансијске информације у међународној размени података на интернету.

3. Имплементација XBRL-а у Црној Гори – изазови и могућности

Реализација квалитетног финансијског извештавања, као и могућност имплементације међународних стандарда за размену пословних информација подразумевају сагледавање и оцену укупности рачуноводствене професије, нарочито када је у питању регулаторно окружење и финансијско извештавање. Институционални оквир финансијског извештавања у Црној Гори чине **законска, професионална и интерна рачуноводствена регулатива.**

Законску рачуноводствену регулативу чине Закон о рачуноводству и ревизији и подзакон-

9) О томе детаљније видети: <http://www.xbrl.org/Taxonomies>;

ски прописи донети на основу њега, разне уредбе, правилници и др. Финансијски извештаји привредних друштава и других ентитета у Црној Гори морали би да буду стандардизовани, међународно упоредиви и разумљиви свим заинтересованим корисницима. Међутим, поставља се питање да ли постојећи закон и подзаконски прописи осмишљени на основу њега обезбеђују повољан регулаторни оквир.

Један од главних изазова је постојање више регулатора са различитим стандардима приликом подношења финансијских извештаја, тако да исти подаци постоје у различитим форматима, повећавајући вероватноћу настајања неконзистентних података. Тежња ка екстерном извештавању допринела је томе да пажња буде усмерена на правовремено састављање финансијских извештаја, док су квалитативне карактеристике имале секундарно значење. Важећим Законом о рачуноводству и ревизији, којим се уређују питања припреме и достављања финансијских извештаја, прописано је да су "правна лица дужна да достављају финансијске извештаје у *папирној и електронској форми*, најкасније до 31. марта текуће за претходну годину" (члан бб став 1. и 4. Закона о рачуноводству и ревизији - "Сл. лист РЦГ", бр. 69/05 од 18.11.2005, "Сл. лист Црне Горе", бр. 80/08 од 26.12.2008, 32/11 од 01.07.2011).

Према томе, захтева се подношење извештаја у папирној и електронској форми, при чему није прецизирано у ком формату. Као последица, информације су „закључане“ у једнодимензионалним презентационим форматима (*excel, web* форме, скенирани документи, чврсте копије и сл.). Иако корисни за обраду, ови формати не пружају предности у односу на фотокопије, тако да корисници информација немају могућност њиховог реформатирања и флексибилног манипулисања подацима између различитих рачунарских платформи.

Што се тиче искустава из ближег окружења, треба напоменути да Савез рачуновођа и ревизора Србије већ дуже време ради на имплементацији XBRL стандарда. Међутим, приметно је одсуство подршке државе у овом значајном пројекту, као и великих ревизорских и рачуноводствених фирми. По угледу на светску праксу, кључну улогу у имплементацији XBRL-а имају професионалне организације. Међутим, и држава има значајну улогу, доношењем релевантне и квалитетне законске регулативе. Новим Предлогом закона о рачуноводству и финансијском извештавању, сачињеном од стране Савеза РР Србије, побољшани су услови за примену нових информатичких технологија и остварени су

извесни помаци у смислу усвајања и имплементације XBRL-а (извор: <http://www.srrs.rs>, Предлог закона о рачуноводству и финансијском извештавању). Несумњиво је да ће увођењем XBRL стандарда финансијско тржиште у Србији свакако постати ефикасније и транспарентније.

Професионалну рачуноводствену регулативу чини скуп међународних рачуноводствених, образовних и етичких стандарда. Опредељења у новој законодавној регулативи заснивају се на обавезној примени Међународних рачуноводствених стандарда - што омогућава бржи приступ припреми актуелне рачуноводствене праксе за примену, састављање и презентацију квалитетнијих финансијских извештаја, те доприноси бржој интеграцији привреде, стварању повољнијег инвестиционог амбијента и већег пословног поверења. Међутим, квалитетни стандарди нису довољни сами по себи. Остаје нерешен велики проблем њихове примене. У том смислу треба савладати бројне препреке, као што су: превазилажење различитих рачуноводствених традиција, унапређење начина интерпретације стандарда, подизање нивоа образовања професионалних рачуновођа и њихових организација. Такође, уочљив је недостатак примене софтверских и информатичких стандарда, што онемогућава имплементацију напредних технолошких решења.

Интерну рачуноводствену регулативу чини организација рачуноводствене функције, интерне контролне процедуре и рачуноводствене политике, на основу којих компаније и други ентитети уређују, организују и усмеравају вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја. Интерна регулатива има значајну улогу у процесу изградње рачуноводствено-информационог система и имплементацији најновијих информатичких решења, чиме се значајно утиче на ефикасност и транспарентност финансијског извештавања, што у Црној Гори има посебан значај.

Поред поменутог, за потпуније сагледавање перспективе XBRL-а у Црној Гори и региону, потребно је усмерити пажњу на још неколико питања, као што су: инертност рачуноводствене професије у вези са прихватањем позитивних новина у рачуноводству, питања општег нивоа потребних специјалистичких, рачуноводствених и ширих знања из области информатичких технологија и коначно недостатак свести о значају XBRL-а. Неопходне су промене филозофије менаџмента и рачуновођа и усвајање нових знања и вештина. Премда одговори на овако фокусиране изазове не могу бити једноставни, овај рад мо-

гао би да послужи као допринос развијању свести о значају XBRL, који није намењен само професионалним састављачима рачуноводствених информација и регулаторима задуженим за усвајање и имплементацију стандарда, већ и осталим стручним читаоцима који настоје да разумеју карактеристике овог глобалног стандарда којим је у потпуности редефинисано рачуноводствено извештавање. Мишљења смо да XBRL може бити успешно имплементиран у Црној Гори и у региону, с обзиром да су испуњене многобројне претпоставке, као што су: консолидација финансијског сектора (посебно банкарског), успостављање политичке и макроекономске стабилности, аутоматизација, итд. У последњих неколико година учињено је много на аутоматизацији обраде података и усмеравању државне управе према е-пословању и *Web* сервисима.

Посматрано на микро нивоу, велики број пословних организација данас користи неку форму пословног информационог система који представља подлогу за увођење XBRL-а. Било да се ради о великим системима за пословно планирање, или пак о малим системима локалних произвођача, сви они већ на самом старту постају својеврсна подлога за увођење XBRL-а. У данашње време сви већи системи за пословно планирање попут *SAP*-а, *Navision*а и осталих, имају уграђену могућност извештавања путем XBRL-а. Осим тога, разни произвођачи софтвера данас нуде веома једноставна решења која се базирају на XBRL додацима за *Microsoft Excel* и *Word*, које данас користи већина пословних субјеката. Све ово наводи на закључак да постоји подлога за увођење XBRL-а, како на нивоу пословних организација, тако и на нивоу државних институција – остаје отворено питање колико су држава и пословна заједница заинтересоване за једноставније и јефтиније начине размене пословних информација.

Закључак

Дата разматрања о могућности имплементације XBRL стандарда, у функцији унапређења квалитета финансијског извештавања, остављају могућност извођења следећих закључака:

1. На почетку новог миленијума финансијско извештавање представља суптилну мешавину старог и новог. Све чешће се постављају питања да ли је тренутни систем финансијског извештавања адекватан у ери интернета и дигитализације пословања, да ли може да одговори на очекивања корисника за правовременим и квалитетним информацијама и веома се инсистира

на изменама у важећем систему финансијског извештавања.

2. Глобализација пословања и рачуноводствени одговор на њу условили су развој глобалних инструмената финансијског извештавања, као и глобалних регулаторних тела која промовишу развој и унапређење квалитета финансијског извештавања. Са друге стране, развој информационих и комуникационих технологија омогућио је велике промене у процесу финансијског извештавања и размени пословних информација. Рачуноводствена професија, и поред значајног напретка у смислу унификације финансијског извештавања, била је дуго оптерећена неефикасним извештајним процесима. Наиме, сам пренос информација између различитих пословно-информационих система био је отежан, имајући у виду да се размена информација базирала на великом броју различитих формата који најчешће нису међусобно компатибилни. Данас се процес размене пословних информација углавном базира на аутоматизованој обради података уз помоћ информационих технологија. Међутим, основни услов размене података и информација између различитих информационих система је постизање сагласности о компатибилности комуникационих протокола.
3. Развој комуникационих и информационих технологија омогућио је измештање финансијског извештавања на интернет. Захваљујући томе, данас су пословне информације доступне сваком, на било ком месту и у било које време. У ту сврху данас се доминантно користи међународни стандард за размену пословних информација - XBRL. У раду смо јасно указали на предности које примена овог стандарда доноси свим учесницима у ланцу финансијског извештавања, као што су уштеде у времену и трошковима приликом припреме, обраде и обелодањивања информација. Важно је истаћи да XBRL није нови рачуноводствени стандард и не захтева промене у постојећим рачуноводственим стандардима, нити захтева од пословних субјеката да обелодане додатне информације. У прилог томе говори и чињеница да сам финансијски извештај служи за пренос одговарајуће поруке, без обзира на формат - медијум који се користи да пренесе ту поруку. Најзад, можда је најважнија корист од примене XBRL стандарда то што омогућава аутоматизовану размену информација

између различитих пословних апликација, уз значајно смањење људског ангажовања. Међутим, пракса показује да корист не долази сама – односно, постоје и извесни ризици повезани са усвајањем и интегрисањем XBRL-а, али ризици од игнорисања информационе револуције, која је трансформисала практично сваки облик пословања на планети, потенцијално су већи.

4. Данас је XBRL стандард глобално прихваћен и веома брзо је заузео преовлађујућу улогу, у правој ери софтверских алата и техника којима нас стално обасипају консултантске куће и произвођачи рачуноводственог софтвера. XBRL стандард се доказао као својеврсни евергрин који по многим обећава револуцију у финансијском извештавању и размени пословних информација.

Мада је тешко са потпуном сигурношћу предвидети како ће финансијско извештавање изгледати у будућности и која ће бити улога XBRL-а, актуелно стање и савремене тенденције усмеравају даљи ток разматрања у три правца, на којима ће се, вероватно, базирати будућа платформа финансијског извештавања:

- *Један глобални сет стандарда за финансијско извештавање.* Тренутно на глобалном нивоу постоје два пакета општеприхваћених рачуноводствених стандарда: *Међународни стандарди финансијског извештавања (IFRS)* и *Општеприхваћени рачуноводствени стандарди (GAAP)*¹⁰. Циљ је да се у наредном периоду успостави потпуна хармонизација у финансијском извештавању, на светском нивоу.
- *Један глобални стандард размене и објављивања информација, XBRL,* постаје стандардни формат за размену и објављивање пословних информација. Између стандарда за размену пословних информација и рачуноводствених стандарда постоји симбиоска повезаност. Наиме, рачуноводствени стандарди представљају својеврсне мета податке (*meta data*)¹¹, док се XBRL стандард користи за изражавање метаподатака.
- *Једно глобално тржиште капитала.* Захваљујући XBRL-у и IFRS-у анализа финансијских информација може бити много лакша, јер се користе један стандардни пакет (IFRS) и један стандардни формат за размену и објављивање (XBRL). Финансијски аналитичари могу много лакше анализирати и пореди-

ти компаније из било које земље, у потрази за добрим инвестицијама.

5. Увођење XBRL-а као будућег стандарда размене пословних информација у Црној Гори донело би низ пословних и друштвених предности, о којима је већ било речи. Међутим, и поред чињенице да постоји подлога за увођење XBRL-а - како на нивоу пословних организација, тако и на нивоу надлежних институција - идеја о потреби за имплементацијом и усвајањем XBRL још није заживела у Црној Гори. Према одговори на актуелну ситуацију не могу бити једноставни и захтевали би додатна разматрања, истраживање које смо спровели јасно указује на то да постојеће стање у рачуноводственој професији, нарочито када је у питању регулаторно окружење, представља својеврсно ограничење имплементације XBRL-а. Мишљења смо да би нова законска решења требало да препознају и дефинишу глобалне трендове стандардизације преноса и размене пословних информација, у контексту уважавања укупне међународне професионалне и законске регулативе.

Да резимирамо, финансијско извештавање је у поступку интензивног технолошког развоја, у коме се застарели и затворени систем финансијског извештавања оспорава од стране ефикаснијег XBRL система. Мада су промене у систему финансијског извештавања неизбежне и непредвидљиве, јасно је да ће XBRL бити носилац промена, бар када је реч о начинима прикупљања, обраде и размене пословних информација. Релевантна истраживања указују на то да би до краја 2015. године сви актери финансијског извештавања требало да користе XBRL, свесни предности које доноси, или пак због тога што не постоје доступне алтернативе.

На крају, ако имамо на уму изреку да постоје три типа људи - они који чине да се промене десе, они који посматрају промене и они који се питају шта се десило - питање је у коју групу ми спадамо у овом историјском тренутку промена у финансијском извештавању.

Литература

1. Bergeon B. (2003) *Essentials of XBRL*, Hoboken, New Jersey, WILEY.
2. Hoffman C., Watson L. (2010) *XBRL for Dummies*, Indianapolis, WILEY publishing, Inc.

10) Детаљније видети: <http://www.ifrs.org>; <http://www.gAAP.org/>;

11) Подаци који служе да обезбеде контекст, тј. додатне информације о другим подацима-izvor *BusinessDictionary.com*

3. Hoffman C., Egmond R. (2012) Digital Financial Reporting Using an XBRL-based Model, Creative Commons License.
4. White C. (2009) The Accountant's Guide to XBRL, Published by SkipWhite.com.
5. Hoffman C., Pippert B., Walenga P., Business Case for XBRL, Ubmatrix, 2005, str. 1-18.
6. Enrique B., The Role of XBRL in Europe, The International Journal of Digital Accounting Research, 2007, str. 101-110.
7. Малинић, др С., „Рачуноводствена професија у функцији побољшања квалитета финансијског извештавања“, *Рачуноводство* бр. 10/2005, Савез РР Србије, Београд, стр. 33-37.
8. Малинић, С., „Карактеристике и контрола финансијског извештавања“, 33. национална конференција о квалитету, Крагујевац, 10-12. мај 2006.
9. Малинић, С.: „Даљи развој рачуноводственог информационог система“, Зборник радова, *Куда иде Србија остварења и донети реформи*, Економски факултет и Научно друштво економиста са Академијом економских наука, Београд, мај 2008.
10. Полић С., „Дигитална економија са анализом података, примена међународних стандарда и аутоматизовано пословно извештавање као потреба и изазов за Европску унију“, VII конгрес рачуновођа и ревизора Црне Горе: *Развој финансијског извештавања по свјетским стандардима као подршка расту економије Црне Горе*, ИСРЦГ, Бечићи, 2012.
11. Gilles Maguet – SECreary General XBRL Europe, *“The progress of XBRL in Europe”, 10th XBRL Europe day – Deutsche Bundesbank, Frankfurt – 2012-12-13.*
12. Закон о рачуноводству и ревизији, “Сл. лист РЦГ”, бр. 69/05 од 18.11.2005, “Сл. лист Црне Горе”, бр. 80/08 од 26.12.2008, 32/11 од 01.07.2011, чл. 6, 6б.
13. Гостимир, Д.: *XBRL-Прикупљање података и извештавање*, извор: <http://www.orkis.hr/XBRL-Прикупљање-података-и-извештавање>, Загреб, доступно дана. 30. 01. 2013.
14. XBRL у функцији унапређења квалитета финансијског извештавања - истраживање <http://www.fdic.gov/news/news/pres/2003/pr6503.html>, 03.03.2013.
15. Statement of position 09-1 (SOP 09-1) „Performing Agreed – Upon Procedures Engagement That Address the Completeness, Accuracy or Consistency of XBRL-Tagged Data“ - <http://www.aicpa.org>, 01.03.2013.
16. “XBRL ће повећати транспарентност и видљивост компанија на тржишту као никад до сада” www.SEC.gov/rules/final/2009/33-9002.pdf - 06.03.2013.).
17. Међународни стандарди финансијског извештавања (IFRS) и Општеприхваћени рачуноводствени стандарди (GAAP) <http://www.ifrs.org>; <http://www.gAAP.org>, 01.03.2013.
18. Конзорцијум XBRL се убрзано шири (од 13 оснивача 1999. године до више од 650 у 2012. години – извор: <http://XBRL.org/XBRL-international>; -1;09.03.2013.)

др Драган
МИКЕРЕВИЋ*

Дизајнирање извештаја менаџмента у сврху континуираног информисања власника капитала**

*Спољни акционари су глупи и недостојни поштовања-
глупи због тога што свој новац дају неком другом
без адекватне контроле, а недостојни поштовања јер
„плачу“ за дивидендом као накнадом за своју глупост.
(Carl Furstenberg (1850-1933), немачки банкар)*

Резиме

Да би власници капитала били благовремено информисани о пословању предузећа, неопходно је креирати пословне политике и дизајнирати финансијске извештаје за временске периоде краће од годину дана. То је неопходно, пре свега, због раздвојености власништва и управљања, што је, у основи, извор агенцијског конфликта. Да би се смањили агенцијски трошкови, неопходно је стално унапређивати корпоративно управљање, креирати пословне политике и осмислити финансијске извештаје који ће благовремено сигнализирати да у пословању предузећа постоје проблеми. У раду је изложен сет информација на основу којих се може сагледати рад менаџмента и оцена да ли ради у најбољем интересу власника (акционара).

Кључне речи: корпоративно управљање, конфликт интереса, агенцијски трошкови, креирање политике, дизајнирање финансијских извештаја.

Увод

Martin Hellwig¹ је претходну изјаву приписао немачком банкама Carl Furstenberg-у. Наиме, познато је да власници акција великих компанија генерално нису укључени у њихове свакодневне

пословне активности, већ опуномоћују менаџере да донесу значајне пословне одлуке. Наравно, власници капитала очекују да те одлуке буду у њиховом најбољем интересу, тј. да буду у функцији повећања вредности односно богатства власника. Међутим, неретко интереси менаџера могу бити у сукобу са интересима власника, тако да те одлуке не буду у њиховом најбољем интересу. Овде је реч о сукобу принципал-агентског

*) Редовни професор Економског факултета, Универзитет Бања Лука

**) Овај напис је објављен у часопису "Financing" бр. 3/2014.

¹⁾ Hellving, M.(1995), u H.Siebert, Trends in Business organisation: Do Participation and Cooperation Increase Competitiveness, Tubingen: Mono,

односа, тј. принципала (садашњих власника), с једне стране, који су заинтересовани за увећање вредности компаније, и агента (менаџера), с друге, који су више фокусирани на, рецимо, питања повећања сигурности пословања, повећања својих плата (зарада) или повећања своје корпоративне моћи приликом одлучивања.

Овде се нећемо бавити конкретним потенцијалним проблемима великих компанија које имају дисперзовано власништво или је пак власништво концентрисано у малом броју институционалних инвеститора који имају моћ да смене менаџмент који не делује у њиховом најбољем интересу. Бавићемо се питањем *како дизајнирати финансијске извештаје менаџмента за временске периоде краће од годину дана како би власници капитала били благовремено обавештени о пословању предузећа*. Наиме, од разних извештаја које компаније пружају својим стејкхолдерима (интересним групама), годишњи извештај је неоспорно најважнији и он обезбеђује две врсте информација, које се добију:

- *разматрањем активности*, где се описују оперативни резултати предузећа током претходне године и разматрају фактори који ће утицати на даљи раст њихових активности;
- *разматрањем основних финансијских извештаја*, који укључују: биланс стања, биланс успеха, извештај о токовима готовине и извештај о променама на капиталу.

Ови извештаји заједно дају рачуноводствену слику активности и финансијског стања предузећа, где мали акционари имају незнатну могућност да било шта ураде, осим, ако су незадовољни, да продају своје акције или да их држе и остварују дивиденду, ако је уопште има, и да се надају бољој будућности. Наиме, предузеће стално улаже напоре да максимизује добитак, али понекад, услед ендогених и егзогених утицаја, у томе не успева, због чега послује чак и са губитком. У таквим околностима неретко се предузеће нађе у дилеми доношења одлуке о томе да ли уопште производити и шта производити. Наиме, ако предузеће ништа не производи, имаће и даље губитак на нивоу фиксних трошкова. Уколико пак одлучи да нешто производи, на постојеће фиксне трошкове треба додати и варијабилне трошкове производње. Уколико у једном моменту приходи надмаше варијабилне трошкове, реч је ипак о исплативој производњи јер би у супротном губитак био већи за износ марже покрића. Обрнуто, уколико су приходи мањи од варијабилних трошкова, ради се о неисплативој производњи јер се у том случају остварује негативна маржа покрића, што увећава губитак

предузећа (збир фиксних трошкова и негативне марже покрића). На основу претходно реченог основано је указати и на прво правило у таквим условима, да предузеће треба да производи уколико је приход од продаје производа већи од варијабилног трошка те производње, надајући се да ће у скорој будућности ситуација бити повољнија. Поред одлуке о производњи, веома је важна и одлука о обиму производње, где се може говорити и о другом правилу у таквој ситуацији, а то је да треба остварити обим производње где се постиже равнотежа граничног прихода (тржишне цене) и граничног трошка, који је условљен производном технологијом и ценом инпута. У условима када је гранична цена већа од граничног трошка, продајом додатне јединице производа добит се увећава све до нивоа када се гранични приходи не изједначе са граничним трошковима. Наиме, у кратком року предузеће не мора увек да остварује економску добит јер може извесно време себи допустити да послује са губитком. Оправдање за такав потез је у очекивању да ће се тржишна цена аутпута променити и да ће јој то омогућити остваривање добитка у дугом року. Заправо, у таквим околностима, избор предузећа је веома сужен: или да престане да ради или да у кратком року послује уз губитак. Ако је продајна цена изнад просечног варијабилног трошка а испод просечног укупног трошка, може да се остварује одговарајући обим производње, јер то предузеће мање кошта него да престане с радом. На тај начин свака произведена јединица доноси више прихода него што кошта, чиме се остварује већи добитак него када би предузеће престало да ради. У складу са претходно наведеним, рационално предузеће ће производити све док је продајна цена већа од просечног варијабилног трошка, што му гарантује да ће након што плати варијабилне инпуте имати могућност покривања и својих фиксних трошкова. Тачка у којој функција граничких трошкова пресеца функцију просечног варијабилног трошка представља минимум функција просечног варијабилног трошка и назива се тачком престанка рада, јер ниједно предузеће неће производити када је продајна цена нижа од просечног варијабилног трошка. Речју, на тај начин предузеће може да минимизује укупне губитке, тако што наставља да ради с губитком. У наставку ћемо указати на проблем раздвојености власништва и управљања, потребу унапређења корпоративног управљања и пословне етике у предузећу, те креирања пословне политике и дизајнирања извештаја о приносном и финансијском положају као система инструмената контроле менаџмента.

1. Раздвојеност власништва и управљања - извор агенцијског конфликта

На вредност компаније утичу бројни фактори, укључујући и услове пословања, конкурентно окружење, стање на финансијским тржиштима, па и стање и процесе у самој компанији. У многим случајевима, предузете активности менаџмента доприносе повећању зараде по акцији, а тиме и вредности компаније, да би касније, због сумње инвеститора да се високе зараде могу дуже задржати у будућности, долазило до њеног смањења. Уколико под вредношћу компаније подразумевамо садашњу вредност новчаног тока, одређују је три кључна фактора:

- очекивани новчани ток који ће компанија остварити у будућности,
- тајминг односно временски распоред новчаног тока,
- ризик остварења новчаног тока².

Речју, вредност компаније је условљена новчаним токовима који ће се остварити у будућности (висина, тајминг и ризичност) и ценом новца (капитала) по којој су инвеститори вољни да компанији обезбеде изворе финансирања. Док су у мањим фирмама власници и менаџери обично исте особе и не постоји конфликт интереса, код већих компанија то није случај јер су власничка и управљачка функција раздвојени. Овде се чини разложним споменути студију Adolfa Berle-а и Gordiner Means-а из 1932. године, који су показали да већина америчких компанија има толико широко дисперзовано власништво да је мала вероватноћа да појединачни акционар може да има неки велики утицај, тако да је резидуална контрола, без значајнијег власничког улога, у ствари, у рукама топ-менаџера и директора. Ипак, развијено тржиште акција у Сједињеним Државама обезбеђује тржиште за контролу над компанијама јер омогућава преузимање компанија са лошим перформансама. У таквим условима, компанија - купац мора да стекне већину акција циљне компаније и након тога може да смени постојећи менаџмент који лоше ради. Раздвојеност управљачке од власничке функције због тога је подстакла потребу за достављањем извештаја о пословању и у краћим временским периодима од годину дана, како би власници капитала и други стејкхолдери имали

благовремене информације о пословању. Уколико се акције тих компанија котирају на берзи ефеката, менаџмент има обавезу да извештаје о пословању доставља и квартално. Поред тога, велика предузећа у развијеним земљама тржишне економије чије акције се котирају на берзи подnose чак и детаљније извештаје и анализе сваког већег одељења или сектора Комисији за хартије од вредности и берзи.³ Уколико по одређеној процедури доставе захтјев, ови извештаји су доступни и акционарима, иако их многе компаније постављају и на своје веб-странице, али при томе публикују и неке статистичке извештаје који садрже податке из финансијских извештаја, уз кључне показатеље за протеклих од 10 до 20 година. Потреба за поседовањем континуираних информација о пословању је неопходна и власницима капитала у условима када постоји географска раздвојеност власника од седишта фирме и његовог менаџмента.

С обзиром на то да је власништво често дисперзовано на велики број акционара који могу имати малу или готово никакву ефективну контролу над менаџментом, поставља се питање како обезбедити ефективно и ефикасно управљање предузећем. У том циљу, на располагању су различити механизми, који се могу поделити на интерне и екстерне. Од интерних механизма нарочито су присутни: мониторинг менаџмента од управног одбора, одговарајући системи подстицаја менаџера, интерна контрола и ревизија, а од екстерних механизма: тржиште корпоративне контроле, тржиште производа и услуга, тржиште менаџерских услуга, законодавни оквир и слично. У вези с претходним, у наставку рада размотрићемо неколико важних питања⁴.

Власништво и управљање. Да бисмо овај проблем илустровали, поћи ћемо од претпоставке да сте власник пицерије. Као власник пицерије, одлучили сте, рецимо, да вам је циљ максимизовати вредност бизниса, а тиме и свој власнички интерес. Овде не постоји сукоб интереса јер сте практично у двојној улози, власника и менаџера, а ваш лични и економски интерес везан је за успех пицерије. Пошто сте напорно радили и усмеравали се на задовољавање потрошача, ваш ресторан је постао успешна фирма.

Претпоставимо сада да сте запослили колегу да управља рестораном. Основано се поставља

2) Besley/Bringham, CFN, 2011 South-Western, Cengage Learning, стр. 9.

3) Комисија за хартије од вредности Републике Српске и Бањалучка берза хартија од вредности: *Стандарди корпоративног управљања*, Бања Лука, 2011.

4) Robt Parrino, David Kodwell: *Fundamentals of Corporate Finance*, Library of Congress Cataloging-in Publication Data, John Willeys and Sons, 2009, стр. 15-19.

питање да ли ће колега, ваш нови менаџер, увек деловати у вашем најбољем интересу. Или ће нови менаџер бити у искушењу да, ту и тамо, неког свог пријатеља части бесплатном пицом или, након исцрпљујућег дана, уместо да проведе вријеме чистећи ресторан и спремајући га за нови дан, оде раније с посла? Из овог примера можете видети да би, када се раздвоје власништво и управљање, менаџери могли бити у искушењу да радије следе циљеве који су у њиховом личном интересу него у најбољем интересу власника (принципала).

Агенцијски односи. Однос који смо управо описали, између власника пицерије и менаџера, представља пример агенцијског односа. Агенцијски однос, дакле, настаје увек када једна страна, која се зове *послодавац (принципал)*, унајми другу страну, звану *агент*, да изврши одређене услуге у њено име. Правно гледајући, менаџери (као агенти) имају повереничку дужност према акционарима (послодавцима), што значи да су се обавезали да ће им интереси акционара бити изнад сопствених интереса. Међутим, у овом и свим другим агенцијским односима постоји потенцијални сукоб интереса између послодавца и агената, такозвани **агенцијски конфликт**. Постоји мноштво доказа да су циљеви компанија пре циљеви менаџера који, уместо повећања вредности за акционаре, теже прекомерном расту и диверсификацији. На тај начин, менаџмент заправо настоји величином компаније да се заштити од преузимања, што, наравно, погодује постојећем менаџменту, јер је уобичајено да веће компаније купују мање, а не обрнуто. Због тога, а да би сачували своју независну позицију, они преферирају политику и стратегију раста на штету политике максимизовања вредности за акционаре.

Да ли менаџери заиста желе да максимизују цену акција? Није тешко уочити како могу настати сукоби интереса између менаџера и акционара у било ком корпоративном окружењу. У многим великим корпорацијама, посебно у онима чијим акцијама се јавно тргује, постоји уочљив степен раздвојености власништва и управљања. Тако, рецимо, *General Motors Corporation (GMC)* има више од два милиона акционара. Практично, немогуће је да сви акционари буду активни у управљању компанијом или да појединачно сnose високе трошкове надгледања менаџмента. Суштина је да акционари поседују корпорацију, али менаџери контролишу новац и имају прилику да га користе чак и за сопствене интересе. Основано је запитати се како менаџмент може бити у искушењу да - повлађујући себи - јури своје интересе. За одговор на ово пи-

тање нису потребна превелика објашњења. Корпоративни скандали су уобичајени, али високо на листи су високоризична улагања у величанствене пословне зграде, посете егзотичним местима, скупе аутомобиле, авионе и слично. Поред тога, корпоративни менаџери се могу фокусирати на максимизовање тржишног удела и престижа у индустрији, грани и делатности без претходних анализа, а све у циљу стварања личног имиџа (стварањем царства и слично). Принос на такве инвестиције неретко је знатно нижи од тржишне каматне стопе, што за последицу има смањење цене акција. Дакле, уместо да се слободни ток готовине у предузећу путем дивиденде врати акционарима, менаџери улазе у конгломератне мерџере и аквизиције, правдајући их веома нејасним ефектима синергије и користима од диверсификације и смањења ризика од вршења специјализованих послова.

Непотребно је објашњавати да су ове активности у конфликту са врхунским циљем - максимизовања цене акција компаније, јер је очигледно да су и сами акционари у могућности да диверсификују свој портфолио акција куповином акција других компанија. Трошкови претходних активности називају се *агенцијски трошкови*, јер су настали због сукоба интереса принципала и агента. Међутим, нису сви агенцијски трошкови непотребни и штетни; рецимо, трошак ангажовања независног ревизора такође је агенцијски трошак, као и трошкови структурирања привредних друштава ради ограничења неприкладног менаџерског понашања (именовањем спољних неизвршних чланова управног односно надзорног одбора) и слично.

Усклађивање интереса менаџмента и акционара. Уколико је веза између циљева власника (акционара) и менаџмента (агента) слаба, постоје бројни механизми који могу помоћи да се понашање менаџера усклади с циљевима акционара компаније. Ово укључује различите механизме контроле и мотивације менаџмента да делује у најбољем интересу власника, као што су: (1) систем компензације менаџмента, (2) менаџерско тржиште рада, (3) управни и надзорни одбор, (4) присуство других менаџера, (5) постојање великих акционара, (6) тржиште преузимања (*takeover*) и (7) правно и регулаторно окружење.

Систем компензације менаџмента. Најефективнији начин повезивања интереса менаџера са интересима акционара је добро дизајниран систем компензација (бонуса - исплата), који награђује менаџере када раде оно што акционари од њих траже, али и кажњава их уколико то не чине. Овај систем је ефикасан јер менаџери

брзо схватају користи и трошкове доношења добрих односно лоших одлука и тада ће највероватније доносити одлуке у најбољем интересу акционара. Дакле, у овом случају, управни или надзорни одбор нема нарочиту потребу за додатним спољним надгледањем да би уочио да ли менаџери доносе праве одлуке. Информација коју поседују екстерни акционари није једнако квалитетна као она коју поседују менаџери, тако да они који надгледају споља увек имају недовољно спознаја да би тврдили да ли менаџери делују у најбољем интересу акционара.

Већина успешних компанија систем компензација менаџмента доводи у везу с перформансама компаније. Овде је реч о два техникама: методу шаргарепе и методу штапа. Метод шаргарепе односи се на све пакете подстицаја којима се подстиче индивидуална одговорност, тако да ће зарада зависити од постигнутих перформанси. Метод штапа је нешто мање суптилан приступ, по природи је суровији и заснива се на претњи, чак и отказом. Обично резултује великим бројем процедура, мониторинга и надзирања, што односи вријеме, а тиме и новац. Шта ће у одређеном моменту превладавати, приступ шаргарепе или штапа, пре је питање мере, иако бисмо због бројних разлога могли да очекујемо да ће превладати један или други приступ. Идеја је да на овај начин компензације буду у функцији подстицаја за доношење одлука које ће повећавати богатство акционара. Лако ови подстицаји доста варирају, они обично укључују: (1) основну плату, (2) бонус на основу перформанси и (3) неке компензације које су у вези са ценом акција компаније.⁵ Основна плата осигурава некакву минималну компензацију све док су менаџери запослени у компанији, а бонус и компензација на основу цене акција дизајнирани су тако да повежу подстицаје менаџера са интересима и циљевима акционара. Изазов у дизајнирању мотивационог механизма је избор оптималног микса ових трију компоненти, тако да тај пакет буде довољан да привуче и задржи висококвалификоване менаџере уз најмање могуће трошкове. Међутим, све веће наглашавање повећања вредности за акционаре као циља довело је до огромног емитовања акцијских опција и других платних шема за менаџере, које се заснивају на бонусима завис-

ним од оствареног профита. Овакав начин награђивања подстиче тај или сличан менаџмент да пошто-пото повећава краткорочну рентабилност, што се неретко остварује на рачун дугорочне међународне конкурентности и тржишног учешћа. Међутим, краткорочно остварење високих профита може се остварити, а и остварује се, разним методама (дезинвестирањем, повећавањем цена, смањењем инвестиција), али обично оне угрожавају основе дугорочног раста и развоја компаније, па и њеног опстанка на тржишту, а то на најбољи начин показује и финансијска, а затим и економска криза из 2008. године. Дакле, на основу претходно наведеног, основано је закључити да успостављени мотивациони механизам у компанији има за циљ:

- подстицај менаџмента да, делујући на факторе под својом контролом, допринесе максимизовању цене акција,
- да привуку и задрже најбоље извршне директоре (CFO). **Менаџерско тржиште рада.** Ово тржиште такође може бити значајан подстицај менаџерима да као систем компаније делују у најбољем интересу акционара. Компаније са праксом лоших перформанси или репутације „сумњивог пословања“ или „неетичког понашања“ имају потешкоће у запошљавању талентованих и способних топ-менаџера. Појединци који имају врхунске перформансе имају увек боље алтернативе него да раде за такве компаније. Дакле, у мери у којој се желе привући висококвалификовани људи, тржиште рада обезбеђује подстицаје да се води добра компанија.

Неке од студија показују да менаџери који су „довели“ компаније до банкрота или су суочени с криминалним радњама ретко могу да осигурају еквивалентне позиције након што су отпуштени из тих компанија. Дакле, казна за екстремно лоше перформансе компаније или за почињени криминал представља знатно смањивање потенцијалне зараде менаџера током њиховог животног века. У земљама у којима постоји владавина права менаџери ово знају и страх од таквих последица их присиљава да упорно и часно раде на остваривању интереса власника капитала⁶.

Управни односно надзорни одбор. Управни односно надзорни одбор компаније има прав-

5) Ова компонента, која може укључивати опције на акције, повећаће се или смањити са ценом акција, а цена акција на тржишту је ван контроле менаџмента. Зато се с правом може констатовати да су компензације у готовини и у акцијама у знатној предности у односу на компензације опцијама на акције. Разлог је што се по основу акција мотивација односи на могућност повећања цена, као и могућност исплате дивиденде. У случају опција на акције, менаџера једино мотивише могућност да купи акције по цени нижој од цене на тржишту с великом неизвесношћу да ће у будућности доћи до повећања цена акција.

6) Цена осуде за криминал је лична срамота и срамота за њихове фамилије и њени ефекти могу утицати на њихове животе. Према неким ауторима, просечна укупна цена таквих осуда је чак и виша од оне коју сугерише аргумент тржишта рада.

ну одговорност да заступа интересе акционара. Неке од дужности управног одбора су ангажовање и отпуштање генералног директора (CEO) и успостављање мотивационог механизма с компензацијама и надгледањем перформанси компаније. Управни одбор одобрава и стратешке одлуке компаније, као што је њен годишњи капитални буџет или аквизиција другог предузећа и слично. Ове надлежности и одговорности чине управни одбор кључним механизмом обезбеђења да одлуке менаџера буду у складу са одлукама које желе акционари.

У земљама развијене тржишне привреде, у последњих неколико година, истраживало се колико управни одбори заиста добро обављају свој посао. На основу резултата истраживања, једни истичу да неки управни одбори нису били вољни да отпусте генералног директора ни у условима када је компанија лоше пословала. Други верују да је разлог за то недостатак независности рада управног одбора, због чега он није толико ефикасан колико би требало да буде. У Сједињеним Државама се, рецимо, спомиње пракса да је било ситуација да генерални директор обично председава управним одбором. Оваква двојна улога давала је директору недопустив утицај над управом, пошто је председавајући у прилици да одређује садржај сједнице управног одбора, распоређује обавезе члановима и контролише ток информација према управном одбору. Тако, примера ради, у Сједињеним Државама, пре прелазна на *Sarbanes-Oxley Act*, чланови управног одбора из компаније су могли бројчано да надмаше **спољне независне чланове**, који нису били за послени у компанији.

Присуство и других потенцијалних менаџера. Конкуренција међу менаџерима у оквиру компаније такође помаже у њиховим подстицајима да делују у најбољем интересу акционара. Делујући у најбољем интересу акционара, менаџери се заправо такмиче да достигну позицију генералног директора и при том покушавају да привуку пажњу управног одбора. Чак и кад менаџер постане генерални директор стално мора да осматра околину јер има и других менаџера који желе тај посао.

Постојање великих акционара. Сви акционари имају снажан интерес у пружању подстицаја менаџерима да максимизују вредност за акционаре. Наравно, то је оно што акционари желе и што је прихватљив циљ и за менаџмент. Међутим, акционари који поседују много акција, као што су институционални инвеститори, настоје да врше рутински мониторинг компаније како би били сигурни да менаџери раде у њихо-

вом најбољем интересу. У тренуцима спознаје да је неке одлуке менаџмента потребно ускладити са интересима инвеститора, ови институционални инвеститори користе своју утицај тако што предлажу нека решења менаџменту или спонзоришу предлоге који треба да буду изгласани од акционара на годишњој скупштини. Лако ови предлози акционара нису обавезујући, резултате гласања обично примети корпоративни менаџмент, јер постојећи институционални власници неретко имају довољно гласачке моћи да смене менаџмент који не делује у оквиру њиховог најбољег интереса.

Тржиште преузимања (takeover). Ово тржиште такође даје подстицај менаџерима да делују у интересу акционара. Када компанија лоше послује јер менаџмент лоше обавља свој посао, за лукаве инвеститоре настаје прилика да створе новац купујући компанију по цени која одражава њене лоше перформансе и замијене постојећи менаџмент способнијим тимом менаџера. Уколико су инвеститори правилно проценили ситуацију, компанија ће се ускоро трансформисати у снажну компанију и њене цене акција ће порастати, а то ствара услове да инвеститори могу да продају своје акције уз знатан принос. Дакле, да би избегли претње преузимања и да не остану без посла, менаџери су стимулирани да предузимају активности које ће максимизовати цену акција. Пошто је максимизовање вредности дугорочан циљ, менаџмент мора перманентно уверавати акционаре да раде у њиховом превасходном интересу.

Правно и регулаторно окружење. Коначно, закони и прописи којих се компанија мора придржавати ограничавају могућности менаџера да доносе одлуке које ће угрозити интересе акционара. Један од примера добре регулаторне реформе у Сједињеним Државама, често спомињан у литератури, јесте закон из 2002. године, као што је *Sarbanes-Oxley Act*, који је требало да ограничи могућност менаџера. Међутим, да је то била недовољна и неуспешна реформа, најбољи показатељ је глобална финансијска, а затим и економска криза из 2008, дакле шест година након доношења *Sarbanes-Oxley Act*.

Наиме, бројни рачуноводствени скандали и етички пропусти корпоративних руководилаца у раним годинама 21. века шокирали су америчку нацију. Кључни случај је био банкрот WorldCom-а, који се десио 2002. године, када су руководиоци „фризирали књиге“ изостављајући 7,2 милијарде долара трошкова, што је омогућило WorldCom-у „добит“, а компанија је заправо била у губитку и својим пословањем губи-

ла новац. Рачуноводствена превара у WorldCom-у праћена је сличним скандалима у компанијама Enron, Global Crossing, Тусо и другим. Ови скандали (и настали губици за акционаре) резултирали су сетом регулаторних реформи донесених у Конгресу 2002. године.⁷ За нашу дискусију релевантан је претходно спомињани *Sarbanes-Oxley Act*, који је био фокусиран на: (1) смањење агенцијских трошкова у корпорацијама, (2) враћање етичког понашања у пословни сектор и (3) побољшање интегритета система рачуноводственог извештавања у оквиру компаније.

Нове регулативе су од јавних корпорација захтевале да имплементирају пет доминантних стратегија, што од приватних корпорација и партнерстава није захтевано:

1. **Осигурање веће независности управе.** Компаније су морале реструктурирати своје управне одборе тако да већину чине спољни чланови. Даље, препоручено је да позиције председника управе и генералног директора буду раздвојене. Коначно, *Sarbanes-Oxley Act* јасно је указао на то да чланови управе имају одговорност да представљају акционаре и да делују у њиховом интересу, а чланови управе који не извршавају ову своју дужност могли би бити кривично гоњени те зарадити и затворску казну.
2. **Успостављање интерне рачуноводствене контроле.** Компаније морају успоставити систем интерне рачуноводствене контроле да би заштитиле интегрални рачуноводствени систем и осигурале средства компаније. Интерне контроле имају задатак да побољшају поузданост рачуноводствених података и квалитет финансијских извештаја и да смање могућност да појединци унутар компаније учине рачуноводствено превару.
3. **Успостављање усклађености правила.** Неопходно је да компаније успоставе унутрашњи систем правила који ће бити у складу са законом. Тако, на пример, рад возача камиона у Сједињеним Државама компанија мора ускладити са свим федералним и државним регулативама из безбедности саобраћаја, као што је број сати колико возачи могу возити током дана,

укупна тежина камиона на аутопуту и томе слично.

4. **Успостављање етичког кодекса.** Реч је о кодексу којим се надгледа понашање запослених и руководилаца. Намера је да се овим створи етичко радно окружење тако да запослени знају шта се од њих очекује и какав однос треба да имају са потрошачима (купцима), добављачима и акционарима. Неопходно је да кодекс омогући успостављање процедуре за праћење и благовремено уочавање евентуалних пропуста.
5. **Проширење моћи Комитета за ревизију.** Екстерни ревизор, интерни ревизор и службеник за усклађивање/етику имају правну одговорност према комитету за ревизију⁸, а не према компанији. Ове линије извештавања омогућавају том комитету да своје пипке зарије дубоко у компанију како би се откриле финансијске неправилности. Додатно, Комитет за ревизију има безусловну моћ да испита било којег радника компаније, укључујући и генералног директора, у вези с било којим питањем које може материјално утицати на компанију или на њене финансијске извештаје.

2. Корпоративно управљање и унапређивање пословне етике

Последњих неколико година термин “корпоративно управљање” постао је неизбежан део пословног вокабулара. При томе, не постоји општеприхваћена дефиниција корпоративног управљања и разне дефиниције које су у оптицају у великој мери зависе од институција, аутора, као и од земље и правне традиције. Међународна финансијска корпорација (IFC) дефинише корпоративно управљање као “структуре и процесе за вођење и контролу привредних друштава”. ОЕСД је још 1999. године донијела и објавила своје принципе корпоративног управљања у којима се даје дефиниција корпоративног управљања као “интерна средства помоћу којих се воде и контролишу корпорације, а која обухватају групу односа између управе друштва, њеног надзорног/управног одбора, његових акционара и других носилаца интереса”. Међутим, највећи број дефиниција фокусира се на привредно друштво и неке заједничке елементе:

7) Главни закони донети у Конгресу 2002. године из ове области су *Public Accounting Reform* (реформа јавног рачуноводства) *Investor Protection Act* (акт о заштити инвеститора) и *Sarbanes-Oxley Act*.

8) У привредној пракси Републике Српске реч је о одбору за ревизију.

- корпоративно управљање је систем односа дефинисан структурама и процесима, тј. односом између акционара и управе, акционара и надзорног односно управног одбора и разних механизма управљања ефектима и извештајима;
- ови односи могу обухватати стране с различитим, па и супротним интересима, између акционара, надзорног односно управног одбора и менаџмента;
- све стране учествују у вођењу и контроли друштва.

Као резултат скандала откривених у Сједињеним Државама: у *Arthur Andersen-у*, *Enron-у*, *WorldCom-у* и многим другим компанијама, акционари, менаџери и јавност постали су веома забринуте око тога како се управља компанијама. Корпоративно управљање даје сет принципа које компанија следи приликом пословања. Ови принципи, детерминисани од различитих међународних ауторитета (Светске банке, IFC, OECD, Светске трговинске организације) и на националном нивоу (Комисија за хартије од вредности и берзи), обезбеђују мапу коју би менаџери требало да прате да би остварили различите циљеве компаније, укључујући и максимизовање цене акција. За компанију је важно да јасно одреди своју структуру корпоративног управљања, тако да би појединци и предузећа која имају интерес у пословању разумели како се њихови интереси остварују. Јер, не заборавимо да је контролисање синоним за управљање. Добра структура корпоративног управљања би онима који имају однос са компанијом требало обезбеди разумевање како извршни директори воде посао и ко је одговоран за важне одлуке компаније. Као резултат закона и других прописа, те повећаног притиска акционара, већина компанија пажљиво пише своје прописе о корпоративном управљању, тако да сви стејкхолдери - менаџери, кредитори, клијенти, добављачи и запослени боље разумеју своја права и обавезе. На основу нашег претходног разматрања требало би закључити да максимизовање вредности за акционаре захтева фер третман и свих других стејкхолдера.

Студије показују да компаније које практикују добро корпоративно управљање стварају претпоставке за већи принос акционара. У земљама развијене тржишне економије, као и код нас, добро корпоративно управљање у управни одбор укључује чланове који су независни од менаџмента компаније. Независни управни одбор

генерално је у функцији провере и праћења доношења важних одлука менаџмента, укључујући и компензације извршних директора. Показало се да и компаније које развију добру корпоративну структуру, која олакшава идентификацију и корелацију рачуноводствених проблема и потенцијално неетичких и преварантских пракси, послују боље од компанија које имају лошије унутрашње регулативе о управљању⁹⁾.

Дакле, компаније својим актима (прописивањем процедура обавезних приликом доношења одлука) морају подстицати на морално понашање своје запослене. Високи стандарди етичког понашања захтевају да компанија третира трећу страну са којом послује на коректан начин. Преданост компаније пословној етици може бити измерена склоношћу компаније и њених запослених поштовању закона и регулатива које се односе на факторе као што су сигурност и квалитет производа, фер пракса запошљавања, фер пракса маркетинга и продаје, коришћење поверљивих информација за личну корист, укљученост заједнице, мито и илегалне исплате за остваривање планова пословања.

Иако већина компанија има своје регулативе, које укључују етичко пословно понашање, постоје многи примери великих корпорација код којих је откривено неетичко понашање. Компаније као што су *Arthur Andersen*, *Enron* и *WorldCom* MCI пропале су или су доживеле видне промене као резултат неетичке и понекад илегалне праксе. У одређеним случајевима, запослени (углавном врх менаџмента) осуђени су на затворске казне за нелегалне активности које су проистекле из неетичког понашања. Последњих година, број случајева у којима је неетичко понашање резултирало значајном добити за извршне директоре, а на штету акционара, повећао се у тој мери да је јавни протест у неким земљама, а нарочито у Сједињеним Америчким Државама, резултирао легислативом чији је циљ спречавање таласа неетичког понашања у корпоративном свету. Један од разлога за такву легислативу је што су рачуноводствени скандали учинили јавност скептичном и према рачуноводству и финансијском извештавању великих америчких корпорација. Речју, јавност више није веровала менаџерима. Инвеститори су све више осећали да извршни директори више воде рачуна о сопственим интересима што је допринело остварењу велике добити за себе и великих губитака за акционаре. Као резултат такве праксе у Сједињеним Државама након изгласавања Sarbanes-Oxley

9) Besley, Brigham, CFIN, 2011 South-Western, Cengage Learning, стр.13.

(Сарбејнс-Окслијевог) закона успостављени су стандарди за рачуноводство и одговорност за финансијске извештаје великих корпорација.

Упркос не тако давном смањењу поверења инвеститора у финансијско извештавање корпорација, извршни директори већине великих компанија у Сједињеним Државама верују да би њихове компаније требало да одржавају високе етичке стандарде у целокупном свом пословању. На овај начин се долази до формулисања система вредности у предузећу које се односе на његов (дугорочан) опстанак и развој, уз истовремену бригу о одрживом очувању природне средине.¹⁰ При том, већина економиста верује да постоји позитивна корелација између етике и дугорочне профитабилности, јер етичко понашање:

- a) спречава казне и правне, односно судске трошкове,
- b) изграђује поверење јавности,
- c) привлачи клијенте који цене и подржавају етичке прописе,
- d) привлачи и задржава најквалитетнији кадар,
- e) подржава економску одрживост заједница у којима предузећа послују.

Данас већина великих компанија има чврсте кодексе етичког понашања и по том основу спроводе програме обуке чији циљ је да обезбеде да сви запослени разумеју шта је коректно понашање у различитим пословним ситуацијама. При томе је императив да врх менаџмента (председник и потпредседници) буде предан етичком понашању и да изражава ту преданост свеукупног личног деловања, као и постојећим прописима компаније (директиве, систем награде/казне), што је минимално и што инвеститори очекују. Искуства из блиске прошлости нас упућују на то да није сасвим довољно имати властити етички кодекс или више њих, већ је потребно у предузећу створити и атмосферу за примену кодекса. Неки економски скандали (Епгон и други) показали су да записана морална правила нису довољна уколико их менаџери, управа и запослени не усвоје и не имплементирају. То подразумева транспарентно и одговорно понашање носилаца пословних задатака, изградњу система управљања етички прихватљивим радом, што значи да се мора изградити активни систем интерних контрола који ће сигнализирати, спречити и откри-

ти евентуалне недозвољене радње те подстицати остваривање усвојених вредности и изграђивати свест да се поштењем највише постиже и да је свако неетичко понашање неприхватљиво. При томе треба стварати хумане, поштене и праведне односе међу запосленим и поштовати њихов интегритет. За свако другачије понашање неопходно је у предузећу саставити списак упозоравајућих сигнала како би се на њих благовремено утицало. Посебан изазов је како се организовати и континуирано пратити перформансе дислоцираних делова предузећа и географски раздвојених власника (акционара) и менаџмента, што ћемо у наставку детаљније размотрити.

Случај „Епгон“ био је врх леденог брега, који је означио слом постојећег система контроле управе и краха „троугла“ *спољни ревизор-акционари - управа*, на коме је овај систем почивао. Као кула од карата срушила се и институција спољног ревизора, која се показала недовољном за решавање тог агенцијског проблема (управљања туђим капиталом у туђе име и за туђи рачун - рачун акционара). Лако се проблемима корпоративног управљања бавимо тек од 90-их година прошлог века, теорије које су допринеле његовом унапређењу настале су много раније и долазе из различитих области: економије, економије фирме, рачуноводства, финансија, права, менаџмента и организационог понашања.¹¹ Не наводећи све ове теорије, чини нам се важним истаћи следеће три:

- **агенцијска теорија** настоји идентификовати агенцијски однос као уговор у коме једна страна (принципал) делегира одређени посао другој страни (агенту), при чему је принципал власник, а агент директор;
- **теорија трансакционих трошкова** сматра да се интереси власника и менаџера могу ускладити избором адекватне управљачке структуре;
- **стејкхолдерска теорија** радије разматра различите интересне групе, а не фокусира се само на власнике.

С обзиром на њен темељни концепт, чини се да је агенцијска теорија дала највећи допринос развоју корпоративног управљања. При том треба нагласити да, у основи, постоје три агенцијска проблема.¹²

Први, **сукоб интереса акционара и управе** - који је пре последица дисперзираног акциона-

10) др Франц Колетник, Мелита Колетник Корошец: *Етички прихватљив менаџмент*, Financing 3/11, Бања Лука, 2011, стр. 19.

11) А. Лојпур, *op. cit.*, стр. 43.

12) М. Васиљевић: *Корпоративно управљање - правни аспекти*, Правни факултет, Београд, 2007, стр. 20-30.

рства и немоћи акционара да утичу на управу, него раздвајања управљања од власништва. У овом односу управа предузећа је у фактичкој предности због утицаја информационе асиметрије, где управа перманентно поседује више релевантних информација од акционара - принципала. Присутност и јачање институционалних инвеститора увелико утиче на овај проблем. На основу података из Табеле 1 може се сагледати присутност дисперзованог власништва, односно концентрисаност власништва по појединим земљама:

Табела 1- Структура власништва великих компанија у свету

	Дисперзовано акционарство	Породично власништво	Власништво финансијских институција	У власништву државе	Остало
	1	2	3	4	5
САД	80	20	-	-	-
Велика Британија	100	-	-	-	-
Швајцарска	60	30	5	-	5
Немачка	50	10	15	25	-
Француска	60	20	5	15	-
Холандија	20	15	5	40	20
Аустрија	5	15	-	70	10

Извор: Anreas Boher, *Corporate Governance and Capital Market Transaktionns in Switzerland: the Mechanics of Mergers, Acquisitions, Boyontons, Private Equity Transaktions and Restructuring and Their Impact on the Governance of Corporation under Swiss Law*, Schulthess 2005, 11-12 (према: Васиљевић М. *Корпоративно управљање*, Удружење правника Србије, 2013, стр.84).

На основу података из претходне табеле видно је да је агенцијски проблем посебно изражен у англосаксонској пракси, где доминира дисперзовано власништво, односно акционарство, где акционари имају мали проценат капитала и при том немају реалну моћ одлучивања (гласања) и могућност ефективне контроле над радом управе предузећа. Овде је реч, заправо, о акционару који је у позицији "слепог путника, у којој он очекује од других власника - акционара одговарајући позитиван утицај на менаџмент у правцу ефикасности, од чега би он сам профити-

рао без труда и трошка, а пошто је власништво дисперзирано, те се сви власници понашају на исти начин - пасивно ишчекују да посао обави неки други"¹³.

Верни пратилац дисперзованог акционарства је информациона асиметрија, која само отежава први агенцијски проблем у смислу реалне стратегије регулативе која би требало да буде у функцији унапређења корпоративног управљања и његовог решавања тј. кроз различите правне институције односно да заштити позицију принципала (акционара) и да "отуђење" управе сведе на прихватљив ниво.

Други, сукоб интереса већинског акционара и мањинских акционара, је сукоб у коме су заправо мањински акционари у позицији принципала, док су већински (контролни) акционари у позицији агента, односно заступника који треба да штите интересе принципала и да при доношењу пословних одлука раде у њихово име и за њихов рачун, с обзиром на фидуцијарну одговорност према предузећу чији су власници. У основи, решавање питања унапређења права мањинских акционара практично је редовна тема реформе компанијског права у развијеним земљама, а нарочито у земљама у транзицији.

Трећи проблем у вези је са **моноинтересним (интерес акционара) односно мултиинтересним концептом** компаније (корпорације) са више различитих носилаца интереса (ризика), где први наглашава амерички, а други континентални концепт корпоративног управљања, коме је у овом смислу склоно и енглеско компанијско право. Овде је реч о сукобу интереса власника односно акционара и других евентуалних носилаца конститутивних интереса (и ризика), где позицију агента, односно заступника интереса принципала има само предузеће односно власници. Од стратегије регулативе у решавању овог трећег агенцијског проблема корпоративног управљања зависи и одговор на питање постоји ли или не тзв. друштвена одговорност компанија, односно постоји ли или не тзв. морални капитализам¹⁴.

Пошто савремено предузеће карактерише децентрализација одлучивања и одговорности, ова теорија се бави превасходно овим првим агенцијским проблемом. Наиме, власник капитала (принципал) носилац је интереса на уложеном капиталу у предузеће и он одређени посао поверава менаџеру. Менаџер је, дакле, агент

13) Борис Беговић, Унапређење корпоративног управљања, Београд, 2003, стр. 15 (према: Васиљевић М., op.cit., стр.85)

14) Васиљевић М., op.cit., стр.84-85

власника који прихвата да обави уговорени посао за принципала, за што уговара одређену накнаду. Карактеристично за овај однос је да се њихови интереси често сукобљавају те неретко менаџмент више делује у властитом интересу уместо у интересу власника капитала. Ови и слични проблеми у предузећу траже потпуно нову праксу његовог деловања. Одговарајући концепт корпоративног управљања све више се истиче као претпоставка ефикасности и ефикасности пословања предузећа. Основни циљ корпоративног управљања је, у ствари, промовисање *поштења, транспарентности и одговорности*. Да би се ови циљеви и остварили, неопходно је обезбедити уједињен приступ корпоративном управљању, корпоративном извештавању, ревизији и професији рачуновођа. Овако структуриран систем има више изгледа да постане ефикасан од оних који то не успевају. Савет за финансијско извештавање Уједињеног Краљевства представља пример интегрисаног регулаторног тела које, у основи, има задатке да промовише висок квалитет корпоративног управљања, корпоративног извештавања, ревизије, интегритета, компетентности и транспарентности рачуноводствене професије.

Побољшање корпоративног управљања велико зависи од пословног амбијента у којем предузећа послују, а који чине законско, регулаторно и институционално окружење. Иако су принципи по природи еволутивни и под утицајем промена у окружењу, услове које треба да испуне финансијски извештај и МСФИ/МРС у циљу имплементације принципа корпоративног управљања могу се спознати на основу сваког од шест OECD-ових принципа¹⁵.

Да би се унапредило корпоративно управљање у појединим националним економијама, неопходно је: усвојити стандарде, едуковати рачуновође, применити усвојене стандарде прописане од правних лица, обезбедити ревизију и спровођење међународних рачуноводствених стандарда, обавити едукацију корисника корпоративних извештаја и на основу финансијских извештаја¹⁶ донети одлуке њихових корисника. Од каузалне повезаности *финансијског извештавања, ревизије, корпоративног управљања и стручности рачуновођа* заправо зависи и квалитет корпоративног управљања. Они који препознају каузалност имају више изгледа да буду ефикас-

нији у односу на оне који то не препознају. Због тога национална регулаторна тела треба да у том смислу теже висококвалитетном финансијском извештавању, веома коректној ревизији, висококвалитетном корпоративном управљању и, најзад, поштењу, компетентности и транспарентности рачуноводствене и ревизорске професије.

Након испуњења ових критеријума, могуће је очекивати да се остваре претпоставке за:

- смањење манипулације финансијским извештајима,
- повећање поверења инвеститора у квалитет финансијских извештаја,
- смањење ризика, а тиме и цене капитала,
- јачање финансијских тржишта,
- квалитетно финансијско извештавање као фактор одвраћања од скандала и проневера¹⁷.

На основу претходно наведеног основано је претпоставити да квалитетан систем корпоративног финансијског извештавања не треба посматрати као циљ за себе. Он је много више од тога и значајан стуб тржишне економије јер на основу поузданих информација спречава настајак високих економских и социјалних трошкова. Поред тога, квалитетно финансијско извештавање је и значајан фактор одвраћања од економских скандала и превара, што, у основи, јача и финансијски систем националне економије.

3. Креирање и спровођење пословне политике

Разликујемо текућу и дугорочну пословну политику. Текућа пословна политика усмерена је на остварење што бољег приносног и финансијског положаја предузећа с расположивим ресурсима. Дугорочна пословна политика усмерена је на проширење постојећег или освајање нових тржишта уз нове инвестиције.

1.1 Креирање текуће пословне политике

Ова пословна политика креира се на основу годишњег бизнис плана. Годишњи бизнис план саставља се за наредну годину крајем претходне или на почетку текуће године.

15) OECD Principles of Corporate Governance, www.oecd.org

16) Boyle P., *Међународно усклађивање рачуноводствених и ревизорских стандарда и прописа* (prevod sa engleskog), "The Road to Europe: Program of the Accounting Reform and Institutional Strenght ening" (REPARIS), стр.2, Беч, 2006.

17) The Road to Europe: ibidem, стр.3.

Годишњи бизнис план садржи:

- плански биланс успеха,
- плански биланс стања,
- план нето новчаних токова.

Плански биланс успеха саставља се у две варијанте - првој и коначној.

Прва варијанта планског биланса успеха обухвата:

- пословне приходе,
- пословне расходе,
- финансијске приходе,
- финансијске расходе¹⁸.

Пословни расходи су трошкови који се планирају:

- по врстама и у оквиру сваке врсте исказује се одвојено - варијабилни део и фиксни део,
- варијабилни део се диспонира на трошкове производње учинака,
- фиксни део диспонира се директно на расходе.

План пословних прихода садржи:

- планирану количину продаје производа,
- планирану продајну цену,
- планирану цену коштања,
- планирани приход од продаје,
- планиране трошкове продатих производа.

Следи планирање **финансијских прихода** на основу постојећих финансијских пласмана, уговорених каматних стопа и учешћа у капиталу те очекиваног прихода по основу дивиденде и планирања **финансијских расхода** на основу постојећих кредитних обавеза и уговорених каматних стопа.

Дакле, прва варијанта планског биланса успеха не садржи остале приходе и расходе јер су они непредвидљиви.

Плански биланс стања саставља се у две варијанте: првој и коначној.

Прва варијанта планског биланса стања започиње:

- планирањем сталне имовине и дугорочних обавеза,
- планирањем нето обртних средстава. У оквиру нето обртних средстава обртна средства и краткорочне обавезе исказују се и коефицијентом обрта.

Прва варијанта планског биланса стања садржи:

- почетни биланс стања (биланс стања претходне године),
- плански биланс стања текуће године у коме се исказује планирана стална имовина и дугорочне обавезе, капитал се увећава за износ нето добитка из прве варијанте планског биланса успеха, а обртна имовина и краткорочне обавезе преузимају се из плана нето обртних средстава.

Након сачињавања прве варијанте планског биланса следи утврђивање финансијског положаја на начин приказан у Табели 2.

Табела 2 - Утврђивање финансијског положаја

	На крају претходне године	На крају планске године
1. Стална имовина		
2. Залихе		
I Дугорочно везана имовина (1 + 2)		
3. Капитал		
4. Дугорочна резервисања		
5. Дугорочне обавезе		
II Трајни и дугорочни капитал (од 3 до 5)		
6. Рацио финансијске стабилности (II/I)		
7. Слободни капитал (I-II)		

Уколико је рацио финансијске стабилности **нижи од један**, постоји **слободан капитал**, финансијски положај је добар; тачније, финансијски положај је бољи утолико уколико је рацио финансијске стабилности **ближи нули**, а слободан капитал је у већем износу.

Уколико је рацио финансијске стабилности **виши од један**, слободни капитал је **негативан** и исказује недостатак капитала за остварење финансијске стабилности, **која се остварује када је рацио финансијске стабилности један**.

Потом следи утврђивање циљног минималног и циљног максималног нето добитка:

Циљни *минимални нето добитак* утврђује се на следећи начин:

1. минимални добитак који треба акумулирати за капитал,

18) Родић ј., Андрић М., Специјални биланси и консолидовани биланс стања и успеха, ФИНРАР, Бања Лука, 2014, стр.102

2. минимални нето добитак за дивиденду власницима капитала,
3. минимални нето добитак за бонус менаџмента,
4. укупан минимални циљни нето добитак (од 1 до 3),
5. циљни минимални бруто добитак (редни број 4 x (100/(1 - пореска стопа на добитак))).

Минимални добитак који треба акумулирати за капитал раван је недостатку капитала за остварење рација финансијске стабилности чија вредност је 1.

Алтернативно, када је рацио финансијске стабилности према првој варијанти планског биланса стања виши од 1 и, уз то, већи од рација финансијске стабилности претходне године, минимум нето добитка који треба акумулирати раван је разлици између недостајућег капитала према првој варијанти планског биланса стања и недостајућег капитала по билансу стања на крају претходне године. Овим се, у ствари, спречава погоршање финансијског положаја, с претпоставком да ће фирма опстати током планске године уз непромењен финансијски положај из претходне године јер је преживела претходну годину.

Минимум нето добитка за дивиденду квантификује се умношком основног капитала са владајућом каматном стопом.

Минимални нето добитак за бонус менаџмента квантификује се на основу уговора са менаџментом.

У условима када прва варијанта планског биланса стања исказује висок недостатак капитала, приоритет се даје минимуму нето добитка за акумулирање у капитал, а нето добитак за дивиденде и за бонус менаџмента се не квантификује.

Максимални циљни нето добитак квантификује се овако:

1. максимални циљни нето добитак за акумулирање у капитал,
2. максимални циљни нето добитак за дивиденде,
3. максимални циљни нето добитак за бонус менаџмента,
4. укупни максимални циљни нето добитак (од 1 до 3),
5. циљни бруто добитак (редни број 4 x (100/(1 - пореска стопа на добитак))).

Максимални циљни нето добитак за акумулирање у капитал раван је недостатку капитала

утврђеном у првој варијанти биланса стања за остварење рација финансијске стабилности од 1.

Максимални нето добитак за дивиденде раван је основном капиталу помножен са стопом дивиденде вишом од владајуће каматне стопе. Стопа дивиденде виша је од владајуће каматне стопе због тога што је ризик улагања у капитал већи од ризика пласирања путем кредита. Максималан нето добитак за бонус менаџмента, као и код минималног: ово испитивање врши се на основу прве варијанте планског биланса нето добитка; квантификују се у складу са уговорима с менаџментом успех и циљни минимални односно максимални добитак.

3.1.1. Испитивање могућности остварења циљног добитка

Испитивање могућности остварења циљног добитка врши се на начин приказан у Табели 3.

Табела 3-Испитивање остварења циљног добитка

	Циљни добитак	
	Минимални	Максимални
1. Планирани приход од продаје по првој варијанти планског биланса успеха		
2. Варијабилни расходи по првој варијанти биланса успеха		
3. Маржа покрића (1-2)		
4. На терет марже покрића (од 4.1. до 4.3)		
4.1. Планирани пословни фиксни расходи,		
4.2. Планирани нето финансијски расходи		
4.3. Циљни бруто минимални односно максимални бруто добитак		
5. Коефицијент марже покрића (3/1)		
6. Потребан приход за остваривање циљног бруто добитка (4/5)		
7. Потребан проценат повећања физичког обима производње и продаје за остваривање циљног бруто добитка при непромењеном паритету продајних и набавних цена $(6 - 1)/1 \times 100$		
8. Потребан проценат повећања продајних цена за остваривање циљног бруто добитка при непромењеном обиму производње и продаје $(4 - 3)/1 \times 100$		

Овај прорачун даје две алтернативе остварења циљног добитка - алтернативе А и Б.

Алтернатива А. Циљни минимални, односно максимални бруто добитак без промене паритета продајних и набавних цена може се остварити уколико се физички обим производње и продаје повећа за проценат исказан под редним бројем 7.

Алтернатива Б. Циљни минимални, односно максимални бруто добитак с планираним обимом производње и продаје може се остварити ако се продајне цене повећају за проценат исказан под редним бројем 8.

Алтернативе А и Б су међусобно конкурентне у погледу остварења циљног добитка, па се могу комбиновати. При томе треба имати у виду да повећање физичког обима производње и продаје за 1% доприноси остварењу циљног добитка исто колико и повећање продајних цена за онолико процентних поена колико износи маржа покрића (коефицијент марже покрића).

3.1.2. Испитивање могућности остварења циљног добитка

Топ-менаџменту и свим пословним функцијама доставља се:

- прва варијанта планског биланса успеха,
- прва варијанта планског биланса стања са планираним нето обртним средствима, сталном имовином и дугорочним обавезама,
- испитивање могућности остварења циљног добитка.

Функција производње самостално разматра могућност снижене цене коштања, а са продајном функцијом разматра могућност повећања обима производње и продаје и смањења коефицијента обрта готових производа.

Набавна функција самостално разматра могућност смањења набавних цена материјала, било смањењем куповне цене, било смањењем зависних трошкова набавке и могућност продужења рокова плаћања обавезе добављачима.

Продајна функција самостално разматра могућност повећања продајних цена и бржу наплату потраживања купаца.

Финансијска функција самостално разматра могућност продужења рокова доспећа отплате кредитних обавеза, могућност скраћења рокова наплате дугорочних и краткорочних кредитних пласмана, могућност продаје учешћа у капиталу, а заједно с производном функцијом

идентификује непотребне некретнине и опрему и испитује могућност њихове продаје.

Сви ови предлози пословних функција заједно се разматрају са топ - менаџментом и врши се избор предлога који се усвајају.

3.1.3. Коначна варијанта планског биланса успеха и стања

3.1.3.1. Коначна варијанта планског биланса успеха

Коначна варијанта планског биланса успеха саставља се тако што се у његовој почетној варијанти коригују позиције за износе усвојене на заједничком састанку пословних функција и топ-менаџера, а те позиције могу да буду:

- повећање производа од продаје било по основу повећања обима производње и продаје, било по основу повећања продајних цена,
- промена трошкова било по основу смањења набавних цена, по основу смањења цене коштања, било по основу повећања обима производње и продаје,
- смањење амортизације по основу продаје непотребних некретнина и опреме и квантификације добитка или губитка од те продаје,
- смањење финансијских прихода по основу брже наплате дугорочних и краткорочних кредитних пласмана и по основу продаје учешћа у капиталу уз квантификацију добитка и губитка од продаје учешћа у капиталу,
- повећање финансијских расхода по основу продужења отплате кредитних обавеза.

3.1.3.2. Коначна варијанта планског биланса стања

Коначна варијанта планског биланса стања саставља се тако што се почетне варијанте биланса стања коригују за износе утврђене на заједничком састанку топ-менаџера и менаџера пословних функција. Те корекције могу да буду:

- смањење сталне имовине било због наплате дугорочно датих кредита, због продаје учешћа у капиталу, било због продаје непотребних некретнина и опреме;
- промена обртних средстава било због повећања потраживања од купаца, било по основу скраћења рока наплате потраживања од купаца;
- промена обавеза према добављачима било због повећања набавке, смањења наплатних цена, било због повећања рока плаћања обавеза према добављачима.

У складу са претходно наведеним, предаја коначне варијанте биланса успеха изгледа овако:

	Планска година	Претходна година
I Пословни приходи (1 +2-3)		
1. Приходи од продаје		
2. Повећање вредности залиха учинака		
3. Смањење вредности залиха учинака		
II Пословни расходи (од 1 до 8)		
1. Трошкови материјала		
2. Трошкови режијског материјала		
3. Трошкови горива и енергије		
4. Трошкови бруто зарада (4.1 + 4.2)		
4.1. Бруто зарада производње		
4.2. Бруто зарада режије		
5. Трошкови производних услуга		
6. Трошкови амортизације		
7. Трошкови дугорочних резервисања		
8. Нематеријални трошкови		
A. ПОСЛОВНИ ДОБИТАК (л-лл)		
I ФИНАНСИЈСКИ ПРИХОДИ		
II ФИНАНСИЈСКИ РАСХОДИ		
III ДОБИЦИ ОД ПРОДАЈЕ СТАЛНЕ ИМОВИНЕ		
IV ГУБИЦИ ОД ПРОДАЈЕ СТАЛНЕ ИМОВИНЕ		
Б. БРУТО ДОБИТАК (A + I - II + III - IV)		
Ц. ПОРЕЗ НА ДОБИТАК		
Д. НЕТО ДОБИТАК (Б - Ц)		

Коначна варијанта планског биланса стања је дата у наставку.

	Планска година	Претходна година
A. СТАЛНА ИМОВИНА (I до III)		
I. Нематеријална имовина		
II Некретнине постројења и биолошка средства (од 1 до 4)		
1. Земљиште		
2. Грађевински објекти		
3. Постројења и опрема		
4. Биолошка средства		
III Дугорочни финансијски пласмани (1 + 2)		
1. Учешће у капиталу		
2. Дугорочни кредити		
Б. ОБРТНА ИМОВИНА (од 1 до 4)		
1. Залихе (од 1.1. до 1.4.)		
1.1. Материјала		
1.2. Учинака		
1.3. Робе		
1.4. Стална средства намењена продаји		
2. Краткорочна потрживања		
3. Готовина		
4. Плаћени ПДВ		

АКТИВА (А + Б)		
А. КАПИТАЛ (од I до III)		
I Основни		
II Резерве		
III Нераспоређени добитак		
Б - ДУГОРОЧНА РЕЗЕРВИСАЊА		
Ц - ДУГОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ		
Д - КРАТКОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ (од 1 до 7)		
1. Краткорочне финансијске обавезе		
2. Обавезе из пословања		
3. Обавезе за бруто зараде		
4. Обавезе за порез на добитак		
5. Обавезе за камате		
6. Обавезе за остале порезе и доприносе		
7. Наплаћени ПДВ		
ПАСИВА (А + Б + Ц + Д)		

У коначној варијанти биланса стања капитал се увећава за износ нето добитка утврђен у коначној варијанти биланса успеха.

3.1.4. Операционализација политике ликвидности у току године

Додаци планском билансу су:

- ризик остварења добитка редовне активности,
- прилив и одлив готовине,
- финансијски положај.

Овде је реч о провођењу политике ликвидности предузећа за који је сачињен бизнис план и о политици ликвидности дужника.

Политика ликвидности предузећа операционализује се путем динамичног планирања прилива и одлива готовине, чија садржина изгледа овако:

- A. ПРИЛИВ ГОТОВИНЕ
 1. Наплата потраживања од купаца
 2. Наплата финансијских пласмана
 3. Наплата осталих потраживања
- B. РАСПОЛОЖИВА ГОТОВИНА НА ПОЧЕТКУ ПЛАНСКОГ ПЕРИОДА
- C. УКУПНО РАСПОЛОЖИВА ГОТОВИНА (А + Б)
- D. ОДЛИВ ГОТОВИНЕ (од 1 до 7)
 1. Исплата доспеле главнице, кредитних обавеза
 2. Исплата добављача
 3. Исплата камате
 4. Исплата зарада
 5. Плаћање пореза на добитак
 6. Исплата осталих пореза и доприноса
 7. Исплата разлике између наплаћеног и плаћеног ПДВ
- E. СТАЊЕ ГОТОВИНЕ НА КРАЈУ ПЛАНСКОГ ПЕРИОДА (Ц - Д)

Динамични план прилива и одлива готовине сачињава се:

- на почетку године по кварталима,
- на почетку квартала по месецима,
- на почетку месеца по декадама.

Уколико је стање готовине на крају било ког планског периода негативно (са знаком минус), значи да у том периоду ликвидност неће бити одржива. Да би се ликвидност ипак одржала, финансијска функција предузима мере за усклађивање прилива и одлива готовине. Те мере су и с подручја прилива и с подручја одлива готовине. С подручја прилива убрзава се наплата потраживања и обезбеђује додатно краткорочно задужење, а с подручја одлива продужење рокова плаћања обавеза.

Политика ликвидности дужника. При сачињавању уговора с купцима о продаји уз одложен рок плаћања настоји се да се уговори што краћи рок плаћања и обавезно се утврђује његов финансијски положај на основу рација финансијске стабилности. Ако је рацио финансијске стабилности виши од један, продаја се врши путем наплате аванса. Алтернативно, ако купац одбија да плати аванс, а продавац има интерес да изврши продају том купцу, уговара се лимит потраживања који ће поверилац толерисати, а када се тај лимит достигне, прекида се испорука том купцу. Уколико је за купца продавац од стратешког значаја, купац ће улагати напоре да плаћањем добављача испуни обавезу према добављачу испод лимита како овај не би прекинуо испоруку.

3.2. Креирање дугорочне пословне политике

Полазна основа дугорочне пословне политике је **слободан капитал**. Подсећамо још једном да је слободан капитал раван разлици између трајног и дугорочног капитала (збир капитала, дугорочних резервисања и дугорочних обавеза) и дугорочно везане имовине (збир сталне имовине и залиха). Када се утврди слободан капитал, прво се процењује колико ће бити потребно капитала у наредне две-три године за замену дотрајалих постројења и опреме. Од слободног капитала одузима се потребан капитал за замену постројења и опреме (за реинвестирање), а остатак је капитал за инвестирање.

Од висине капитала за инвестирање зависи избор инвестиције. Када је капитал за инвестирање релативно низак, може се уложити:

- или у куповину хартија од вредности,
- или у зајам.

Када је капитал за инвестирање релативно висок, може се уложити:

- или у оснивање зависног друштва,
- или у оснивање партнерства с неким од постојећих привредних друштава.

Инвестирање у хартије од вредности. При одлучивању које хартије од вредности купити, узимају се у обзир хартије од вредности које се континуирано продају на берзи и које имају највећу разлику између продајне и почетне цене на берзи.

Инвестирање у зајам. Избору зајмопримаоца (будућег дужника) претходи утврђивање финансијског положаја и оцена кредитног бонитета.

Финансијски положај се оцењује на основу рација финансијске стабилности. Наравно, долази у обзир будући дужник чији рацио финансијске стабилности је нижи од један, и што је ближе нули, будући дужник је прихватљивији.

Кредитни бонитет се утврђује и према Алтмановом *scoring* моделу где, у основи, постоје три варијанте које су дате у Приказу бр. 1.

У процени ризика од финансијских неприлика може се користити један од приказаних модела

који према оцени аналитичара највише одговара карактеристикама предузећа у одређеној националној економији. Наиме, први 3-скор модел развијен је на основу информација које се односе на производна предузећа где се обрачун Д/Е рацио заснива на тржишној вредности капитала и прикладан је за отворена акционарска друштва. Други 3-скор модел заснива се на књиговодственим вредностима и применљив је на приватна предузећа, док је трећи 3-скор модел развијен за непроизводна предузећа и доста је прихватљив за економије у настајању које немају развијено тржиште капитала, због чега је и назван *Emerging Market Scoring Model*. Лако би према карактеристикама транзиционих националних економија (структура привреде, могућности прибављања извора финансирања, другачијег односа према ризику и слично) трећи модел био најприхватљивији, у нашој теорији и пракси најчешће је у примени први 3-скор модел, који у проширеном облику изгледа овако:

1. обртни капитал,
2. пословна имовина $X_1 = y_2 \times 1,2$,
3. акумулирана задржана зарада,
4. пословна имовина $X_2 = 3/4 \times 1,4$,
5. зарада пре одбитка камата и пореза на добитак,
6. пословна имовина $X_3 = 5/6 \times 3,3$,
7. капитал,
8. укупне обавезе $X_4 = 7/6 \times 0,6$,
9. приход од продаје,
10. пословна имовина $X_5 = 8/9 \times 1,0$;

$$3\text{-скор} = X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5.$$

Вредност ЗЕТА-скоора тумачи се овако:

- 3-скор од 2,99 или већи, кредитни бонитет је добар,
- 3-скор од 1,81 до 2,99, кредитни бонитет је ризичан,
- 3-скор мањи од 1,81, кредитни бонитет показује да се очекује банкротство.¹⁹

Финансијски положај и кредитни бонитет према 3-скор моделу утврђује се за период од две до три године.

Када је утврђен финансијски положај и кредитни бонитет будућих дужника, преговори о

Приказ 1 - Различите варијанте Алтманових скоринг модела

Иницијални модел 3-Score	Кориговани модел 3'-Score	ЕМС модел 3"-Score
Нето обртни капитал 'Укупна имовина	0,717x Нето обртни капитал Укупна имовина	Нето обртни капитал 656x Укупна имовина
Задржани добитак + 1,4 x Укупна имовина	Задржани добитак + 0,847x Укупна имовина	Задржани добитак + 3,26 x Укупна имовина
+ 3,3 x ЕБИТ/Укупна имовина	+ 3,107 x ЕБИТ/Укупна имовина	+ 6,72 x ЕБИТ/Укупна имовина

19) Родић, Филиповић; Пословне финансије, Београдска пословна школа, Београд, 2011, стр. 292.

Тржишна вредност акција + 0,6 x Књиговодствена вредност дуга	Књиговодствена вредност акција + 0,420x Књиговодствена вредност дуга	Књиговодствена вредност акција + 1,05 x Књиговодствена вредност дуга
Приходи од продаје' + 1,0 x Укупна имовина	Приходи од продаје + 0,998 x укупна имовина	+ 3,25 Константа за рејтинговање обвезница
Границе за класификацију предузећа		
< 1,81 висок ниво ризика	< 1,23 висок ниво ризика	< 1,1 висок ниво ризика
1,81-2,99 сива зона	1,23-2,9 сива зона	1,1-2,6 сива зона
> 2,99 безбедна зона	> 2,9 безбедна зона	> 2,6 безбедна зона

Извор: Малинић Д., „Мерење перформанси применом скоринг модела у циљу откривања раних упозоравајућих сигнала“, Зборник 17. конгреса СРПС, Бања Врућица, 2013, стр. 95.

зајму воде се са будућим дужником који има најбољи финансијски положај и 3-скор.

Предмет преговора су:

- висина зајма, која не може да буде виша од висине капитала за инвестирање,
- висина каматне стопе, условљена ризиком наплате кредита, степеном инфлације и владајућом банкарском каматном стопом,
- рок наплате кредита условљен могућношћу отплате зајма будућег дужника, али и могућношћу кредитора да обезбеди зајам на одређени рок, узимајући у обзир његов садашњи и будући финансијски положај.

Оснивање зависног друштва долази у обзир ако је капитал за инвестирање релативно висок и, уз то, ако је могуће недостатак капитала за инвестирање прибавити дугорочним кредитним задужењем уз гаранцију оснивача или хипотеке или по основу лизинга. Дакле, постоје реални изгледи обезбеђења извора финансирања зависног друштва. Сада следи опредељење за делатност зависног друштва. Уколико је циљ новооснованог зависног друштва освајање новог тржишта за учинак матичног друштва, делатност зависног друштва је идентична делатности матичног друштва. Уколико је циљ финализација производа матичног друштва, тиме је утврђена и делатност зависног друштва. Најзад, делатност зависног друштва може да буде и производња учинака које матично друштво не производи.

Уколико је опредељена делатност зависног друштва, приступа се:

- избору локације његовог седишта (микрелокације),
- испитивању правних услова за оснивање привредног друштва на одабраној микрелокацији,
- испитивању продајног и набавног тржишта на тој микрелокацији,
- испитивању могућности прибављања одговарајуће радне снаге на микрелокацији.

Када је обављено све наведено, приступа се састављању оснивачког биланса зависног друштва.

Садржај оснивачког биланса условљен је:

- делатношћу друштва,
- временом потребним за завршетак оснивања, односно оспособљавање друштва за пословање,
- начином финансирања друштва. Оснивачки биланс стања садржи:
- сталну имовину,
- обртну имовину,
- капитал,
- дугорочне обавезе,
- краткорочне обавезе.

Пројектује се и биланс успеха за 365 дана од дана завршетка оснивања. Потом се врши тестирање оснивачког биланса, у оквиру којег се утврђује:

- ратио финансијске стабилности,
- слободни капитал,
- задуженост,
- стопа приноса,
- број година повраћаја инвестиција.

На основу теста оснивачког биланса доноси се одлука о оснивању зависног друштва.

Заснивање партнерства. Партнерство се успоставља када привредно друштво А улаже капитал у привредно друштво Б. Одлуци о партнерству претходи анализа привредног друштва у које се улаже капитал (привредно друштво Б). Ова анализа обухвата:

- анализу тржишног положаја,
- анализу приносног положаја,
- анализу имовинског положаја,
- анализу финансијског положаја.

Потом следи процена капитала, при чему се користе следеће методе:

- књиговодствена вредност капитала,

- имовинска вредност капитала,
- приносна вредност капитала.

Процена вредности капитала завршава се тестом избора која вредност капитала је прихватљивија. Тест за сваку процењену вредност капитала исказује:

- стопу приноса (однос просечног нето добитка и капитала, помножено са сто),
- број година поврата инвестиција (однос капитала и просечног нето добитка)²⁰.

Потом следи договор партнера А и Б о избору прихватљиве вредности капитала за оба партнера, о износу капитала који улаже партнер А, облику улагања (у готову или у стварима и којим стварима), року улагања, да ли је правна форма партнера Б акционарско друштво или друштво са ограниченом одговорношћу, и о органима управљања и њиховом саставу партнера Б.

4. Дизајнирање извештаја о приносном и финансијском положају у току пословне године

Добро вођен ентитет, по правилу, на почетку пословне године саставља бизнис план који садржи:

- плански биланс успеха са уграђеним циљним нето добитком,
- плански биланс стања са уграђеним циљним финансијским положајем,
- план токова готовине,
- динамичко планирање прилива и одлива готовине.

Бизнис план садржи конкретне мере за сваку пословну функцију и за управу ентитета, које су усклађене у оквиру менаџмента, због чега њихова операционализација обећава остварење бизнис плана.

У току године менаџмент ентитета треба да добије информације о остварењу бизнис плана, на основу којих се обавља надзор над радом свих пословних функција ентитета, креирају нове мере ако пословне функције не остварују одговарајуће резултате или ако се битно промени пословни амбијент због крупних елементарних непогода, неповољних политичких одлука и појаве неочекиване финансијске и економске кризе у земљи и свету.

Менаџмент ентитета треба да одлучи у ком периоду се сачињавају ови извештаји (међубиланси). Сматрамо да би било погодно да се међубиланси сачињавају сваког тромесечја, односно:

- 31. марта,
- 30. јуна,
- 30. септембра²¹.

Ови термини нису непроменљиви. Наиме, менаџмент може утврдити и друге термине, нарочито ако су битно промењени у односу на очекиване услове пословања.

Међубиланси се састављају на основу извода одговарајућих билансних позиција из бруто биланса. На дан састављања извештаја, сви пословни догађаји настали до тога дана морали би да буду прокњижени у бруто билансу.

Приносни положај предузећа оцењује се на основу биланса успеха. Наиме, максимизовање добитка у дугом року као циљ пословне политике не може се остваривати ако се не тежи максимизовању добитка у кратком року јер је практично збир краткорочних периодичних добитака раван добитку у дугом року.

4.1. Извештај о приносном положају у периоду од 01.01.

4.1.1. Биланс успеха

Позиција	Износ
60 - Приходи од продаје робе	43.313,43
61 - Приходи од продаје учинака	851.131,00
62 - Приходи од активирања и потрошње робе и учинака	
63 - Промена вредности залиха учинака	16.601,19
64 - Промена вредности инвестиционих некретних и биолошких средстава која се не амортизују	
65 - Остали пословни приходи	
A Пословни приходи (од 60 до 65)	911.045,62
50 - Набавна вредност продате робе	46.703,83
51 - Трошкови материјала	395.078,97
52 - Трошкови зарада и накнада зарада	52.450,88
53 - Трошкови производних услуга	97.237,60
54 - Трошкови амортизације и резервисања	86.328,82
55 - Нематеријални трошкови	73.351,85
B Пословни расходи (од 50 до 55)	751.151,95

20) Јован Родић и Милован Филиповић, *Процена вредности предузећа*, ASIMEX, Београд, 2010.

21) Видети: Комисија за хартије од вредности РС, Бањалучка берза хартија од вредности: *op. cit.*, параграфи 13.6. и 13.8.

66 - Финансијски приходи	0,65
56- Финансијски расходи	21.748,96
Ц Добитак и губитак редовне активности	
Ц ₁ Добитак (А + 66 - Б - 56)	138.145,36
Ц ₂ Губитак (Б + 56-А-66)	
67 - Остали приходи	495,31
68- Приходи од усклађивања вредности имовине	
69 - Приходи по основу промене рачуноводствене политике	
Д Остали приходи (од 67 до 69)	495,31
57 - Остали расходи	899,09
58 - Расходи по основу обезвређења имовине	
59 - Расходи по основу промене рачуноводствене политике	
Е Остали расходи (од 57 до 59)	899,09
Ф Бруто добитак и губитак	
Ф ₁ Бруто добитак (Ц ₁ + Д - Е)	137.741,58
Ф ₂ Бруто губитак (Ц ₂ + Е - Д)	
Г Порез на добитак	
Х Нето добитак и губитак	
Х, Нето добитак (Ф ₁ - Г)	137,741,58
Х, Нето губитак (Ф ₂ + Г)	

Напомена:

- Промена вредности залиха учинака код производних ентитета утврђује се на овај начин:
 - салдо групе рачуна 95,
 - салдо групе рачуна 96,
 - залихе учинака на крају извештајног периода (1 + 2),
 - залихе учинака у почетном билансу (групе рачуна 11 и 12),
 - промена вредности залиха учинака (3 - 4).

Уколико је промена вредности залиха учинака са знаком **плус** уписује се повећање на позицији 63 БУ и на позицији 11 и 12 БС. Ако је промена вредности залиха учинака са знаком **минус**, на наведеним позицијама уписује се смањење (минус).

- Порез на добитак, нето добитак и губитак исказује се овако:

Порез на добитак евидентира се на позицији 48 БС, а нето добитак на позицији 34 - Нераспоређени добитак БС. Ако је остварен нето губитак, евидентира се на позицији 35 БС.

При утврђивању нето добитка не узима се промена одложених пореских прихода и расхода,

јер се при сачињавању међубиланса не сачињава порески биланс.

Износи под напоменом 1. и 2. не књиже се у главној књизи.

4.1.2. Приносни положај

	Текућа година до	Претходна година
1. Пословни приходи		911.045,62
2. Варијабилни расходи (група рачуна 50, 51, 53 и 40% групе рачуна 52)		560.000,75
3. Маржа покрића (1-2)		351.044,87
4. Фиксни пословни расходи (пословни расходи- варијабилни расходи)		191.151,20
5. Нето финансијски расходи (група рачуна 56-- група рачуна 66)		21.748,96
6. Добитак/губитак редовне активности (3-4-5)		138.144,71
7. Коефицијент марже покрића (3/1)		0,385321
8. Потребан прихода остварење неутралног добитка редовне активности ((4+5)/7)		358.518,70
9. Вишак/недостатак пословног прихода за остварење неутралног резултата редовне активности (1-8)		552.526,97
10. Стопа вишка/недостатка пословног прихода за остварење неутралног резултата редовне активности (9/1) x 100		60,65%

Напомене:

- Редни број 3 - маржа покрића може да буде негативна. То значи да су пословни приходи мањи од варијабилних расхода; ентитет послује дубоко у зони губитка. Тада се не могу квантификовати редни бројеви 7, 8. и 9.
- Редни број 4 може да буде са негативним знаком када су финансијски приходи већи од финансијских расхода.
- Редни број 10 - стопа може да буде негативна, она тада исказује колико процената треба повећати пословне приходе да би финансијски резултат редовне активности био неутралан (нулти).

Када је стопа под редним бројем 10. негативна, ентитет послује у зони губитка. Излаз из зоне губитка не мора да буде само повећањем обима продаје, већ и:

- променом глобалног паритета продајних и набавних цена,
- променом степена искориштења капацитета код производних ентитета,
- смањењем трошкова материјала, енергије и услуга,
- смањењем трошкова зарада,
- променом асортимана производа и робе,
- побољшањем ефикасности коришћења средстава, што доводи до смањења кредитних обавеза, а тиме и до смањења трошкова камата²².

22) Родић Ј., Андрић М., *op. cit.*, стр.127.

45 - Обавезе по основу зарада и накнада		11.569,00	24.160,00	52.450,88	24.160,00	64.019,88		39.859,88
46 - Друге обавезе								
47 - Порез на додату вредност			182.605,25	182.605,25	182.605,25	182.605,25		
48 - Обавезе за остале порезе и доприносе		827,00	249,80	5.258,38	249,8	6.085,38		5.835,58
49 - Пасивна временска разграничења				10.605,77		10.605,77		10.605,77
4-Дугорочна резервисања, обавезе и ПВР (3 + 4)		1.575.222,00	1.753.412,62	1.695.143,29	1.753.412,62	3.270.365,29		1.516.952,67
ПАСИВА (3 + 4)								1.789.025,22

4.2.2. Биланс стања

Биланс стања у сажетој форми на основу салда рачуна из извода бруто биланса је:

АКТИВА

ИЗНОС

Група рачуна	Позиција	Текућа година	Претходна година
	А. СТАЛНА ИМОВИНА (од 1 до 4)		1.694.571,21
01	1. Нематеријална имовина		
02	2. Некретнине, постројења, опрема и инвестиционе некретнине		1.694.571,21
03	3. Биолошка средства		
04	4. Дугорочни финансијски пласмани		
	Б. ОБРТНА ИМОВИНА (од 1 до 6)		94.454,01
од 10 до 15	1. Залихе		34.325,97
20,21,22	2. Потраживања од купаца		50.042,23
23	3. Краткорочни финансијски пласмани (без рачуна 237 - Откупљене сопствене акције и удели)		164,00
24	4. Готовина		5.809,55
27	5. Плаћени ПДВ		4.112,26
28	6. АВР		
05	7. Одложена пореска средства		
	Ц. ПОСЛОВНА ИМОВИНА (А + Б + 7)		1.789.025,22
29	8. Губитак изнад вредности капитала		
	АКТИВА (Ц + 8)		1.789.025,22

ПАСИВА

ИЗНОС

Група рачуна	Позиција	Текућа година	Претходна година
	А. КАПИТАЛ (од 1 до 5-6-7)		272.072,55

30	1. Основни капитал		2.000,00
31	2. Уписани неуплаћени капитал		
32	3. Резерве		100,00
33	4. Ревалоризационе резерве и нереализовани добитци и губици ХОВ		
34	5. Нераспоређени добитак		269.972,55
35	6. Губитак до вредности капитала		
135	7. Откупљене непоништене сопствене акције и удели		
	Б. ДУГОРОЧНА РЕЗЕРВИСАЊА И ОБАВЕЗЕ (од 1 до 8)		1.516.952,67
40	1. Дугорочна резервисања		
41	2. Дугорочне обавезе		1.162.829,53
42	3. Краткорочне финансијске обавезе		
43 и 44	4. Обавезе из пословања		297.821,91
45	5. Обавезе за зараде и накнаде		39.859,88
46 и 48	6. Друге обавезе и обавезе за порезе и доприносе		5.835,58
47	7. Наплаћени ПДВ		
49	8. ПВР без 495- Одложене пореске обавезе		10.605,77
495	9. Одложене пореске обавезе		
	ПАСИВА (А + Б + 9)		1.789.025,22

Напомене:

- 1) Рачун 05 - Одложена пореска средства у Контном оквиру у Републици Српској сврстан је у сталну имовину. Међутим, одложена пореска средства која се квантификују у складу са МРС12 представљају корекцију опорезивог добитка и, по правилу, мењају се при сваком билансу, због чега се исказују после активних временских разграничења.
- 2) Откупљене сопствене акције и удели (рачун 237), док се не пониште, одбијају се

од капитала, јер то није имовина, већ смањење капитала које није евидентирано у рачуноводству. У Контном оквиру рачун 237 назива се „Откупљене сопствене акције намењене продаји и откупљени сопствени удели намењени продаји или поништењу.“ Уместо претходног назива треба да стоји само 237 - Откупљене сопствене акције и сопствени удели, на коме би се евидентирале само откупљене, а непоништене сопствене акције и сопствени удели. Наиме, ако се сопствене акције и сопствени удели продају, они се **претходно не откупљују**, а када се акције продају, задужује се пословни рачун готовине за износ продајне вредности, одобрава се рачун Акција за износ номиналне вредности продатих акција, док се разлика између продајне и номиналне вредности продатих акција евидентира на рачуну Емисиона премија; када се прода сопствени удео за износ продајне вредности удела, задужује се пословни рачун готовине, а одобрава рачун удела за износ номиналне вредности удела, док се разлика између продајне и номиналне вредности продатог удела евидентира на рачуну Емисиона премија.

4.2.3. Финансијски положај

Финансијски положај предузећа утврђује се на основу биланса стања, који може бити представљен на следећи начин:

	Текућа година на дан	Претходна година
1. Стална имовина		1.694.571,21
2. Залихе		34.325,97
3. Губитак изнад капитала		
I Дугорочно везана имовина и губитак изнад капитала (од 1 до 3)		1.728.897,18
4. Капитал		272.072,55
5. Дугорочна резервисања		
6. Дугорочне обавезе		1.162.829,53
II Трајни и дугорочни капитал (од 4 до 6)		1.434.902,08
7. Рацио финансијске стабилности (I/II)		1,205
8. СЛОБОДАН КАПИТАЛ (II-I)		-293.995,10

Напомена:

Ако је слободни капитал са знаком плус, рацио финансијске стабилности је мањи од 1,0; то значи да је у оквиру дугорочног финансирања остварена сигурност за одржавање ликвидности, а уколико слободни капитал има ознаку минус, рацио финансијске стабилности већи је од 1; у оквиру дугорочног финансирања онемогућено је одржавање ликвидности јер се у износу негативног слободног капитала дугорочно везана имовина финансира из краткорочних обавеза.

Слободан капитал са знаком минус исказује недостатак трајног и дугорочног капитала неопходног за одржавање ликвидности. Тај недостатак може бити отклоњен финансијским санирањем путем:

- допуне имовине у готовини до висине губитка од стране власника,
- продајом дела сталне имовине која не условљава функционисање ентитета,
- конверзијом краткорочних обавеза у дугорочне обавезе или капитал²³.

4.2.4. Задуженост

	Текућа година на дан	Претходна година
1. Укупне обавезе		1.516.952,67
2. Капитал		272.072,55
3. Финансијски леверидж (1/2)		5,576

Финансијским леверицом исказује се са колико је конвертибилних марака обавеза оптерећена свака од конвертибилних марака капитала. Што је финансијски леверидж нижи, мања је задуженост, и обрнуто. Не постоји стандард колики је финансијски леверидж прихватљив, јер је његова висина условљена уделом сталне имовине у активи и владајућом стопом инфлације.

Што је већи удео сталне имовине која се амортизује у активи, финансијски леверидж треба да буде нижи, и обрнуто. Разлог је у томе што то проузрокује високе трошкове амортизације, што угрожава остварење пословног добитка, а да би се у тим околностима остварио добитак обављањем редовне активности, трошкови камата треба да буду нижи, што омогућава мања задуженост.

Раст стопе инфлације такође захтева нижу задуженост, јер каматне стопе, по правилу, расту у условима инфлације, што изазива повећање

23) Родић Ј., Андрић М., *op.cit.*, стр.139.

трошкова камата и опасност од губитка редовне активности, што се може избећи једино смањењем задужености.

Најзад, висока задуженост није прихватљива ни за повериоце. Наиме, ако је задуженост висока, постоји опасност да ће дужник постати потпуно презадужен. То се догађа када су обавезе веће од имовине, па разлика између обавеза и имовине представља губитак поверилаца. Другим речима, што је задуженост виша, ентитет има слабији кредитни бонитет. Стога, при слабом кредитном бонитету:

- кредитори избегавају да дају кредит, а ако га ипак дају, чине то уз високе каматне стопе, уз хипотеку или гаранцију трећег лица,
- добављачи захтевају авансно плаћање или утврђују лимит до којег износа толеришу дуг купца, а када се тај лимит достигне, обустављају даљу испоруку.

Из свега наведеног јасно је да је за сваки ентитет једино прихватљива што нижа задуженост, односно што нижи финансијски леверидж.

4.3. Извештај о току готовине

Ток готовине обухвата период од почетка до дана биланса у текућој години, а састоји се од три дела:

- готовински ток оперативне активности,
- готовински ток инвестиционе активности,
- готовински ток финансијске активности. Садржај и квантификација готовинског тока на дан извештавања текуће године је:

Позиција	Износ
Пословне активности	
1. Бруто добит	137.741,55
2. Амортизација	86.328,82
3. Други трошкови који не доводе до одлива	900,09
4. Промена потраживања од купаца	14.097,77
5. Промена обавеза према добављачима	-56.854,1
6. Промена других потраживања из пословних активности	864,74
7. Промена других обавеза из пословних активности	43.005,23
8. Промена вредности залиха	-19.570,97
А Нето новчани ток из пословних активности (збир од 1 до 8)	206.512,13
Инвестиционе активности	
1. Приливи од продаје некретнина, постројења и опреме	

2. Одливи по основу набавке некретнина, постројења и опреме	-166.761,11
3. Приливи од продаје остале инвестиционе имовине	
4. Одливи по основу набавке остале инвестиционе имовине	
Б Нето новчани ток из инвестиционих активности (збир од 1 до 8)	-166.761,11
Финансијске активности	
1. Приливи по основу кредита	81.679,53
2. Одливи по основу кредита	-127.000,00
3. Остали одливи из финансијских активности	
4. Остали приливи из финансијских активности	
Ц Нето новчани ток из финансијских активности	-45.320,47
Нето новчани ток (А+Б+Ц)	-5.569,45
Готовина на почетку периода	11.379,00
Готовина на крају периода	5.809,55

Објашњења:

- При квантификацији повећања/смањења сталне имовине, стална имовина на дан биланса увећана је за износ амортизације јер је амортизација укључена у оперативни новчани ток.
- При квантификацији повећања/смањења капитала, на дан биланса капитал је смањен за износ нето добитка односно губитка биланса успеха текуће године јер су они обухваћени у оперативни новчани ток.
- Када је било која позиција смањена, њен износ исказује се знаком минус, а збир се исказује у нето износу.
- Промене на капиталу, осим нето добитка или губитка текуће године, могу настати у текућој години и по другим основама. Примера ради: по основу процене одређене сталне имовине по фер вредности или по основу исплате дивиденде из нето добитка оствареног претходних година.

Када је на било којој позицији инвестиционе или финансијске активности остварен знатан износ повећања/смањења, пожељно је да се та позиција у напомени искаже по структури, што пружа могућност сазнања на основу чега је дошло до очигледне промене.

Најзад, поједине позиције тока готовине објашњавају стање приносног и финансијског положаја. Тако, рецимо:

- повећање сталне имовине слаби приносни положај због повећања амортизације, а слаби и финансијски положај ако то повећање није ре-

зултат позитивног ефекта фер вредности евидентираног у оквиру ревалоризационих резерви, јер се повећавају стална имовина, а трајни и дугорочни капитал остају непромењени;

- повећање залиха такође негативно делује на финансијски положај јер се повећава дугорочно везана имовина, а дугорочне обавезе остају непромењене. Међутим, ако се дугорочне обавезе повећају, смањују негативан утицај на финансијски положај, али повећавају негативан утицај на приносни положај због повећања трошкова камата;
- уколико је повећање потраживања од купаца веће од повећања обавеза према добављачима, то значи да је наплата потраживања од купаца спорија од плаћања обавеза према добављачима, што угрожава одржавање ликвидности чак и кад постоји слободан капитал. Међутим, ако је раскорак између повећања потраживања и повећања обавеза према добављачима покривен повећањем обавеза по краткорочним кредитима, отклоњен је негативан утицај на ликвидност, али то негативно делује на приносни положај по основу повећања трошкова камата.

Закључак

Растућа комплексност, динамичност и несигурност у пословању повећава пословне ризике, због чега су потребне висока стручност и вештина управљања предузећем. Од носилаца тих задатака очекује се да поседују професионални морал, знање и вештине како би могли унапред препознати последице високих ризика и бити у функцији максимизовања вредности за акционаре. Пракса у свету бизниса на почетку 21. века показала је веома изражене агенцијске проблеме, и то:

- сукоб интереса акционара и управе,
- сукоб интереса већинских и мањинских власника (акционара),
- питање моноинтересног (интереса акционара) или мултиинтересног концепта компаније.

Да би се у процесу корпоративног управљања промовисало поштење, транспарентност и одговорност, неопходно је дизајнирати одговарајуће извештаје о приносном и финансијском положају предузећа у току године, обично квартално, а у бољем случају неких предузећа, банака, осигуравајућих друштава и месечно. Извештаји о приносном финансијском положају представљају складну це-

лину где се на основу извода из бруто биланса прате поједине позиције биланса успеха, биланса стања и извештаји о токовима готовине, при чему власници капитала могу на време реаговати на менаџмент предузећа уколико сматрају да не ради у њиховом најбољем интересу.

Извори

1. Васиљевић, С. Мирко, *Компанијско право*, Правни факултет, Београд, 2013.
2. Васиљевић, С. Мирко, *Корпоративно управљање*, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2013.
3. Felix R. FitzRoy, Zoltan A. ACS, Danijel A. Gerlovski, *Management and Economics of Organization*, Prentice Hall Europe, 1998.
4. Hellving, M. (1995) „Discussion”, u H. Siebert, *Trends in Business organisation: Do Participation and Cooperation Increase Competitiveness*, Tubingen: Mono.
5. Robert Parrino, David Kidvvel, *Fundamentals of Corporate Finance*, Library of Congress Cataloging-in Publication Data John Wiley and Sons, 2009.
6. М. Васиљевић, *Корпоративно управљање – правни аспекти*, Правни факултет, Београд, 2007.
7. Boyle, P., *Међународно усклађивање рачуноводствених и ревизорских стандарда и прописа* (prevod s engleskog), “The Road to Europe: Program of the Accounting Reform and Institutional Strengthening” (REPARIS), Беч, 2006.
8. Родић и Андрић, *Специјални биланси и консолидовани биланс стања и успеха*, ФИНРАР, Бања Лука, 2014.
9. Родић и Филиповић, *Пословне финансије* БПШ, Београд, 2011.
10. Јован Родић и Милован Филиповић, *Процена вредности предузећа*, ASIMEX, Београд, 2010.
11. Дејан Малинић, „Мерење перформанси применом скоринг модела у циљу откривања раних упозоравајућих сигнала“, Зборник 17. конгреса Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске, Бања Врућица, 2013.
13. Besley/Brigham, CFIN, 2011 South -Western, Cengage Learning.



САВЕЗ РАЧУНОВОЋА И РЕВИЗОРА СРБИЈЕ

Serbian Association of Accountants and Auditors

Савез рачуновођа и ревизора Србије ће организовати

46. СИМПОЗИЈУМ

на Златибору, крајем маја 2015. године.

Симпозијумски одбор на својој 47. седници одржаној 14.11.2014. године за тај еминентни тродневни научни скуп утврдио је глобалну тему:

Актуелни проблеми и перспективе рачуноводства и финансија

ТЕМЕ ПО ДАНИМА

Први дан

РАЧУНОВОДСТВО И РАЧУНОВОДСТВЕНА РЕГУЛАТИВА-УЗРОЦИ УСПОНА И ПАДА

Други дан

РАЧУНОВОДСТВО И УПРАВЉАЊЕ ВРЕДНОСТИМА ПОСЛОВНОГ СИСТЕМА

Трећи дан

УПРАВЉАЊЕ ФИНАНСИЈАМА У ФИНАНСИЈСКОМ И РЕАЛНОМ СЕКТОРУ

Симпозијумски одбор **позива** све заинтересоване да, у оквиру ове глобалне теме и тема по данима поднесу пријаву са насловом, структуром и апстрактном реферата, најкасније до 19. децембра 2014. године.

Подносиоци пријава радова треба да обратe пажњу на садржину реферата, како би радови били примерени овом научном скупу од националног значаја. Симпозијумски одбор очекује да ће пријаве радова бити усмерене на истраживање актуелних тема везаних за рачуноводство и финансије, као што су: ефекти промене законског регулаторног оквира, управљање ризицима, контролинг, финансијски инструменти, ефекти примене различитих концепата вредновања имовине, затим порески ефекти пословања са аспекта опорезивања добити у смислу трансферних цена и других ефеката, опорезивања имовине, статусне промене код правних лица, аквизиције, спајања, поделе, издвајања, ликвидација, стечај, реорганизација и друге теме као и бројне актуелне теме у оквиру пословања јавног сектора, осигурања, банака и других финансијских институција.

**ПРИЈАВЕ СЛАТИ НА АДРЕСУ:
САВЕЗ РАЧУНОВОЋА И РЕВИЗОРА СРБИЈЕ**

(Пријава теме за XLVI Симпозијум)

ЊЕГОШЕВА 19, 11000 БЕОГРАД, П. факс 403

Email: stojanovicr@srrs.rs